ВІСТІ
КОМБАТАНТА

3-4

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1970

ВІСТІ КОМБАТАНТА

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький, Василь Верига

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків 1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інк., Українська Стрілецька Громада в Канаді.

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of 1 Ukrainian Division UNA in association with:

Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lew, Inc., Ukrainian War Veterans' Association in Canada.

Addres: P.O. Box 1184, Church Street Station, New York, N. Y. 10008, U.S.A.

Статті, підписані прізвищем, чи ініціялами автора не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Австрія:
Dr. S. Naklowycz
Wien XX
Dresdnerstr. 124/III/19

Канада - Захід:
Mr. Lew Rudnyckyj
297 Chelsea Ave.,
Winnipeg 15, Man., **Canada**

З.Д.А.:
"VETERANS' NEWS",
P. O. Box 1184, Church St. Station,
New York, N.Y. 10008, U.S.A.

Аргентина:
Fraternidad de Los Ex-Comb
de la 1a DU ENU, c. Maza 144,
Buenos Aires, **Argentina.**

Англія:
Mr. Wasyl Nakonechny
23 Alexandra St.
Ashton - U - Lyne, Lancs, England

Канада і інші країни:
"VETERANS' NEWS"
41 Whitbread Cres.
Downsview 465, Ontario, Canada.

Українська будівельна фірма
E. KOST CONSTRUCTION CO. LTD.
Mississauga, Ont. **Tel.: 279-7621**
Будова нових хат і фабрик.
Власник: Евген Коструба.

ВІСТІ КОМБАТАНТА Рік 1970 Торонто - Нью-Йорк Ч. 3-4 (46-47)

ЗМІСТ

В Адміністрації «Вістей Комбатанта» —
VETERAN'S NEWS — P. O. Box 1184, New York, N. Y. 10008, U.S.A.
приймається замовлення на РІЧНИКИ НАШОГО ЖУРНАЛА роки 1961 — 1968, у ЧОТИРЬОХ ТОМАХ.
В твердій гарній оправі із золотим орнаментом.

С. М-кий

ПІД-БРІДСЬКІ ПОЛЯ...

На ланах підбрідських доспівало жито,
Золотом стелилась пшениця буйна.
Підбрідські простори шанцями покрито,
На лани підбрідські зближалась війна.

Зі сходу котилась навала червона.
Їх гнали до бою дулом нагана
За Москву червону, за її Нерона,
За партію кляту, за Джінґіс-хана.

Силою їх гнали, бідних і обдертих,
Без кусника хліба (зерно в кишенях!)
Байдужі до всього йшли в обличчя смерти,
Їх бо з тилу гнали і звідтам був страх.

***

Полки добровольців з відзнаками лева
Спішно від'їжджали з вишколу на фронт.
В них дух полум'яний, в них воля сталева
Боронити землю, рідний піємонт.

Проходили хлопці через рідні села,
Хоч змучені, в поті, — пісня на устах.
Завзяття, бадьорість й усмішка весела, —
А доля незнана стелила їм шлях.

***

Розливалось сонце золотим промінням,
Стогоном здрігалась від бою земля.
Боротьба точилась з ворогом нерівна,
Кров'ю збагряніли підбрідські поля.

Вол. Гузар
секретар Головної Управи Братства

ЮВІЛЕЇ ЗОБОВ'ЯЗУЮТЬ

(На передодні 3-тього Делеґатського З'їзду Братства І. УД УНА)

Кожна організація була створена і з певною ціллю і для виповнення певних завдань. Ця ціль звичайно є зформульована в статуті, який повинен бути підставою організаційної діяльности. Правда, організація складається із живих людей і вона мусить брати під увагу змінливість обставин і час-до-часу зробити переоцінку вартостей засобів, якими вона користується. Це саме відноситься і до Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА, яке має свої клітини майже в усіх країнах вільного світу, де є українські поселення. В кожній країні засоби можуть різнитися, але ціль існування Братства — не може. Йдучи до Дивізії «Галичина», ми брали на себе не легкий обов'язок збройної боротьби із ворогами українського народу.

Створення Братства як організації, яка має вже за собою два десятки років свого існування, було зумовлене специфічними повоєнними обставинами, а саме проти-дії фальшивим інформаціям ворогів української визвольної боротьби взагалі, а Дивізії «Галичина», як продовжувача тої боротьби в часі 2-ої Світової війни, зокрема. З жалем доводиться ствердити, що в цій справі покищо не все ще зроблено. Завдання ці ще й дальше актуальні й вимагають від нас здорового глузду, який повинен бути підставою нашої організаційної діяльности.

Напередодні 3-того Делеґатського З'їзду Братства варто застановитися над нашою дійсністю, проаналізувати минуле і вглянути в майбутнє нашої організації, її організаційної системи, її членства.

Братство кол. Вояків І УД УНА за останні два десятиліття своєї діяльності має вже сьогодні свою традицію і заслужене місце серед числа найповажніших організацій в українському житті. Усі прикмети питомі нашій організації ми здобули собі, зберігаючи в наших рядах вояцьке побратимство й дисципліну. Це допомогло нам надати стиль і форму нашої діяльности, яка дозволила на місце в рядах нашої організації кол. дивізийникам різних політичних поглядів і віровизнань. Приходиться ствердити, що це правильний шлях нашої організації і його слід задержати і на майбутнє.

Головна Управа Братства очолює нашу братську організаційну структуру. В поодиноких країнах діють Крайові Управи, яким підлягають низові клітини — Станиці та уповноважнені Братства в менших осередках, врешті членство. Сама дисципліна в організаційній структурі Братства сьогодні залишає багато до побажання, існує ряд недоліків, які якраз слід усвідомити собі і їх виправити, до чого саме нагодою є Делегатський З'їзд Братства.

Ми закінчили ювілейні святкування 25-річчя постання Дивізії і битви під Бродами, які успішно пройшли по усіх осередках нашого скупчення і одержали багато піддержки від українського громадянства, яке взагалі за час нашої цілої братської діяльности з подивом і симпатіями ставилося до нашої праці, нашої вояцької дисципліни. Таку нашу поставу українська спільнота прийняла як взір української єдности, хочби на відтинку однієї комбатантської організації.

Самі ювілейні святкування рівнож причинилися у великій мірі до пожвавлення нашої праці на усіх теренах нашої дії. Найбільше відчувається це оживлення в низових клітинах Братства, серед членства.

Виглядало б, що, вступаючи в нове 25-ліття, ми повинні бути горді з наших осягнень і сміло глядіти в майбутнє, всежтаки існує в нас певне занепокоєння про нашу майбутність.

Як воно б не було, роки віддалюють нас від Дивізії. Час робить своє, вояцьке побратимство і дисципліну міняємо поволі на всякі «цивільні навики», які щораз більше ділять нас усіх і вводять незовсім здорову атмосферу в наше братське життя.

От для прикладу, коли йдеться про Станиці Братства, то варто тут поділитися спостереженнями з минулої каденції Головної Управи. До певної міри не має належного зрозуміння у наших низових клітинах відносно їхнього місця і обов'язків у цілій братській структурі. Йдеться про те, що в деяких більших Станицях Братства ЗСА і Канади потворилися умовини т. зв. «льокального патріотизму», явище в організації зовсім нездорове. Воно проявляється в тому, що з уваги на свою чисельність в членстві і тим самим операції поважними фінансовими засобами, Станиці ігнорують часто організаційну структуру, ігнорують наявність Крайових Управ і Головної Управи, вносять новий елемент в організаційний жаргон; це «наше», а це «ваше», коли в організації власне все є наше. Стараються в свою працю, маючи за собою фінансову базу ввести таку діяльність, яку виконує Головна Управа разом з Крайовими Управами. Такі прийоми зовсім нездорові й вони доводять до роздріблення наших зусиль і фінансових засобів, в той час, коли ми для повного успіху стараємося централізувати нашу діяльність на найвищому щаблі, тобто в Головній Управі. Вказуючи на цей поважний недолік, нашою метою є довести його до відома Управам Станиць та очікувати основної ревізії їхнього наставлення. На цьому місці слід підкреслити, що саме Ста-

ниці є фінансовою базою так Крайових Управ як і Головної Управи і без тієї бази ніяка діяльність не може бути ефективною, бо тільки спільними зусиллями і концентрацією засобів можна творити великі діла. Слід при цьому зрозуміти завдання і працю Головної Управи спільно з Крайовими Управами Братства. Праця ця захоплює куди ширші горизонти нашої діяльности, як праця самої Станиці. Є справи, які треба виконати в рямцях нашої організації і за нашого життя. І тому, ми кладемо натиск на солідарну співпрацю нас усіх.

Це тільки по відношенні до деяких наших Станиць, і хочеться вірити, що такі умовини є спричинені людьми в Управах, які не розуміють суті нашої організації, наших завдань і цілей.

Нам слід звертати більшу увагу на позитивну роботу, чим нікому непотрібну — негативну критику, критику для самої критики, бо це забирає нам час, якого в нас мало, а який по суті речі потрібний до позитивної роботи.

Очевидно, слід тут звернути увагу на ще одне явище, а саме вплив окруження на українську одиницю чи українську спільноту. Маємо на увазі окремі терени дій наших Братств в окремих країнах. І хочби для прикладу слід підкреслити, що кожна країна має свій стиль життя і умовини, в яких живе і діє українська одиниця чи спільнота і до яких пристосовується. Атмосфера окруження даної країни має свій вплив на формулювання темпераменту людини, її способу думання, в основному творить тип людини пристосований до умовин, в яких вона живе.

Щоб краще з'ясувати про що саме йдеться, хочемо якраз відмітити тип дивізийника ЗСА і Канади. Є в основному різниця між дією дивізийника в організованому житті ЗСА від дії дивізийника в Канаді. І це до певної міри, коли йдеться про зустріч темпераментів, витворює неминучий конфлікт, якого ми є свідками при нашій співпраці з колегами з ЗСА. Колеги в ЗСА безумовно рухливі працьовиті, але при тому всьому дрібничкові, звертають увагу на всякі несуттєві формальності і за ними тратять перспективи ширших горизонтів розуміння доцільности наших дій. Коли для прикладу дивізийники Канади більш зрівноважені, не звертаючи уваги на формальності, більше керуються доцільністю і позитивним наставленням до всякої нашої дії.

Коли на одному із Крайових З'їздів колеги ЗСА стратили більше як годину часу на затвердження порядку нарад, то ця процедура в Канаді не забирає більше як 5 хвилин З'їзду. Бо час З'їзду є властиво призначений на конструктивну дискусію і плян праці на майбутнє, а не на несуттєву формалістику і нетерпимість в дискусії по відношенні до других членів дещо інших поглядів.

І на це, на передодні Делеґатського З'їзду звертаємо увагу, тому що нам йдеться про те, щоби Делеґатський З'їзд Братства поставити на такому рівні, який прислуговує нашій організації.

Вертаючи до наших цілей, то поза фінансовою допомогою інвалідам, яких маємо не тільки на терені Німеччини та Австрії, а вже вони є і в ЗСА і Канаді, основною метою — це видавнича діяльність і книжки. Бо це мабуть чи не одиноке, що лишиться після нас. Запляхновані видання це зусилля обох Крайових Управ ЗСА і Канади та Головної Управи, бо до виконання і координації тих справ покликана є Головна Управа. Якщо йдеться про Станиці, то вони повинні знайти своє місце в тій структурі, а не стояти осторонь.

Ми поза споминами Шефа штабу Дивізії майора Гайке мали в проєкті і інші видання, однак запланований 20,000-доляровий ювілейний видавничий фонд не приніс сподіваних результатів і інші видання треба покищо відложити.

На терені Канади і ЗСА є наші члени, які збирають матеріяли до історії Дивізії, що вимагає багато часу і солідної праці, а що найважніше співпраці усіх кол. членів Дивізії. Висланий запитник до колишніх членів Дивізії, потрібний до доповнення інформацій про складові частини Дивізії не мав жодного, чи радше майже жодного успіху.

«Вісті Комбатанта», офіціоз Братства не має належної піддержки серед нашого членства, кольпортаж слабий, дописи і інформація з терену не дописують.

Врешті слід звернути увагу на ще одну ділянку нашої діяльности, а саме репрезентація українського комбатантського руху на еміграції, яку з кожним роком приходиться нам перебирати все більше і більше від старших віком побратимів комбатантів.

Очевидно, що роки минули з часу, коли ми залишили нашу військову формацію, а це має вплив на індивідуальність нашої братської спільноти. Все ж таки, ми хочемо на закінчення підкреслити і цю останню справу, а саме це, що наша праця і труди для української справи не закінчилися в Дивізії, а вони надальше продовжуються в братській організації. Як ми нераз з нагоди святкувань говоримо, що ми не зложили зброї в боротьбі з нашим ворогом, а тільки замінили цю боротьбу на іншу за своєю формою. Чи не залишається це часом тільки пустою фразою або деклямацією, в яких ми так любуємося. За словами дуже часто годі знайти дію, а чейже в нас, у Дивізії «Галичина», слів не було, — а були діла.

Наші труди і наша боротьба не закінчена і тому, напередодні 3-того Делеґатського З'їзду, нам слід зревідувати усі ті справи та усунути наші недотягнення..Резолюції, які ми кожного разу схвалюємо, не є тільки на те, щоб їх опублікувати на сторінках нашої преси взагалі, чи нашого органу зокрема але на те, щоб вони стали напрямними нашої організаційної політики, нашої діяльности. Спільно схвалені нами резолюції зобов'язують, як і зобов'язують щойно покінчені ювілейні святкування, і то зобов'язують усіх, почавши від Головної Управи Братства аж до станиць та поодиноких членів і нав-

паки, від низів аж до вершин організаційної структури, тобто навіть і Голову Головної Управи.

Із закінченням ювілейних святкувань 25-ліття створення Дивізії «Галичина» ми ввійшли в нову фазу нашої діяльности, яка вимагає від нас солідної і наполегливої праці. Головна Управа заплянувала серію видань із історії Дивізії, якої здійснення залежить від нашої співпраці. Крім надзвичайно цінних споминів шефа штабу Дивізії «Галичина» майора Гайке, на укінченню є нарис діяльности Військової Управи Дивізії (Р. Крохмалюк) та праця про побут дивізійників в таборі полонених в Ріміні, Італія, (Вс. Будний). Об'єднання був. Вояків Українців Великої Британії підготовляє збірник про побут вояків Української Дивізії УНА в таборах полонених в Англії, як також збираються матеріяли для історії Дивізії та її складових частин. Усе це вимагає великих зусиль від Головної та Крайових Управ і здійснення цих завдань та гармонійна співпраця повинні бути головною темою нарад Третього Делеґатського З'їзду. Доложім усі наші зусилля, щоб у рядах нашої організації не було отаманщини і «пашківських республік», але щоб було взаємне вирозуміння, толерантність поглядів, а з тим самим — співпраця.

ВЖЕ У ДРУКУ!
НЕЗАБАРОМ ПОЯВИТЬСЯ
праця кол. майора Ф. Д. Гайке, кол. начальника штабу І-ої УД п. н.

УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ «ГАЛИЧИНА»

Історія формування і бойових дій в 1943 — 1945 роках

За редакцією і з передмовою проф. д-ра Володимира Кубійовича

16 схем усіх важливіших бойових дій і розташування;
24 сторінки світлин з архіву Головної Управи Братства кол. вояків І-ої УД УНА;
примітки з найважливіших документів і книжок про Дивізію;
фотокопії бойового стану; додатки про творення Дивізії.

Праця виходить під фірмою
Наукового Товариства ім. Шевченка в Сарселі, Франція,
накладом Братства кол. вояків І-ої УД УНА

Наклад невеликий; всі книжки в твердій оправі.
Ціна $10.00

Замовляти в Крайових Управах Братства кол. вояків І-ої УД УНА або в адміністрації «Вістей Комбатанта»

VETERAN'S NEWS
41 Whitbread Cres.
Downswiew, 456, Ontario, Canada.

О. Кордуба

КОНФРОНТАЦІЯ КИТАЮ ІЗ СССР

I.

КИТАЙ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОНСТЕЛЯЦІЇ

Самостійна зовнішня політика Мао Тсе-тунга (Мао Цсе-дун) в міжнародньому комуністичному русі, в тому зокрема в протиставленні до СССР, звернула на себе увагу цілого світу. На сторінках світової преси читаємо різні аналітичні студії на тему цієї політики, бо головним чином йдеться про те, що ЦК КПКитаю остаточно усамостійнився від керівної ролі ЦК КПСССР. У зв'язку з цим на сторінках совєтської преси стрічаємо гострі докори під адресою совєтської компартії, бо замість того, щоб додержувати засади «пролетарського інтернаціоналізму» марксизму-ленінізму, тобто беззастережного підпорядкування усіх компартій одному центрові в Москві, Китай ще більше поглибив поліцентризм в комуністичному русі. Щоб краще віддзеркалити критичну настанову ЦК КПСССР до політики ЦК КПК, дозволимо собі хоча б дещо зацитувати з совєтської преси.

В журналі «Воєнний Вестник» ч. 6/69, у статті підполк., «кандидата історичних наук» П. Малявіна п. наг. «О внешнеполитическом курсе клики Мао Цзе-дуна» м. ін. читаємо:

«Основою зовнішньої політики Мао Цзе-дуна і його групи являється дрібнобуржуазний авантуризм і великобуржуазний націоналізм, прикриті ультралівими фразами».

І далі той же автор у згаданій статті пише:

«Пекінські керівники ведуть Китай на небезпечний шлях ворожости проти СССР та інших соціялістичних країн, вимагають ізоляції СССР та підриву його авторитету на світовій арені, розколу міжнародного робітничого і комуністичного руху, а також національновизвольного руху. Маоїсти намагаються спровокувати війну СССР з капіталістичними країнами, з Китаю створити немов би третю силу, котра б диктувала свої умови народам цілого світу...»

Згаданий журнал є органом міністерства оборони СССР, отже повища характеристична політики «братньої» КП Китаю призначена для старшинського корпусу армії, летунства і воєнно-морської фльоти.

В іншій статті підполк. В. Самойленка п. наг. «Великоханський націоналізм Мао Цзе-дуна» («Военный Весник» ч. 7/69) м. ін. говориться:

«...В основі зовнішньої і внутрішньої політики групи Мао Цзедуна, його відступництва від марксизму-ленінізму й зради принципів пролетарського інтернаціоналізму лежить великоханський шовінізм, розпалювання в китайському народі, особливо в молоді, незмін-

них націоналістичних пристрастей, упереджуюче відношення до інших народів і рас. Ультрареволюційні фрази маоїсти використовують як ширму для проводження дрібнобуржуазної націоналістичної, воєнно-бюрократичної політики».

В журналі «Международная Жизнь» ч. 7/69 р., у статті Г. Апаліна п. наг. «Маоизм — резерв империалистической реакции» м. ін. читаємо:

«...Лінія маоїстів на міжнародній арені — це лінія на дальшу активізацію боротьби передусім проти Радянського Союзу, проти соціялістичного співіснування, для розриву зв'язків недорозвинених країн із країнами соціялізму, для наближення із імперіялістичними кругами й загострення міжнародного напруження, лінія, яка виходить із необхідности й жадання підказування 'революції народів цілого світу' шляхом третьої світової війни».

На іншому місці тої ж самої статті надруковано:

«...Китайське керівництво поставило перед собою стратегічну мету перемінити Китай в 'політичний, економічний, культурний, науковий й технічний центр світу'. Досягнення цієї гегемоніяльної мети маоїсти вбачають шляхом повної мілітаризації країни, форсовного створення передусім ракетно-ядрового потенціялу й продовжування авантурничої зовнішньої політики. Більше того, як показує практика останніх років, здійснення наміченої мети думає група Мао Цзе-дуна перевести способом установлення Китаю як свого роду 'третьої сили', яка стояла б між двома світовими системами — соціялістичною і капіталістичною та заграваючи на протиріччях між ними».

На підставі вище процитованого одинокий висновок той, що Китай сьогодні систематично проводить зовнішню політику проти стратегічних плянувань СССР. Протисовєтська чи протиросійська політика Пекіну має ґльобальний маштаб, бо вона фактично скерована проти російського імперіялізму і намагань Москви керувати міжнароднім комуністичним, робітничим і національно-визвольним рухами. Отже в мінажродньому комуністичному русі сьогоднішній Китай є протиставним центром до Москви. Він є головним репрезентантом азійського комунізму, іншого в порівнанні з большевизмом. В констеляції міжнародного комуністичного руху Китай займає окрему позицію, із головною стратегією цілеспрямованістю «очистити» азійський континент від різних «імперіялістів». У цій генеральній настанові Китаю, головними його противниками є СССР і ЗСА.

Проголошення Китайської Народної Республіки (КНР) в 1949 році було найбільш вирішальною подією у світовому комунізмі від жовтневої російської революції 1917 р. Цей історичний факт є важливою політичною подією і для самого Китаю, бо ним закінчено довготривалий період воєн в тій країні. На Заході, в багатьох випадках ми стрічалися із фальшивою оцінкою нової політичної констеляції на азійському континенті, бо часто матеріяльні втрати ставилося

вище від політичних. Тільки небагато із знавців Далекого Сходу пропагувало тезу, що в політичній сфері світ знайшовся над берегом пропасти, бо із включенням старої китайської імперії в совєтський евразійський бльок виринула небезпека постання одної великої централізованої імперії під Панков і Праги до Пекіну, із одною політично-стратегічною, ідеологічно обоснованою цілеспрямованістю. Вважалося, що китайський комунізм є дитиною Заходу, сильно інфільтрований ідеями Москви. Також російські комуністичні діячі не вміли на підставі власних доктринальних засновків дати китайському комунізмові правильну оцінку.

Не зважаючи на це, що Мао Цзе-дун є ортодоксальним марксистом, структурально він далекий від єресей ленінізму-сталінізму, тому його генеральна настанова до російського комунізму є діяметрально протилежною. Мабуть така його настанова пов'язана з філософією Сунь Ят-сена, який, не зважаючи на приязні стосунки з совєтськими політиками й комуністичними дорадниками, такими, як Бородін і Блюхер (ген. Ґален), завжди настирливо відкидав совєтські ідеологічні наближення. Його рух «Чунґ Куо Тунґ Менґ Гуї» («Товариство китайського братерства»), засноване в 1905 р., ніколи не було відбиткою російського большевизму, бо воно вже кілька років перед жовтневою революцією в Росії мало чітко сформульвані китайські національні цілі.

На особливу увагу заслуговує ненависть китайського комунізму супроти Америки, яка є більшою в порівнянні із звичайною політичною ворожістю, яку може плекати будь-яка нація. Ця ненависть стоїть на перешкоді здійснювання добрих стосунків між Америкою і Китаєм. Китайці ненавидять Америку, як провідну націю Заходу, як центр і експонента цивілізації. На протязі багатьох десятиліть цивілізація Заходу, в тому числі також Америки принесла для Китаю спустошення і упокорення, яке в історії людства були змушен зносити тільки нечисленні великі нації. Це було головною причиною того, що в китайському народі закорінилася ірраціональна й ворожа настанова до потуг Заходу. Коли йдеться про ворожість супроти Америки, вона випливає не тільки з світоглядової розбіжности, але важливіше те, що вона є свого роду остаточним історичним розрахунком за всі пониження, які Китаєві приходилося переносити на протязі цього століття від західніх країн.

Сьогодні в міжнародній констеляції Китай є само-ізольований, бо західній світ глядить на цю країну з недовір'ям і з ворожістю. Тому в 1966 р. генеральний секретар ОН У Тант назвав Китай «країною страху й підозри», бо Китай переживає немов би «нервовий удар». Китайці глядять на свою 400-ну років стару, славну історію і це породжує в них враження переваги їхньої цивілізації над цивілізаціями інших народів. Та їхня цивілізаційна перевага була придавлена варварами Заходу. Цей трагічний національний досвід за-

лишив у китайців свідомість ворожості Заходу, особливо Америки до китайської нації. Однак усім треба пам'ятати, що китайська нація є достойним і відповідальним членом спільноти народів, тому вона повністю заслуговує на те, щоб ставитися до неї поважно, а не культурно і цивілізовано відсталої країни. Сьогоднішній Китай є динамічний, тому без його участи не можна буде запевнити світові миру й безпеки. Також ця країна є найпотужнішою під оглядом населення, більше 750 млн., тому Китай не може бути залишений в ізоляції. Статусу найбільшої нації в Азії, якою є китайська нація, ніхто не може змінити. Залишається тільки єдине бажання, щоб потуги СССР і Америка хоч частинно звернули заподіяні Китаєві шкоди, щоб поклали край своїй гордовитості і зарозумілості, щоб зрезиґнували із амбіцій бути жандармом для Китаю.

Сьогодні в американській політичній опінії стрічаємо багато голосів, які є за те, щоб покінчити з ізоляцією Китаю і нав'язати з ним співпрацю. Також щораз частіше стрічаємося із заявами, навіть офіційних державних мужів ЗСА, що Америка не зацікавлена російсько-китайським конфліктом, який може довести до війни між СССР і Китаєм. Ці заяви вказують на те, що на випадок конфліктувійни, Америка не рішиться стануги по стороні СССР. Також на увагу заслуговує й те, що в американській політичній опінії уже переведена оцінка російського й китайського комунізмів. У цій оцінці російський комунізм уважається за більш загрозливий для інтересів Америки, в порівнянні з китайським комунізмом. Це знаменне явище в загальній трансформації американської політичної думки, яка на протязі багатьох десятків років була за найтіснішою співпрацею із СССР. Одним із дуже поважних заходів американської дипломатії, щоб наблизитися до Китаю, була подорож през. Ніксона до Румунії. Багато передових публіцистів твердить, що під сучасну пору Румунія є головним посередником порозуміння між ЗСА і Китаєм. Головною перешкодою для встановлення порозуміння буде мабуть Тайвань (Формоза), головна фортеця проти китайського комунізму. Формоза заселена 12 млн. китайців і має найбільший приріст населення у світі. Також життєвий стандарт населення Формози, починаючи від 1954 р., з усіх азійських націй найсильніше зростав, завдяки безсумніву американській допомозі. В 1949 р. після здобуття влади на цілому континенті Китаю Мао Цзе-дуном, на Формозу (Тайвань) прибуло 2.5 млн. війська й керівної верстви, тому на цьому острові постала концентрація інтеліґенції, і в цьому відношенні жодна інша країна згл. нація в Азії недорівнює Формозі. Спершу було гостре напруження між автохтонним населенням, яке прибуло на острів на протязі попередніх століть, та новоприбулими китайцями. Це напруження сьогодні майже зліквідоване засобами спільного перевиховування (98% дітей обов'язково відвідує школу) та з покращанням добробуту, до якого багато спричинилися також техніки й господарники, які прибули з континенту. Під господар-

ським оглядом майбутність Тайвані, не зважаючи на щораз більший приріст населення, запевнена. На особливу увагу заслуговує сільсько-господарська політика, яка може бути прикладом для багатьох країн, які знаходяться на шляху розвитку. На Тайвані зорганізовані сільсько-господарські школи, в яких навчається модерних методів сільського господарства. Далі, Тайвань може служити для інших азійських націй за приклад, яких здобутків можна досягнути при співпраці з вільним світом. Завдяки господарській стабільності Тайвань сьогодні є внутрішньо сконсолідованою державою. Усе це в стратегії оборони перед комунізмом грає велику ролю. Водночас треба пам'ятати, що без допомоги ЗДА, Тайвань не буде всилі вдержатися перед загрозою аґресії з континенту. Також американські інтереси в півд-східній Азії прямо змушують ЗСА піддержувати уряд Чан Кай-ші, щоб по своїй стороні мати найкраще вишколену й озброєну одномільйонову армію національного Китаю. В цьому криється головна причина труднощів вреґулювання мирних стосунків між Пекіном і Вашинґтоном.

На випадок війни між Совєтським Союзом і Китаєм Національний Китай мабуть буде радше співдіяти з імперіялістичною Москвою, як китайськими комуністами, дарма що це парадокс політичної дійсности на Далекому Сході. А треба мати на увазі, що Пекін безперебійно атакує своєю пропаґандою російський імперіялізм, підкреслюючи поневолювання багатьох неросійських народів. Все ж Національний Китай, мабуть, буде змушений із російським імперіялізмом годитися. Така настанова Національного Китаю повинна звернути увагу деяких українських політичних кіл. Йдеться про те, щоб використати непримирність комуністичного Китаю супроти російського імперіялізму для української визвольної справи. Американська політика покищо не зацікавлена розчленуванням сучасного СССР на самостійні національні держави, натомість Пекін у противставності до ЗСА говорить у своїй пропаґанді про усамостійнення неросійських народів. Таким чином перший із потуг світу Китай одверто пропаґує потребу покінчити з російським імперіялізмом-колоніялізмом.

На IX-му з'їзді Комуністичної Партії Китаю в квітні 1969 р. рішено чимскорше відновити й поширити дипломатичні стосунки Китаю з іншими державами. Від часу з'їзду Пекін уже відновив або встановив дипломатичні стосунки з наступними країнами: Швецією, Альбанією, Півн. В'єтнамом, Францією, Камбоджею, Пакістаном, Тансанією, Ґвінеєю, Замбією і Румунією. Поширювання дипломатичних стосунків із різними країнами Заходу продовжується, що свідчить про заходи китайської дипломатії вийти з положення ізоляції на широкий міжнародній політичний горизонт. Також на окрему увагу заслуговує інтенсивне нав'язування торговельних контактів із різними країнами світу.

Після першої експлозії атомової бомби Китаю, в жовтні 1964 року постала нова, небезпечна фаза в сучасній атомовій добі. Ця перша експлозія китайської атомової бомби та пізніші в травні 1945 р. вправді не мали безпосереднього, зокрема воєнно-стратеґічного значення, все ж вони потягнули за собою політичні і військові наслідки. Пекінський уряд, як про це сам часто заявляє, є більш революційний від совєтського. Компартія Китаю наснажена націоналізмом із прагненням поширити територію свого володіння. Для підсилювання своїх стратеґічних цілей Пекін уже має кількамільйонову, добре вишколену й дисципліновану суходільну армію, коло 30 мільйонів вишколених партизан (дані за Мікше), тому він має усі дані для того, щоб провокувати СССР. Газета «Известия» у вересні 1969 р. подала до відома, що за останніх три роки Китай нарушив аж 5,000 разів совєтський кордон. Йшлося передусім про ці терени, до яких Пекін заявив свої претенсії. В Москві появилася обширна документація, в якій обвинувачується Пекін в 488 тяжких порушеннях кордону між червнем і половиною серпня 1969 р. Отже конфронтація між Китаєм і СССР щораз більше посилюється. Не зважаючи на зустріч Косиґіна із Чу Ен-лаєм, ворожа кампанія між «братніми» соціялістичними республіками набирає щораз гостріших форм. Москва боїться китайського миру і війни. Положення надзвичайно складне, бо з кожним роком Китай щораз більше модернізує власний воєнний потенціял, який вже в 70-их роках буде загрозливий для СССР.

Шеф Генерального штабу збройних сил Китаю Гуанґ Юнґшенґ у зв'язку з 42-річчям оснування китайської армії заявив, що Китай — «переводить всесторонні приготування на випадок совєтської або американської аґресії, великої війни, скорої війни, конвенціональної війни й великої атомової війни». Щораз частіше різні пресові аґенції реєструють заяви офіційних партійних і державних керівників Китаю, що КНР зброїться під різними видами ніби для власної оборони. Китайські збройні сили вже мають середньозасяжні ракети (640 км.) з атомовими шапками. Також китайські зброярі інтесивно працюють над будовою підводних човнів з атомовим озброєнням.

Сьогодні Китай вже є стабільний і аґресивний. Проблема оборони 7,200 км. довгого кордону для СССР не є легкою. Комуністичний Китай сьогодні вже не зречеться претенсій до 900 000 кв. км. «історично китайської території», яку загарбала царська Росія, Продовжується зосереджування військ обабіч совєтсько-китайського кордону, продовжується гострий пропаґандивний двобій і всі дотеперішні спроби злагіднення відносин — скінчилися невдачею.

Петро Самутин,
Генштабу Ген.-хор.

VI-а СІЧОВА СТРІЛЕЦЬКА ДИВІЗІЯ

ДО 50-ти РІЧЧЯ ОРГАНІЗАЦІЇ І ФОРМУВАННЯ ДИВІЗІЇ — МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОГО

Найкращому з найкращих, Велитневі духа з-під Базару, ройовому VI-ої Січової Стрілецької д. СТЕПАНОВІ ЩЕРБАКОВІ присвячую.
Автор

Дня 8-го лютого 1970 року минуло 50 років організації і формування Дивізії. Цей день її колишні члени відзначили як дивізійне свято.

I. РІК 1920.

Польсько-українська політична і військова конвенція

21-го квітня 1920 року увійшла в життя польсько-українська політична конвенція, а 24-го квітня того ж року була підписана військова конвенція. З українського боку військову конвенцію підписали: генштабу генерал Сінклер і підполковник Дідковський, з боку польського майор Валерій Славек і капітан Вацлав Єнджеєвич.

Військова конвенція творила інтеґральну частину політичної та входила в життя рівночасно і зобов'язувала аж до часу підписання тривкого договору поміж урядами українським і польським. На підставі тієї конвенції Польща зобов'язалася достарчити українцям матеріялів і виряду, потрібних до повного вивінування трьох (3) дивізій піхоти, враховуючи всі потрібні допоміжні частини.

Тут треба пригадати, що нав'язання військових контактів між українцями і поляками припадає десь на кінець травня 1919 року. З наказу маршала Й. Пілсудського в цьому часі був висланий представник II-го Розвідкового Відділу польського Генерального Штабу, як делеґат до Головної Команди Української Армії. Делеґат мав за завдання спровадити представника від Української Армії, як репрезентанта Головного Отамана С. В. Петлюри. Делеґатом з польського боку був член Польської Військової Організації Заглоба, в пізнішому майор Заглоба-Мазуркевич. Переодягненому в уніформу українського полоненого йому вдається щасливо перейти фронт та дібратись до Штабу Головного Отамана в Чорному Острові (на лінії Проскурів-Підволочиська). Від того часу йдуть перетрактації і виміна думок між українцями і поляками. (Прошу дивитись: Виправа Кійовська» — 1920 року — генерал Тадеуш Кутшеба, б. шеф 3-ої Армії польської. Варшава 1937 р., сторінка 51).

Виконання постанов польсько-української військової конвенції йшло дуже поволі, гальмуючи бажання формування дивізій.

II. Наслідки Любарської катастрофи

Після нашої катастрофи в районі: Миропіль-Чарторія-Любар осінню 1919 року — частина нашої Армії з наказу Головного Отамана вирушає в Зимовий похід в команді генерала Михайла Омельяновича-Павленка (старшого), решта Армії: ранені, хворі, нездібні до тяжкого походу — попадає до Польщі і була інтернована.

Головний Отаман С. В. Петлюра теж опинився на еміґрації в Польщі. Невдачі нашої збройної боротьби, понесені жертви, брак союзників в боротьбі з Москвою, змушує наше Головне Командування до аналізи пройденого шляху боротьби, шукання причин наших невдач, шукання нових доріг, що і привели до так званого «Варшавського договору» 3 квітня 1920. Цей договір постав в дуже несприятливих для нас обставинах, інших союзників на той час взагалі не існувало.

III. Кадри до організації VI-ої (I-ої) Січової Стрілецької дивізії:

Кадрами до організації VI-ої (I-ої) Січової Стрілецької дивізії послужили полонені й інтерновані стрільці, підстаршини і старшини Української Армії, що опинилися в таборах полонених і інтернованих на терені Польщі та окупованих Західніх землях.

Цими таборами були: 1) Луцьк на Волині, 2) Личаків-Львів, лише частинно, 3) Домбє, 4) Вадовиці, 5) Ланцут коло Ярослава над Сяном. Першим збірним пунктом був табір Ланцут. Сюди транспортується наших стрільців, підстаршин і старшин з решти таборів. Всі вони виснажені тифом і страшним недоїданням по таборах. Харчі і в самому таборі Ланцут були дуже злі. Наші вояки, що прибували до табору Ланцут, репрезентували всі бойові частини Армії УНР та всі землі України і тому VI-а Січова Стрілецька дивізія була соборною — в повному розумінні цього слова. Це були вояки, що мали за собою трирічний бойовий стаж нашої визвольної боротьби, глибоку ідею та віру в нашу остаточну перемогу. На цьому місці дозволяю собі відповісти пок. д-рові Семенові Шевчукові, що видав книжку: «Пора сказати правду про наші визвольні змагання — добитися волі для Галицької Землі», Торонто, Канада — 1965 р. Сторінка 194. Цитую: «Тут треба сказати й те, що в поході поляків на Київ брали вправді участь дві дивізії з Армії УНР, але Петлюрі не вільно було приймати до тих дивізій галичан; жадання таке поставили Петлюрі поляки, а Петлюра на це погодився».

Історичною правдою залишається, що на початку організації VI-ої С. Стрілецької дивізії з табору полонених з Луцька прибула група старшин, та між ними була досить показна репрезентація старшин з Галицької Армії. Власне Командиром I-ої (16-ої) Бриґади був призначений сотник Роман Сушко, начальником Культурно-

Освітнього Відділу сотник Гриць Гладкий — старі УСС і СС, обидва особисто знані Головному Отаманові С. В. Петлюрі. В пізнішому побачимо, що старшини Галицької Землі займали поважні позиції на командних і штабових становищах дивізії. Різниці між старшинами галичанами і наддніпрянцями не було жодної. Ми жили як рідні брати та ніхто ніколи не питав — з яких земель походить чи якої він віри. Сьогодні ми згадуємо про цих старшин і стрільців, як найкращих наших побратимів. Збруч був давно між нами засипаний — ми були соборниками в дії, а не в теорії.

IV. Командир дивізії і його Начальник Штабу

Перед Головним Командуванням Армії УНР постало трудне питання: а) призначення командира дивізії, б) призначення начальника штабу. Треба було віднайти кращих серед найкращих, що могли вив'язатись з покладеного на них завдання. Треба було віднайти старшин не тільки з бойовим досвідом, але добрих організаторів і працівників штабу. В рахубу не могли входити старшини, що знаходились в Зимовому Поході. Знаючи добре думку поляків про нас та їх специфічне наставлення до нашого війська, Головне Командування надавало персональній обсаді Командирів дивізій і Начальників Штабів дивізій — велику вагу.

Нарешті запало рішення: 1-го січня 1920 року — д—о місця постою Головного Отамана С. В. Петлюри — був викликаний підполковник генерального штабу Марко Безручко і призначений Командиром І-ої (VI-ої) С. С. дивізії. Начальником штабу був призначений підполковник генерального штабу Всеволод Змієнко. Обидва вони один одного добре знали з праці в корпусі СС. Євгена Коновальця.

Майбутність показала, що кращого вибору і не могло бути. Так після довгих нарад і роздумувань був створений «мізок дивізії».

Перед цими двома старшинами генштабу ставало знову ж трудне завдання: а) перед командиром дивізії — віднайти і призначити добрих командирів бриґад, куренів, артилерії, технічної обслуги та запілля, б) перед начальником штабу — підібрати добрих працівників штабу. Як перший так і другий — добре вив'язались з своїх обов'язків.

V. Організаційні фази дивізії:

Перша фаза: Це табір інтернованих: Ланцут. Сюди стягувались наші вояки з інших таборів інтернованих. Треба було привести до нормального фізичного стану стрільців, підстаршин і старшин, тому в першу чергу звернено увагу на відживлення.

Створено старшинську сотню та призначено на її першого командира сотника Володимира Лотоцького. Ще багато стрільців та старшин перебувало в таборовому шпиталі хворих на тиф. Над хворими прийшлося багато попрацювати нашому медичному персоналові. Працював цей персонал не покладаючи рук і на цьому місці на-

лежить їм щира подяка від нашого вояцтва. Всіх прибуваючих відразу направляли до лазні і зараз же передягали в нову англійського зразку уніформу. Так почалася з великим накладом сил і енергії перша фаза організації дивізії.

VI. Верифікаційна Комісія:

Командир дивізії і його начальник штабу надавали великої ваги старшинським рангам (ступням), дійсним а не присвоєним по посадах. Треба було скінчити гру в «отамани» і «отаманчики», та нарешті перейти на положення реґулярної армії і поставити кожного на своє місце. В цій цілі була створена Верифікаційна Комісія, завданням котрої і було встановити для кожного старшини його дійсну рангу (ступінь), що її він мав перед вступом в ряди українського війська в чужих арміях. Комісія мала до своєї диспозиції: а) «Русскій Інвалід», б) австрійські і німецькі відповідні річники. Комісія працювала з повним накладом сил та багатьом «старшинам» — зробила дуже прикрі несподіванки. Чи кому подобалось, чи ні, мусіли погодитись на остаточні рішення Комісії. В кожному разі, Комісія виконала покладно на неї завдання і надала старшинському складові дивізії — його дійсне обличчя. Не обійшлося і без втручання «гори», щоби рятувати своїх «отаманів», але це були винятки і може 2-ох проскочило, як кажуть, «фуксом». Це вже ролі не грало — такі «фукси» мусіли шукати в пізнішому «ліпшого пристановища». Головою Верифікаційної Комісії був полк. Абаза. Йому треба завдячувати пізніше життя дивізії, здисциплінованість, бойові дії і солідарність старшинського складу дивізії.

В дальшому йшло формування і організація кадрів, творення маршових сотень і транспорт до фортеці Берестя-Л.

Друга фаза — фортеця Берестя-Л.:

а) продовження формування по першій фазі, б) розгортання відділів дивізії за організаційною структурою; в) підбір і призначення командного складу: бриґади, курені, сотні, чоти; г) зграння старшинського складу дивізії: відправи, відчити-доповіді; д) інтенсивний вишкіл: муштра, тактика, стрілецтво, внутрішня дисципліна, шкільні і бойові стріляння, матеріяльна частина; є) організація спеціяльних курсів для підготовки госопдарчих старшин (згідно з станом у польському війську); ж) культурно-освітня праця серед старших і стрільців.

Третя фаза — Бердичів-Київ:

а) Поповнення старшинських, підстаршинських і стрілецьких кадрів; б) дальший інтенсивний вишкіл; в) остаточне розгортання двох бриґад піхоти; г) формування гарматньої бриґади; д) укомплектування станів дивізії; є) поповнення кіньми; ж) організація таборів дивізії; і) культурно-освітня праця серед старшин і стрільців дивізії. Пропаґанда серед населення; к) бойовий вишкіл та підгото-

ва відділів до майбутніх завдань; л) налагодження зв'язків з повстанцями та партизанськими загонами на лівому і правому березі Дніпра. Особистий контакт з тими організаціями спеціяльно призначених і вишколених старшин.

VII. Організаційна структура дивізії:

Прийнята була і затверджена Головним Командуванням Армії УНР наступна організаційна структура дивізії. (Підставою була організаційна структура польської дивізії піхоти воєнного часу):

А. Командир Дивізії, помічник командира дивізії. Б. Штаб дивізії — Начальник Штабу.

Відділи Штабу дивізії: а) І-ий Відділ Організаційний, б) ІІ-ий Відділ Офензива і дефензива (розвідка і контррозвідка), в) ІІІ-ий Відділ Оперативний, г) IV-ий Відділ Постачання з референтурами: одягова, харчова, зброї і амуніції; майстерні: направа зброї, шевська і кравецька, д) V-ий Відділ Інспекторський, є) VI-ий Відділ Культурно-освітній.

В. Комендант Штабу дивізії, Г. Штабова Сотня дивізії (піша) плюс чота тяжких скорострілів, Д. Кінна чота при Штабі дивізії, Є. Сотня зв'язку (лучби), Ж. Обоз Штабу дивізії (підлеглий комендантові Штабу дивізії), З. Дивізійний польовий шпиталь на чолі з дивізійним лікаром і санітарним персоналом, І. Ветеринарний лікар дивізії, К. Дивізійний Суд і Прокуратура, Л. Дивізійний священик, М. Польова пошта дивізії, Н. Старшини для зв'язку з польським командуванням і відділами та українською військовою місією у Варшаві. (Повинні добре володіти польською мовою), О. Газовий старшина дивізії.

VIII. Стрілецькі бриґади:

а) Три стрілецькі бриґади: І, ІІ і ІІІ. В пізнішому 16, 17 і 18. б) Кожна бриґада — три стрілецькі курені. Курінь — три сотні: 1, 2, 3 і сотня тяжких скорострілів. в) 16-а Стрілецька бриґада — курені: 46, 47 і 48. г) 17-а Стрілецька бриґада — курені: 49, 50 і 51. д) 18-а Стрілецька бриґада — курені 52, 53 і 54.

IX. Гарматна бриґада:

а) Склад: 16, 17 і 18 гарматні курені легкої польової гармати. б) Курінь — три батареї: 1, 2, 3-я. Батарея — 4 гармати. в) Тяжкий гарматний курінь в складі двох батарей. д) Парк бриґади.

X. Технічний курінь:

а) Склад: три сотні — саперна, технічна і зв'язку.

XI. Кінний Курінь:

Склад — дві сотні кінноти плюс півсотня тяжких скорострілів.

За весь час свого існування дивізія не осягнула етатів своєї організаційної структури та в часі переходу Збруча (21-го листопада 1920 року) складалася лише з двох Стрілецьких бриґад: 16 і

17, в кожній бриґаді було лише по два Стрілецькі курені — 46, 47 і 49 та 50. Гарматна бриґада мала лише два гарматні курені: 16 і 17, а батареї не мали свого повного складу. Слабенький кінний курінь. Добре зорганізований технічний курінь. Брак дивізійного обозу, щодуже впливало на маневровість дивізії, обтяженої цивільними підводами. Брак польового шпиталю та відповідного етатового медичного персоналу.

XII. Запасова бриґада:

Початком формування і організації Запасної бриґади була фортеця Берестя-Л.

(Прошу дивитись: «Праці Українського Наукового Інституту». Том 15. Серія Історична. Книга 2, Варшава 1933. Українсько-московська Війна в документах, Ч. І. Оперативні документи Штабу Армії Української Народньої Республіки, з передмовою і під редакцією Генерального Штабу генерала В. Сальського. Документи впораядкував генерал П. Шандрук. Організація (І-ої) VI-ої дивізії — сторінка 2. — ПС).

...У місті Бересті було започатковано формування VI-ої Стрілецької дивізії і на укомплектування її було призначено всіх інтернованих у Польщі вояків, там же було започатковано формування VI-ої Запасової бриґади. Формування VI-ої Стрілецької дивізії згідно з наказом Головної Команди з дня 8-го лютого 1920 року № І. покладено було на полковника Генерального Штабу Марка Безручка. З огляду на те, що місцем формування було призначено Берестє, праця організаційна відбувалась в умовинах розмірно сприятливих...»

XIII. Чисельний стан дивізії:

Табір Ланцут — на день 8-го лютого 1920 року а) Старшин — 340, б) Стрільців — 2,980.

Фортеця Берестє — на день 22-го квітня 1920 року після одержання наказу вирушити в Україну: Старшин — 239, стрільців — 1,886, коней — 346, гармат — 4, кулеметів — 36.

Кидається в вічі різниця станів 8-го лютого 1920 року (Ланцут) і стан на день 22-го квітня 1920 року. Ця різниця виносить: старшин — 101, стрільців —1,094, це все те, що знаходилося ще в шпиталях в Ланцуті і Бересті, в старшинській сотні, Запасовій бриґаді, що не було здатне через фізичний стан брати участь в поході. В пізнішому старшини ї стрільці мали поповняти ряди дивізії.

(Продовження буде)

УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА ФІРМА

ALBERTA FUEL OIL LTD.

278 Bathurst Street — Toronto, Ontario — Tel.: EM 2-3224

ПОСТАЧАННЯ ОПАЛОВОЇ ОЛИВИ

Богдан Дурбак

УКРАЇНЦІ У ДРУГОМУ ПОЛЬСЬКОМУ КОРПУСІ

(У двадцять п'яту річницю бою під Монте Кассіно)

Перецвіли виноградові сади і заорано в долинах поля.

Був травень.

Пахли свіжі трави і грілися до сонця молоді листки на деревах.

В Італії прокинулося життя.

Крутими гірськими дорогами, як диявольські потоки, котилися униз гармати, авта і танки. Це переможна і горда польська армія, опорошена пилом розбитого манастиря, співала світові пісню перемоги.

Співала пісню про любов і битву, про молоде життя і смерть... і співала пісню про червоні маки на Монте Кассіно.

У могилах на скелях лежать скошені хлопці-діти квітистих піль.

Минуло двадцять п'ять літ...

Ніхто не співає про ті червоні маки на Монте Кассіні з-під галицьких стріх.

Відновлена польська армія поза межами краю після програної війни з Німеччиною у 1939-ім році складалася з двох модерно озброєних змоторизованих корпусів і безпосередньо підлягаючих англійській команді летунства та маринарки. У двох останніх родах зброї українців не було, за винятком одиниць.

Перший Корпус формувався в Англії під командою ген. Мачка і брав участь у боях в Бельгії, Голляндії і Франції від 1944-го року аж до закінчення війни. Головним його стрижнем були старшини, підстаршини і вояки тих розбитків польської армії, які перейшли границю Мадярщини або Румунії в 1939-ім році і там були інтерновані. Між ними була також частина змобілізованих українців-галичан і тих, що виконували тоді свою військову службу в польській армії.

До «інтернованих» долучилася друга група кількох тисяч молодих польських патріотів, заохочених до продовжування боротьби проти Німеччини відозвою нового уряду, що його зформував ген. В. Сікорський у Франції. Десятки охотників денно підкрадалися під границю, але тільки нечисленним щастило перескочити з Галичини до Румунії чи Мадярщини осінню 1939-го і зимою 1940-го року. Більшість попадала большевикам у руки і за спробу скритого пере-

ходу кордону діставали по три роки примусових робіт в лагерях. У тій групі було небагато українців, пустих авантуристів і перекинчиків з організації «стшельци», або колишніх коляборантів з польською поліцією. Це була для них одинока дорога спастися від Н.К. В.Д. чи помсти населення.

У 1940-ім році, при помочі польських посольств і консулятів на Мадярщині, в Румунії, Юґославії і Швайцарії, зорганізовано «сітку», якою «перепачковано» обі групи до Франції. Там змобілізовано ще третю групу з-посеред заробітчанських еміґрантів. Чи були між ними українці і скільки їх, цього не відомо. Коли Німеччина заатакувала Францію, польська армія була відновлена в силі понад вісімдесят тисяч людей і, озброєна французькою зброєю, брала участь в обороні Франції, зазнавши великих втрат. Після упадку Парижа вдалося евакуювати до Англії тільки двадцять п'ять тисяч війська. Решта попала у полон або була інтернована у Шванцарії, а мала частина включилася до французької партизанки.

На терені Англії долучилася четверта невелика група заокенських еміґрантів. Польський уряд покладав великі надії на приплив людей з Канади, ЗСА і Південної Америки. Велика Британія зобов'язалася допомогти в цій справі і зорганізувала рекрутаційний центр в місцевості Віндсор коло Дітройту по канадійському боці. Однак еміґрація завела, не виявивши такого патріотизму, як у роках першої світової війни. Та група цікава для нас тим, що з нею попала у польську армію частина українців з Південної Америки. Це були неосвічені люди і часто неписьменні, але дуже сильних патріотичних почувань, з масової еміґрації до Аргентини, Парагваю або Бразилії і там збаламучені комунізмом. Коли Німеччина вдарила на Совєтський Союз, вони вважали за свій обов'язок їхати обороняти «родіну», а тим самим Україну. Плян був податися з польськими добровільцями до Англії, а звідти до Москви. Однак знайшовшись на британському континенті, вони опинилися як польські громадяни, у польській екзильній армії. Для оправдання подано, що ворог спільний і не грає ролі, у котрій альянтській армії хто воює.

Після перевишколу з англійською зброєю, деякі частини Першого Корпусу боролися ще перед інвазією в Нормандії у Дункерці, деякі в Норвеґії, а третя незалежна дивізія т. зв. «Карпатських Стрільців» прославилася в Африці під Тобруком. У 1942-ім році ця дивізія була доповнена людьми з першого транспорту з Совєтського Союзу, а після реорганізації польських збройних сил на еміґрації, прилучено її до Другого Корпусу ген. Андерса. Може цих кілька слів допоможе з'ясувати собі в загальному образ Першого Корпусу і участь українців у ньому. Може знайдеться хтось з учасників тієї формації, який захоче написати докладну історію.

Другий Корпус формувався в Совєтах і в Узбекістані під командою ген. Владислава Андерса і до часів згаданої повище реорга-

нізації називався «Польська Армія на всходзє». Він був найчисельніший, найбагатший у переживання, здобув найбільше розголосу і мав найбільше число українців. Зеновій Книш у книжці п. з. «За чужу справу» описав на основі оповідання учасника тих подій Михайла Козія переживання людей, що були покликані до військової служби і попали з поляками у большевицький полон 1930-го року. Відзискавши волю на підставі договору, що його підписали прем'єр екзильного уряду Польщі ген. Сікорський і совєтський амбасадор Маєвський 30 липня 1941-го року в Лондоні, ті польські громадяни творили ядро нової польської армії на совєтській території. Їх було приблизно п'ять відсотків з усіх українців в Другім Корпусі. Я постараюся розповісти про решту, а саме про т. зв. «поборових» рекрутованих з в'язнів, депортованих, «лагерників» та інших, які колись були польськими громадянами, і загально про всіх галицьких українців у колишньому польському Другому корпусі.

Матеріялом для цього є передусім власні переживання, а щодо нашого зорганізованого життя у пізніших часах, послужив мені ласкаво своїми записками мгр. Теодор Данилів. Прізвища буду згадувати тільки тих, які відіграли поважнішу ролю, інші мусять вибачити мені. Загалом було коло сотні активних хлопців, але понад двадцять літ часу затерли неодно ім'я у моїй пам'яті і я зробив би кривду, називаючи одних і промовчуючи других. Моїм наміром є подати якнайточніше факти, умовини, їх вплив на людей і спосіб думання. У моїх спостереженнях чи поглядах на деякі справи не маю найменшого наміру когось ображати. Були події, в яких ми всі брали участь і нині можемо згадувати їх і обговорювати, але не можемо змінити їх.

«Українці у Другім Польськім Корпусі», це тема дуже багата. Це є історія галичан, які пережили другу світову війну проти своєї волі у спосіб дуже прикрий і повний несподіванок. На жаль, ніхто не виявив зацікавлення тією справою і тому про нас т. з. «корпусяків» еміграція нічого не знає. Призадумуючися не один раз над давно минулими роками останньої світової війни, головно над нами «корпусяками», я оформив п'ять запитів: Хто ми були, скільки нас було, чому служили в польській армії, як поводилися і що робили, та останнє — що з нами тепер діється. Де поділися всі люди? Думаю, що, відповідаючи на ті запити, я розкажу вірно історію українців у польськім Другім корпусі.

**
*

Почалася вона 12 серпня 1941-го року, коли в СССР проголошено «амнестію» для польських громадян і перший раз в історії Совєтського Союзу відкрилися дроти таборів, в'язниць і центрів переселення, випускаючи на волю малу частину своїх жертв. Від 39-го до 41-го року вивезено з території Західної України і Білорусі приб-

лизно півтора мільйона населення. На підставі дослідів польської влади, в часі проголошення «амнестії» залишилося між живими всього пів мільйона. На самій тільки проклятій і Богом забутій Колимі згинуло одної зими десять тисяч осіб з Галичини, здебільша поляків. Але большевики потребували в 1941 р. конче помочі від західніх країн і тому прихильніша політика супроти Польщі та розпочате звільнювання її громадян були пропаґандивним трюком для створення опінії, що в Совєтах наступають «зміни». Насправді Москва ніколи не думала виконувати свої зобов'язання. Цілий час будови польської армії був позначений інтригами, перешкодами і злою волею збоку Кремля. Вирятувалося тільки 150,000 людей, а решта не побачила волі аж до часів формування комуністичної армії ген. Жимєрского. Щасливі були ті українці, яких прізвища не стояли на чорнім списку в НКВД і, пролізши крізь большевицьке сито, опинилися на листі польських громадян, звільнених у перших тижнях після проголошення «амнестії».

Наближалася осінь. Діставши документ «удостовєреніє» в руки, «лагерники» і в'язні придбали за пару рублів кілограм хліба і кусок сала, а переселенці зав'язали у мішки рештки свойого не проміняного ще на харч майна і рушили в дорогу всіми можливими засобами транспорту. За пляном і дороговказом молоді мужчини мали їхати в армію, а решта у дозволені міста до праці. Насправді мало хто знав, куди і як прямувати, отже, добившися по кількох тижнях чи навіть місяцях несамовитого зусилля до головних шляхів центральної Росії, зливалися з масою совєтських евакуованих та втікачів і сунули разом на південь, кидаючись подорозі на все, що тільки бідний живіт міг прийняти. Їхали обдерті і голодні, у драних ватованих блюзках і штанах, у важких лагерних гумових черевиках і лаптях. Приблизно пятдесят відсотків поляків, двадцять українців та по пятнадцять відсотків жидів і білорусів.

В'язниці і табори не навчили наших любих сусідів багато розуму, але спільні переживання відсунули трохи колишні антагонізми на другий плян і тому, одержавши волю, трималися всі разом у групах з вибраними між собою командантами. На жаль, ті відносини тривали дуже коротко. Був незаперечний факт, що Польща стала «союзником» Совєтів і перша точка «липневої умови» уневажнювала договір Молотова—Ріббентропа. Виринуло питання східніх границь і віджила стара болячка «мнєйшосці народових». На добавок, групи міняли свій склад майже на кожній станції. Хтось побіг за «супом» або «кіп'ятком» і пропав у юрбі, не знайшовши більше «ешалону», а інший стрінув свояків чи давніх знайомих і приставав до іншої групи. На їх місце приходили все нові. По кількох тижнях у вагоні їхали люди, яких не в'язало уже знайомство з таборів, тільки припадок.

Змінялися також і самі люди. За посередництвом відновленої польської амбасади в Москві засновано «Організацію опіки», а по більших містах її філії т. з. «пляцуфкі». Це підняло поляків на дусі. Хтось дбав про них і то на російській території. На станціях появилися представники, переважно колишні офіцери в цивільних лахах, але в «рогатифках», які давали інформації, підбадьорювали мріями про переможний поворот до Польщі і часами вели на обіди до совєтських військових кухонь. Народився воєнний настрій і відродилась питома польській вдачі хвалькуватість і зарозумілість. Старі команданти вагонів відступили місце модним поручникам і часто улюбленою темою розмов під час довгих постоїв на сліпих рейках стали спогади з польсько-німецької війни, а за тим прийшли докори і погрози на адресу «пшеклентих караїмуф» і «жидуф клапцяжи». Наші хлопці, будучи в меншості, селянського роду та не знаючи добре польської мови, ховалися на звуки таких любовних до нас мелодій під нарами і сиділи тихо, як миші. Брати білоруси мовчали, хоча серцем може були з нами, а на жидів було жаль дивитися. Не одному волосся ставало дуба, чуючи, що його чекає за цілування совєтських танків у 1939-ім році.

На початку листопада 41-го року трагедія совєтських громадня, а з ними і наша, доходила до вершин. Мільйони насилу евакуйованого народу і біженців мучилися по вагонах, вулицях і станціях. Адміністрація, не маючи жодного здорового пляну і нездібна тому зарадити, поступила точно по-московськи, залишаючи людей на власну долю. У висліді їв і гроші мав тільки хитрий або злодій, клапоть брудного місця на підлозі в ждальні, щоби переспати, добував брутальний, а до поїзду всідав сильний. Тепер прийшла черга на «панів командантів» поручників та капітанів. Інтеліґенція і проворність ніяк не йшли у парі з ранґами польских офіцерів, отже вони почали полягати все більше і більше на поміч передвоєнних вуличників «цваняків». Так дійшли до голосу у вагонах комбінатори, злодії і голота. То були типи, які щоправда з-під землі вміли вирвати хліб для своєї групи і «кіпяток», чи дрова натопити в печі, але половину пайок продавали на «чорно», а решту обділяли за своєю батярською совістю. Відважніші не погоджуючись з тим порядком, відлучувалися від груп, а менш зарадні люди мовчали і дякували, бо краще було дістати щось, як нічого. Найтяжче платили за ту поміч самітні жінки і дівчата. Підірвання у в'язницях і лагерях моральности та почуття особистої гідности давало тепер повні висліди. Такі випадки, де колись культурна людина служила опришкові як пес за ціну догриження решток їди і докурення останнього «дима», були нормальним явищем. Грабунок став виявом сприту, сили і геройства, а хто хотів жити, той мусів бути хоч «маленьким героєм».

Амнестія, звільнення і виїзд з таборів були для нас українців такими несподіваними і неочікуваними, що, правду сказати, ніхто

не здавав собі ясно справи з свого положення. Поляки їхали до армії воювати за Польщу, а ми волочилися з ними без думки, як приліплені або приголомшені. Для нас існувало тільки «нині», а кожне «завтра» стрічали так, як воно того від нас вимагало. Не було ні уряду, який стояв би за нами, ні «пляцувок», ні комітетів. Одинокі, що заопікувались би нами дуже радо, були НКВД-исти, але ніхто не бажав собі такої опіки. Раз вирвавшися з їхніх рук, воліли держатися від них якнайдальше. В тім випадку чулися між поляками наче у захисті від москалів, однак з другого боку думка про себе, як про польського вояка, бентежила нас і видавалася зовсім чужою.

Ситуація «і так зле і так не добре» змінилася швидко на безвихідну. Совєтський Союз, ставши альянтом західніх країн, прийняв принцип т. з. «Атлянтійської Хартії», проголошеної Черчілем і Рузвелтом 14-го серпня 1941-го року. Одна з точок тої «Хартії» запевняла право самовизначення і вільних виборів усім народам, співпрацюючим у війні з німцями, отже Сталін, покликаючись на «плебісцит» з листопада 1939-го року, проголосив приналежність території Західної України і Білорусі і її мешканців до Совєтського Союзу. Це відносилося до нас, до білорусів і жидів, а як «вияв доброї волі» збоку Москви, дозволено ласкаво мобілізувати тільки поляків, народжених у тих країнах. Та заява Сталіна вийшла приблизно два місяці після підписання польсько-совєтського договору і від того часу барометр взаємин обох країн почав іти вдолину, аж дійшов до цілковитого зірвання дипломатичних зв'язків у квітні 1943-го року, після відкриття в Катині помордованих комуністами десятьох тисяч полонених польських старшин.

Про всі ті справи люди довідувалися не з газет чи радіо, тільки з переборщених переказів і в різному насвітленні: для простого, наприклад, мазура сама згадка про Львів насувала відразу українців на думку і тому ми були для нього цілою проблемою. Так як колись говорилося про нас у вагонах лишень з докором і погрозами, так тепер «геройська голота», маючи голос, не хотіла чекати на «демократичну» Польщу, тільки готова була на місці розв'язати питання «мнєйшосьці народовей» або викиненням «гайдамаків» з поїзда у бігу (я чув оповідання про доконання таких злочинів), або передачею до НКВД, як члена ОУН і німецького шпіона. Ставало ясним, що з ними не буде нам подорозі, а які пляни Москви на майбутнє — того ніхто не знав. Якщо ми були совєтськими громадянами, то амнестія могла не відноситися до нас і повисло над нами мариво повороту назад до в'язниць і таборів.

Останні надії на якийнебудь притулок біля поляків розвіялися, коли перші транспорти добилися нарешті до мобілізаційного пункту в Бузулуку. Показалося, що не тільки відкидали рекрутів з-посеред

нас, але навіть колишніх вояків українців тримали в окремих бараках, не дали їм нової одежі й уживали їх як слуг до ношення води і рубання дров, не дивлячись, що вони билися у польській армії в 1939-ім році і сиділи за те у полоні. Не було сумніву, що однаково Польща як Москва воліли найрадше бачити нас у могилі. Ото ж одиноке, що кожному прийшло на думку, щезнути на першій ліпшій станції і згубитися у загальному балагані. Від того часу впродовж кількох місяців ми їздили від міста до міста, промишляли на власну руку і жили від випадку до випадку. Між москалями вдавали «полячків з Польщі», а попавши між поляків сиділи тихо, або підшивалися під совєтських громадян. Такий був початок і причина довгого періоду приховування правдивої національности. Спершу робилося це, як неприємний і тимчасовий вихід з поганої ситуації у вагоні, в магазині за хлібом, чи на станції, чи на міліції. Потім зжилися помалу з тою думкою, як з пляном в запасі на завтра в разі потреби, а згодом стало системою життя. Це діялося ще довго перед вступленням до польської армії.

Відважніші пробували втікати до дому. Приїхавши з Сибіру до Европи, деяким здавалося, що стоять майже на порозі рідної хати. Тільки «перескочити» Волгу і вже дома. Найпопулярніша ідея полягала на тому, щоби під'їхати під фронт і чекати у криївці на прихід німців. На жаль, це швидко виявилося річчю нездійсненною і небезпечною. Тоді, коли лівобережжя Волги було перенаселене біженцями та евакуйованими і в комплектнім балагані, то правобережжя проголошено прифронтовою смугою і при зменшенім населенні знаходилося під повною контролею армії, органів безпеки і спеціяльних відділів комсомолу. Особи, які не мали відповідного дозволу на письмі перебувати в тій зоні, підлягали арештам і воєнним судам. По війні розказував мені в Аргентині один колишній німецький вояк, що, хто щасливо обминув всі перешкоди, пересидів у сховищі і дочекався нових визволителів, той стрічався з найбільш несподіваним розчаруванням. Німці розстрілювали такого нещасника, як шпіона, не питаючи багато. Один «ост» більше або менше, не грало тоді жодної ролі для зарозумілих носіїв «нового порядку».

Як пословиця каже, що своєї долі конем не об'їдеш, так було з нами і з поляками. Большевики не спішилися виконати свої зобов'язання, підписані на військовій конвенції у серпні 1941-го року щодо помочі при організуванню нової польської армії. Бузулук, одиноке місце рекрутації, скоро заповнився, прийнявши тільки малу частину людей, а решту скеровано на південь в незнаний Узбекістан, якраз туди, куди сунули маси совєтських евакуйованих і розсіяні між ними українці-галичани. Десь в неозначеній ближче майбутності і в невідомих ще місцях мали постати нові мобілізаційні центри, а покищо НКВД перебрало на себе опіку над поляками, розмі-

щуючи їх групами по колгоспах. Велике число українців не дало зловити себе і залишилося в Ташкенті або Самарканці, де зпочатку було легко промишляти, але вкоротці, коли наїхало мільйони народу в Узбекістан, вони пережили свій хрест грабунків, голоду і страшної епідемії висипного тифу. Не знати було, чи більше вояків гине на фронті, чи мирного населення з голоду і тифозної гарячки без лікарської опіки під голим небом на вулицях, або на залізничних станціях.

Решта наших хлопців, придержуючись системи подавання себе за поляків перед советською владою, опинилася в колгоспах, призначені до збирання бавовни. Узбеки прийняли всіх дуже гарно, але розчарувалися, коли прийшло до роботи. Вісімдесят відсотків людей не надавалися взагалі до жодної праці. Започатковані у таборах і в'язницях недуги з браку вітамін, як популярно звана «цинга», «шкорбут» і «куряча сліпота», розвинулися під час дороги до найвищого ступня. Одним вилітали зуби, другим творилися болючі ропні рани, які не гоїлися, інші тратили зір по заході сонця, а з браку мила всі мали «чесотку» і сотні співтоваришів подорожі за обшивкою. Нарід потребував відпочинку, їди і лікаря, а не роботи.

Крім повного фізичного виснаження, була ще мала охота до праці. Ми всі були найкращим доказом нищівного ефекту таборів і цілої советської системи, що формувала «громадянську мораль». По-перше, не знаю, чи хтось вірив у можливість вистачального заробітку з нормальної праці, а по-друге, роботу вважалося за кару. Нас чейже «покарано» примусовою працею в жахливих умовинах, а високі табірні норми змушували до крутійства. Чесним способом можна було виробити тільки тридцять до пятдесят відсотків норми, що означало злетіти до найнижчої категорії т. з. «слабосілки» на 250 грамів хліба денно і чекати смерти; тому люди рятувалися хабарництвом, злодійством, або обманом. Такий спосіб життя по кількох роках увійшов, як кажеться, «у кров» і звичай. Зрештою, на бавовні ніхто не розумівся і не виконав би норми навіть при найкращій добрій волі, а живіт немилосердно плакав їсти. У висліді того всього, продукція по цілоденній роботі в колгоспі була мінімальна, зате вночі по-стахановськи щезали кури, барани і мука в магазинах. Може перший раз в історії тої країни, гостинні і відкриті узбецькі хати-ліп'янки мусіли пильнувати своїх воріт. По кількох тижнях польсько-узбецькі відносини не можна було називати приязними. Безперечно, що «мнєйшосьць народова» вклала свій щедрий вклад до того, але найбільшу вину мали самі таки поляки. Наш парубчина чи білоруський або жид ніколи не міг рівнятися з львівським «кіндером» чи мазурським «цваняком». Поза тим поляків було більше і вони надавали всьому тон. Чим довше перебували з узбеками, тим більше ставали «небажаним елементом».

Біді не було кінця. Перед Різдвом 41-го року, харчовий стан Совєтів був такий безнадійний, що Сталін велів відживляти фронтові частини коштом цивільного населення. Виконуючи той наказ, у колгоспах залишено на повних привілеях тільки ковалів, столярів і шоферів, а решті визначено 750 грамів ячмінної несіяної муки і ні товщів ні м'яса. Нашим призначенням було неначе йти зі злого в гірше. Внедовзі колгосп став таким прокляттям, як сама Колима.

В міжчасі польсько-совєтські переговори велись в Москві на російський спосіб. Нині «да», а завтра «нєт». У грудні ген. Сікорський наладнав взаємини і одобрено дальшу організацію армії, зложеної з сімох дивізій і запасних полків, разом 150.000. Покищо існували тільки дві частинно озброєні дивізії, зложені з колишніх воєнно-полонених і малого числа цивільних, прийнятих в Бузулуку. П'ята дивізія стояла в Татіщеві, а шоста в Тоцкоє. Сталін хотів ужити їх якнайскорше на фронті, але ген. Андерс, командант новотвореної армії, не годився з огляду на безнадійний фізичний стан війська і брак вишколу. Крім цього, були труднощі з мундурами, з харчем і приміщенням. Військо жило під шатрами при температурі -40 ступнів Цельзїя. Справи полагоджено так, що рішено перевезти обидві дивізії у кращі кліматичні умовини, моряків і летунів евакуювати на Близький Схід і приступити до організації нових дивізій. Харч і одежу ген. Сікорський обіцяв дістати від англійців. Поляки не знали, яким вітром повіє з Москви в найближчій майбутності, отже приступили ще за доброї погоди до негайної реалізації плянів. НКВД і воєнкомат, діставши з Москви наказа помагати, приказали з свойого боку всім колгоспам доставити самих мужчин до залізниці і малими групами по 30 до 50 чоловіків спрямовували до Джізаку на польсько-совєтську комісію, а звідтіль до призначених частин.

На сім місяців раніше ми почали ту нещасну дорогу подібними групами, тільки з іншими людьми і з іншим духом. Колись ми були скулені під нарами і непевні, а поляки, піднявши гордо голову вгору, мріяли про «штандари», «гуфце» і «амаранти», та про Польщу могутню і велику від ««моря до моря». Тепер всі разом, змучені і зломані, їхали в армію, як хворі на прощу до святого місця в надії, що один дотик вилічить цингу, приверне зір, урятує зуби, дасть чисту сорочку, наляє миску теплої юшки і... повезе в капіталістичний світ. Груднева постанова про евакуацію деяких частин зродила у втомлених і хворих людських умах вістку-мрію про виїзд цілої армії до Англії. Наші хлопці володіли здебільша дуже ламаною польською мовою, але були поляки, які говорили ще гірше. Зовнішній вигляд також не різнив їх від решти, отже, керуючись виробленою системою, Іван писався Ян, а Павло Павел. Були деякі дуже сильні і запеклі, що воліли радше залишитися в Совєтах, ніж іти до поляків, інші знову, хоча навіть дуже хотіли вирватися, були занадто свідомі

своєю діяльністю перед війною, щоби могти просковзнутися між НКВД і жандармерією. Це було друге сито, яке відлучило українську інтелігенцію від простолюддя. Споглядаючи нині у минуле на наші переживання, бачу, що в більшості випадків з кожним кроком і з кожною думкою чи ділом ішла в наших людей упарі, як тінь, одна характеристична риса, що була вислідом довгого і постійного тиску терору та нужди, а саме, затрата міри між злом і добром. Спасаючися обманом, люди не бачили у цьому своєї трагедії, тільки ще одну хитрість, або навіть геройство комбінаторської системи життя.

Голод, втома, хвороби, мрія про виїзд і втеча з-під опіки НКВД були найчастішими причинами, чому українці служили в польській армії, але не одинокими. Родини військовиків, наприклад, мали привілеї, отже хто мав родину, той хотів забезпечити її, ставши вояком. Часами важили чиясь нерішучість або страх і робив точно те, що інші робили. Як привезли хлопчину до комісії з цілою групою, то йшов від столика до столика і, щоби не напитати собі якої біди, відповідав на всі питання, як його попередник відповідав. Бувало також, що деякі, перебравши мірку у «геройстві» і маючи забагато баранів на своїй совісті або чужих валізок, зголошувалися до комісії під видуманим прізвищем і щезали з овиду, як у чужинецькім легіоні. Найменше зо три сотні таких хитрунів звільнено з совєтської армії разом з поляками і спрямовано до польської армії. Будучи красноармійцями могли піти кожного дня на фронт і згинути, а так продовжили життя ще найменше на кілька місяців перевишколу. Я знав і такий випадок, де хлопець, не маючи тоді нагоди зробити щось для України, хотів посвятити той час для своєї мами польки і сестри.

Вступивши до війська, ми почали новий етап життя, який тривав шість літ. Складався він із чотирьох фаз. У Совєтах, на Близькому Сході, в Італії, на фронті і по війні. З совєтських часів говоритиму про Сьому дивізію, а з оповідань знаю, що її доля була ні гірша ні ліпша від других. Місцевість називалася Керміне і лежала на шляху Ташкент — Красноводск. Над малим потоком зеленів гайок і розкинулись управні поля невеликого колгоспу. По одному боці залізничої станції був мурований великий магазин, а по другому скромний шпиталик, кілька адміністраційних житлових будинків і кілька площ, огорожених високими глиняними валами з вежами на скоростріли у рогах. Дальше, куди оком глянеш, все пустиня. Колись, у часах колективізації, звозили туди «ворогів народу» «щасливого» соціялістичного Узбекістану перед висилкою у Сибір на «перевиховання». Тепер це був осередок організації союзної армії «братнього» польського народу, для «пабєди над врагом».

У місяці лютому народу прибувало більше, як канцелярії могли списати. Росли умундуровані полки під шатрами і росли удвоє скорше юрби цивільних жінок, дітей і старців під голим небом. Ті

нещасні люди приїздили самовільно на шкоду собі і другим, але зупинити їх не було сили. Біля війська вони почувалися безпечніше, як у далеких колгоспах. Спали під зорями, розбирали нічччю кухонні дахи і залізничі підклади на ватри, тиснулися один до одного кругом вогнищ за теплом і розмножували воші, а вдень розносили їх по всьому таборі. Під кінець лютого Керміне подобало на один величезний циганський табір, а в березні на один несамовитий лазарет. Ми всі лежали хворі на тиф у шатрах, в ґаражах і на дворі під шпиталем. Кількох лікарів без лікарств не могли біді зарадити, отже на московський спосіб сильніші вилизувалися, а слабші ішли на цвинтар біля станції у спільні ями. Так виглядало польське святе місце, де люди їхали відпочати, їсти і лічити свої недуги.

Однак не всім було зле. Нова большевицька соціяльна еліта «поваров» і «спекулянтов» найшла собі знамените місце і серед «демократичних» поляків. Хто пам'ятає передвоєнних «напомпованих» польських поліцаїв, той легко уявить собі надутих і ординарних шефів магазинів, кухонь і канцелярій. Большевики не додержувалися постанов і утруднювали доставу харчів або обтинали порції, але вояк не мав би жалю, якщо бачив би справедливий розподіл того, що було. Тим часом «панове шефове» наїдалися спершу самі, обростали скоро салом, потім їли їх коханки і знайомі, трохи йшло на базар за горілку, дещо попадало тільки у вояцьку їдунку, а рештки у цивільну миску. «Панове офіцерове» визначили собі платню від тисячі рублів угору на місяць і зорганізували касино, а воякам дали двадцять п'ять рублів на склянку махорки по ціні чорного ринку. З браку їди зліквідовано в околиці не тільки всі собаки, коти і черепахи, але почали пропадати барани, та найважніший засіб транспорту товарів тої країни — верблюди. Ніч за ніччю лунали з касина веселі сміхи і мелодії танків, а голодне військо і цивілі чатували в пустині на череди овець, або узбецькі каравани. Росли біля станції могили померлих і росли в другому місці могили розстріляних за крадежі і грабунки. Так виглядала польська армія у своєму останньому виступі в дусі передвоєнної корупції і соціяльної кривди. Вояк ніколи не мав насправді правдивого респекту і пошани до своїх старшин. Тінь Керміне блідла під впливом хвилевого патріотизму, або типового польського вияву нещирої сердечности, але були моменти, коли при першій ліпшій нагоді прибирала гострої барви і тоді вибухали ординарні сварки між стрільцем та старшиною. В інших арміях такої поведінки навіть не можна б уявити.

На початку квітня евакуйовано до Персії 30.000 людей. Це були моряки, летуни, залізничники та цивільні, переважно родини військовиків. Решті розвіяно всілякі надії на виїзд. «Братній польський нарід» мав іти на ворога разом «рам'я в рам'я з великою красною армією». Більшого розчарування і пригноблення не могло уже

бути. В травні або у червні, не пам'ятаю добре часу, проголошено без жодних ближчих вияснень, дозвіл на демобілізацію, якщо хтось зголосить таке бажання на письмі. Причиною того рішення була, мабуть, ще одна інтрига Москви, зв'язана цим разом зі створенням власного польського уряду Ванди Васілевської і полковника Берлінґа, та пляном організації окремої комуністичної армії. Між зголошеними на звільнення не бракувало українців. Польське військо втратило свою найбільшу силу, а саме віру в Мойсеєве виведення народу з неволі до обіцяної землі. Крім того, безнадійні умовини і неприхована ненависть мазурів-колоністів до нас не були ні медом ні маслом. Коли проте перші «цивілі» дістали спрямування виїзду назад до нещасних колгоспів, то у багатьох захиталося бажання виступу з війська. В міжчасі минула весна і прийшли несамовиті літні спеки з постійними щоденними пісковими бурями, до яких ніхто не був призвичаєний і ніхто не знав, як у них поводитися. Команда була змушена припинити всі заняття. Не було ким перевести їх і не було здібних людей до виконання їх. Тепер десяткувала нас з черги малярія і дизентерія.

Однак ми виїхали.

Літо 1942-го року, було може найбільш критичним моментом для Совєтського Союзу під час другої світової війни. Німецькі дивізії підходили до Волги, а населення могли урятувати від голодової смерти тільки Англія і Америка. Ген. Андерс використав той момент слабости і одержав згоду від Сталіна на евакуацію польської армії на Близький Схід. Перед від'їздом роблено труднощі щодо українців, білорусів і жидів. Це відносилося до тих, які були правильно зареєстровані ще з часів полону. Однак поляки не поступились і всі виїхали. Ясна річ, що не роблено того в ім'я приязні і любови. Вони знали, що це була остання нагода вивезти людей, отже старалися забрати їх якнайбільше.

Яке було правдиве відношення поляків до нас, це може з'ясувати найкраще спогад ген. Андерса з розмови між Сталіном і Молотовим з одного боку, та Сікорським і ним, Андерсом, з другого, у грудні 41-го року в Москві. Ген. Сікорський хотів примусити Сталіна визнати нас і білорусів за польських громадян для принципу, бо на його думку, тим самим Галичина й Білорусь були б визнані, як польські землі. На людях йому не залежало. Стоявши віч-у-віч з катом Сталіном над свіжою могилою мільйона поляків, вивезених насилу або арештованих, він пропонував йому призначити галицьким українцям ту саму долю після насильної виміни за поляків, народжених в Совєтськім Союзі. Коли ген. Андерс зі свойого боку для обниження вартости українців назвав їх ґерманофілами, тоді Сталін звернув йому увагу, що це відноситься тільки до галичан і вони разом знищать їх. Оба польські представники дали на це своєю мовчанкою безперечну згоду.

У серпні 1942-го року рештки сьомої дивізії в Керміне навантажувались до товарових вагонів в останню подорож по країні щасливого пролетаріяту. По сімох місяцях свойого існування, з дев'ятьох тисяч душ тільки п'ять тисяч прощало завіянні піском могили на цвинтарі біля залізної дороги. Решта лежала вічним сном і лише Бог один знає, скільки є між ними українців і там і в Гузарах, і в Кенімеху, і всюди, де творилися польські дивізії в Совєтськім Союзі.

11-го серпня пароплав, на якому був і я, причалив до перської пристані в Паглеві, над Каспійським морем. На березі приглядалися нам сотні цивільних і військових представників різних альянтських країн. Наш вигляд мусів бути направду жалюгідний, бо деякі старшини зформували шпалір на містку і, передаючи нас один другому з рук до рук, помогли зійти на землю. Коли на другий день, по докладній дезинфекції і одержанню нового виряду ми стояли в ряді у коротких штанятах англійських тропікальних одностроїв, то у кожного вояка була найгрубша нога... в коліні.

Так закінчився перший етап українців у польській армії під знаком повного розгублення і мертвоти. Ми крилися, боялися і не зналися, а тим самим не могли сходитися і помагати один одному. Майже кожний був зданий виключно на себе самого.

(Закінчення буде)

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТ. КООПЕРАТИВА «САМОПОМІЧ»

Дітройт, Міш.

Основа нашої сили — довіря громадянства.

Кредитівка дає дешеві позички на різні цілі. Тепер НА ОДИН ПІДПИС — до 2.500 долярів. На нові авта — кошт дол. 4.34 від дол. 100 річно. Всі ті позички безплатно заасекуровані.

Дає МОРТҐЕДЖІ до 10 років.

За вкладки виплачуємо піврічно ВИСОКУ дивіденду.

Солідна обслуга. Звертайтеся до нас за порадами, кредитом і складайте заощадження.

Головне бюро: 11838 Jos. Campau, Detroit, Mich. Tel. TW 1-4100
1-ша філія: 7346 Michigan Ave., Detroit, Mich. 841-2390
2-га філія: E. 11 Mile Road, Warren, Mich. 754-0464

М. Процакевич

"ПОЛІЦІЙНІ ПОЛКИ"

Хоч досі появилося багато спогадів про різні частини Дивізії «Галичина», проте дуже мало написано про так звані поліційні полки. Тому в цьому спомині пишу дещо про ті частини.

Поліційних полків було чотири — чч. 4, 5, 6, 7. Не знаю, чому їх називано полками, коли під час вишколу вони були куренями. Можливо, що інші курені цих полків були складені з німців. Це може підтвердити також той факт, що при ліквідації нашого куреня (полку) усе спорядження німці конвоювали до Хорватії, а усі старшини й підстаршини-інструктори виїхали до Словенії чи Північної Італії.

Полки 4, 5 і 6-ий були зформовані з добровольців. покликаних до Дивізії першим набором. 4-ий полк був розташований біля Ґдині, 5-ий — біля Білостоку, а 6-ий в Ґраєві, на колишньому польсько-пруському пограниччі. 7-ий полк зформовано щойно в кінці 1943 року в місті Тарб (в горах Піренеях) у Франції. Я можу докладніше писати тільки про 6-ий полк, в якому я проходив вишкіл в 9-ій сотні.

6-ий полк складався переважно з добровольців з Перемишля і Перемищини, приблизно у 80% з Ярославщини, а решта з Львівщини. 23 липня 1943 року на станції в Перемишлі українці Галичини прощали свій квіт, який зголосився до Дивізії. Середній вік добровільців був 21 рік, а більш ніж половина з них мала середню освіту. Після одноденного постою у Львові наш транспорт доповнено і він в кількості приблизно 500 вояків вирушив на Люблин і далі на північ. Після триденної подорожі в товарових вагонах ми прибули до Ґраєво без жадних пригод.

Ми вивантажилися недалеко від міста, де нас зустріли німецькі старшини й підсташини в уніформах охоронної поліції ї«Шуцполіцай»). Між нами постало незадоволення з таких уніформів, бо ми зголосилися до війська, а не до поліції. Насамперед викликали тих вояків, які знали німецьку мову, на перекладачів. Опісля сотенні старшини вибрали добровільців до своєї сотні — до 9-ої, а опісля до 10-ої. Кожна сотня складалася з 160 вояків, а наша 9-та переважно з юнаків з Перемищини. Потім нас відпровадили до казарм колишньої польської кавалерії. Бараки, в яких нас приміщено, були просторі й вигідні, з поверховими ліжками. Посередині між бараками була їдальня, яка також служила за викладову залю. Цього дня ми одержали сухі харчі та постіль. Потім пройшли ми купіль та дезинфекцію. Другого дня. після сніданку, нас уставлено у військовому порядку по величині і поділено сотні на чоти. Три перші чоти в сотні були піхотні, а четверта — зв'язку. Потім наш сотенний, «гавптштурмфюрер» Фішер, познайомився з нами та представив нам своїх інструк-

торів. Заступником Фішера був «унтерштурмфюрер» Кох, а бунчужним «гавптшарфірер» (прізвище призабув). Фішер сказав нам через перекладача, що ми — 9-та сотня 6-того полку й що незабаром наші уніформи будуть замінені на військові зброї СС, що дійсно сталося по збірці. Але коли ми одержали совєтські кріси й скорострілі, серед вояцтва стали поширюватись різні здогади й сплетні.

Відношення німецького персоналу до нас було добре. Сніданки й обіди ми їли разом з старшинами й підстаршинами, на тарілках. Миття посуду та інші кухонні роботи виконували цивільні робітники. Хоч вишкіл був важкий, відношення сотенних до нас було батьківське. Фізична заправа проводилася переважно в довгих бігах, стрибках у височінь і довжінь та боротьбі «дзюдо» й на ножі, та, очевидно, у бойову вишколі з крісами. Деякі добровільці не витримували фізично й траплялися також випадки симуляції. На початку харчів було досить і дуже добрих. З іншими сотнями ми не мали зв'язку, хоч вони стояли від нас недалеко. З ними ми зустрічалися лише в перемаршах. Виходу поза казарми не було й тому не давали нам поясів. Після одномісячного навчання відбулося перше бойове стріляння, яке вдалося дуже добре. Цю нагоду ми відзначили, за стараннями сотенного, при пиві й горілці.

З листів з дому і від товаришів в Дивізії ми отримували вістки, в яких говорилося про погану поведінку німців на рідних землях, що свою чергу псувало нам настрої. Про це ми говорили нашим німецьким інструкторам.

В кінці жовтня на футбольні змагання зброї СС з вермахтом з нашого полку вибрано мене й Іванюка з 10-ої сотні. Ми поїхали до Білостоку, де стрінули хлопців з 5-го полку й від них довідалися, що 4-ий полк вже вислано на поборювання червоних партизанів.

Коли ми більше познайомилися з нашими німецькими інструкторами й одверто почали з ними говорити про німецьке трактування українців, приходило до різних суперечок й незадоволення. Та до загального невдоволення прийшло тоді, коли нам заборонено співати різних пісень. Незабаром прийшла нагода до вияву незадоволення, коли наші харчі погіршилися й нам почали подавати до столу картоплю в лушпині. 9-та сотня змовилася в перемарші з вправ на обід. Ми рішилися на «голодівку». Коли до столів подано обід, Фішер побажав смачного й німці почали їсти, а ми ні. Вони це завважили, постало деяке хвилювання, але вони нормально докінчили обід. Зате після обіду, замість нормального одногодинного відпочинку в ліжках, нам наказано збірку. Сотенний Фішер намагався довідатися про причину бунту. Він підкреслив, що всякий непослух в зброї СС карається розстрілом, у цьому випадку десяткуванням. Наша відповідь була, що ми не хочемо одержувати картоплю в лушпині, бажаємо кращих харчів, хочемо бути перенесені до Дивізії та вимагаємо представника Військової Управи. Відповідь була, що вони вояки і їх завданням вишколювати нас; кращих харчів з огляду на загальне положення

ми не одержимо; а наші побажання будуть передані вищим чинникам. Пізніше ми довідалися, що це саме було в двох інших сотнях — 10-ій й 11-ій.

Німці хотіли довідатися, хто організував цей бунт у всьому курені. Властиво, на мою думку, організаторів не було. Вояки спонтанно самі змовилися. Правда, були деякі доноси й підозри, але між нами, які дружили ще в цивільному житті, мораль стояла дуже високо й ми всі керувалися принципом «один за всіх, всі за одного». Німці це знали й тому наш «бунт» скінчився покаранням карною муштрою того самого пополудня. Хоч ми були голодні й потомлені, муштру витримали бадьоро. Фішер нам сказав, що з уваги не «особливі обставини», він нас цим разом не здесяткує. Проте, харчі поправилися, але з тим також дисципліна стала ще суворіша.

В той самий час 5-ий полк виїхав на Білорусь і Полісся, а між нами почали кружляти вісті, що нас перевезуть, але ніхто не знав куди. В кінці листопада наш весь курінь посадили в ешелони й ми вирушили в невідомому напрямі. За Ґраєвом ніхто не тужив, хоч багато з нас нав'язали контакти з польським цивільним населенням.

Та ще того самого місяця ми прибули до По (Рао), прекрасної місцевости в Піренеях у Франції. Заквартирували ми в казармах ім. маршала Фоша, в яких колись приміщувалися леґіонери з Марокко. Це був величезний будинок з великими кімнатами. Вишкіл набрав також іншого характеру. Було менше муштри, зате більше зверталося увагу на бойові вправи в терені та вуличні бої. Топографія, обчислювання віддалі, орієнтація в терені й встановлювання годин дня по сонці чи місяці, тактика, бойові формації під час боїв в лісі чи полі, снайперство та маскування — були нашими щоденними зайняттями. Вишкіл був цікавий, а клімат лагідний так, що взимку було тепло, хоч на шпилях гір виднів білий сніг. Тепер, крім перекладачів німецької мови (хоч більшість з нас говорила по-німецьки), ми ще мали перекладачів французької мови. Це були вояки, які колись працювали у Франції. В нашій сотні було їх двох. Один, якого варто тут згадати, був Осип Круковський, який під час війни переїхав до Галичини й зголосився до Дивізії. При ліквідації нашого полку він з групою дивізійників перейшов в лави французьких партизанів Маркіза й очолив український відділ в загоні майора Ляґранда. За його заслуги Круковського підвищено до ранґи поручника. (Дивись книжка «Під чужими прапорами», Мирослав Небелюк, Париж 1951).

Недалеко до Різдва 1944 р. ми одержали пояси (куплі) і німецьку зброю. Приготовляємося до присяги. На присягу приїхали представники Військової Управи й одна артистична група. При тій нагоді ми також нав'язали контакт з Дивізією й навіть вислали свого делеґата до Львова в особі З. Прокопа.

В той час до нас долучили залишки 4-го полку. Вони розповідали тривожні вісті про перші бої під Тернополем. З цих розбит-

ків та нових бранців, головно з Гуцульщини, створено новий 7-ий полк в місті Тарб, положеного біля 100 км від нас. Тут також пройшли ми першу дію проти партизанів в горах Піренеях без жодного бою. Вермахт потерпів деякі втрати, головно від мін. Вояки закоштували перших правдивих воєнних дій. Тоді також почалася ліквідація нашого полку й радісне прилучення його до Дивізії. Прощання з німецькими інструкторами було сердечне, особливо з сотником Фішером і суворим «шпісом». Вони нам казали, що впродовж їхньої 20-річної військової служби вони не мали таких добрих вояків і з ніким перед тим так не зжилися. Щойно при тій нагоді ми довідалися, що поручник Кох і кількох підстаршин знають добре польську мову. З кожної сотні лишалася одна чота в ліквідаційній команді, яку очолив новий сотник і нові підстаршини, головно австрійці. На Різдво, яке ми святкували цілий тиждень, дістали ми пачки з України «для українського вояка» та приділ горілки.

З ліквідаційних команд творять підстаршинські курси, а тим часом беремо участь у виправах проти партизанів. У одній виправі нам вдалося здобути радіостанцію.

На весну ліквідовано 7-ий полк у Тарб, куди переїжджають рештки 6-го полку і виконують службу інструкторів. Тільки одна група залишається в По як охорона команданта міста. Ця група мала прекрасне життя, часто їздила в різні міста, як Бояріц, Байонна, Люрд, Ліон. Одного разу ми мали нагоду бачити маршала Роммеля, який проводив інспекцію своїх частин. Після шістьох тижнів таких «вакацій», ми знову повернулися до звичайних касарняних зайнять у Тарб та частих виправ проти партизанів. У одній виправі цілу вермахтівську сотню винищили партизани. Акції тривали по три-чотири дні і були підсилювані летунством. Найбільш докучала нам спека й колючі рослини в терені.

Після закінчення підстаршинського курсу, випускники дістали срібні паски, а хто мав середню освіту, став кандидатом на старшину. Тоді ми стрінули двох наших лікарів, д-ра Ковальського з Самбора й ще одного, якого прізвища не пам'ятаю, як також десятника Б. Лисяка, який був головним перекладачем.

В кінці травня прийшла остаточна ліквідація нашого полку. Позаду залишилася тільки маленька команда для охорони полкового майна. Вона опинилася в критичному становищі, бо партизани почали сильно діяти навіть в самому місті. З ними зводили щоденно боротьбу вермахтівські частини. Це був час альянтського висаду в Франції. Остання команда приїхала до Дивізії вже після її виїзду під Броди й тому всіх вояків включено до запасного полку Дивізії.

З так званих поліційних полків до Дивізії прийшли добре вишколені вояки й підстаршини. З цих полків було дуже багато підстаршин і більшість випускників із старшинської школи в Познані-Трескав.

DIVIDE ET IMPERA

. Ганс Франк, колишній губернатор т. зв. Генеральної Губернії, яка була створена на території Польщі після польсько-німецької війни в 1939 р., і до якої в серпні 1941 р. було включено Східню Галигину, провадив за гас свого урядування докладний щоденник від 25 жовтня 1939 р. аж до 3 квітня 1945 р. «Щоденник» охоплює протоколи засідань вельможів Генеральної Губернії і зборів партії Гітлера в Генеральній Губернії, а також щоденник самого губернатора, в якому він описує свою діяльність. Цілий щоденник складається із 38 томів або приблизно 11 тисяг сторінок машинопису і має велигезне багатство першоджерельного історигного матеріялу, і як такий був повністю використаний, як доказ на суді в Нюрнберзі. С. ПИОТРОВСЬКИЙ опрацював цей матеріял і на його підставі написав працю п. н. «Щоденник Ганса Франка», який появився в 1956 р. у Варшаві накладом «Видавництва правників», і в ній він описує німецьку політику на території Генеральної Губернії під гас 2-ої світової війни. Дванадцятий розділ, п. н. «Відношення Франка і адміністрації Гітлера до українського населення у Генеральній Губернії» автор присвятив українському питанню. Нижге друкуємо переклад з польської мови без жодних скорогень ги змін. Усі примітки подані автором.

Редакція

Політика Франка щодо окремих народів у Генеральній Губернії мала на меті підкреслювати всі можливі окремішності поодиноких етнічних груп. «У трактуванні всіх груп усіх народів в Генеральній Губернії треба брати на увагу їхні етнічні окремішності», — поручав Франк своїм співробітникам (3 травня 1940 р.).[1] У відомім інтерв'ю із журналістом Клейссом (6. 2. 1940 р.) Франк заявив, що «ґуралі є напевне германського походження».

«Не сміємо забувати, — говорив Франк, — що маємо тут на території дещо понад 120,000 кв. кілометрів 14 мільйонів мешканців, з чого 2 1/2 мільйона жидів, приблизно 600,000 українців, ґуралів, лемків та гуцулів. Для нас вони являються окремими народами, яких ми взяли під свою опіку. Гірський пояс Бескидів називаю «ґуральським поясом». «Ґуральські князі» — це так прекрасно звучить».[2]

Одначе, Франк сам незабаром переконався, що здогадні народні окремішности ґуралів були тільки облудою гітлерської пропаганди. На засіданні 12 квітня 1940 р. Франк заявив, що «ґуральський народ має в дійсності радше декоративний характер. Одначе це населення відчуває потребу уважати його за окремішнє плем'я, і тому такому бажанню підемо назустріч настільки, наскільки це буде можливе».[3]

У відношенні до українського населення в Генералньій Губернії, Франк старався використати ті обставини, що польські уряди поміж двома світовими війнами не потрапили належно унормувати положення українського народу на землях тогочасної Польщі. Незалежно від важкої матеріяльної ситуації, він безперечно терпів також гніт національний. З другого боку Франк постановив застосовувати, прийняту кол. австро-угорською монархією в адміністрації територій, заселеній мешканцями різних національностей, методу «Дівіде ет імпера» — діли і пануй. Це він виразно сказав на засіданні 12 квітня 1940 р.[4]

Згідно із Франком, українці мали зберегти свою церкву, культуру, мову та самодопомогу, але мусіли одначе виявити свою льояльність до фюрера і райху. Стремління створити велику Україну треба було беззастережно відкинути. Відважних українців можна буде евентуально притягнути до державної чи громадської поліції, щоб вони стали наглядачами поляків (3 травня 1940 р.).[5] У намірах «діяльности» українського населення у таких вузьких границях Франк заявив, що він, очевидно, не допустить до створення великої організації української спільноти, але можна буде застосувати для великого числа українців щось в роді організації самодопомоги та опіки. Це вможливить створення певного суспільного співжиття українців у неповʼязаній формі (12 квітня 1940 р.).[6] Толерування якогось зорганізованого українського народного фронту чи також народного представництва не може ніколи входити в рахубу (4 березня 1940 р.).[7]

В дусі таких засад поводились також гітлерські власті, стараючися використати і скріпити недовір'я («нехенць») словʼянських народів. На засіданні 2 березня 1940 р. сотник Ґеролліс зайняв своє становище щодо українського питання з точки зору контррозвідки («Абвер»). По українських селах заанґажовано «конфідентів», себто просто донощиків, а з військово вишколених українців зорганізовано охорону промислових підприємств («Веркшуц»). Одначе важко було б оцінити, як багато можна би на ту українську охорону рахувати у випадку ґрізної ситуації. Тепер можна на неї рахувати, бо вона є смертельним ворогом поляків. У фабриках доходить постійно до бійок, на що можна прижмурити очі, якщо це не переходить певних границь. Реасумуючи, Ґеролліс підкреслив, що українська політика з точки зору дефензиви, мусить бути ведена тільки під німецьким керівництвом і в німецькому інтересі. Не сміє дійти до

з'єднання усіх українських груп в один український народний союз, треба переговорювати з окремими групами. «Наша політика, — закінчив Ґеролліс, — хай буде німецькою політикою, а якщо зайде потреба, тоді також українським коштом».

Командир бриґади СС Штрекенбах, який переводив акцію АБ проти поляків, повідомив на тому самому засіданні, що українців прийнято до української самооборони, щоб по вишколі приділити їх до поліційних станиць до допомоги в характері поліцаїв або аґентів. Українці, — на думку Штрекенбаха, — знають край і людей та як вороги поляків можуть віддати цінні послуги. Не сміється їх уживати в скупчених відділах під власним керівництвом, бо заходить небезпека, що одного дня вони вище поставлять свій власний інтерес. Вони дуже добре придатні до дорученої їм роботи та є дуже цінні тому, що вороже наставлені до поляків.[8]

Франк перестерігав своїх підлеглих, що українці вважають Генеральну Губернію тільки за засіб до злуки всіх українських земель, до чого гітлерівці не повинні дати себе вжити. Франк поручав своїм співробітникам уникати в офіційних промовах принагідних виразів про Велику Україну і також їх перестерігав, щоб не зачасто вивішували українські прапори та не вважали українців за представників власної державної території. На думку Франка, українці були приналежними до великонімецького Райху, а не були представниками Великої України на німецькій землі (12 вересня 1940 р.).[9]

Після агресивної війни Гітлера проти Совєтського Союзу, Франк відбув в Берліні 13 жовтня 1941 р. конференцію з міністром східніх справ Розенберґом щодо української справи. Розенберґ виступив проти армії, яка своєю поведінкою спричинила проголошення українського уряду у Львові. Ту похибку направлено арештуванням відповідних осіб.

На запитання Франка щодо долі українського університету у Львові, Розенберґ відповів, що він не має жодного зацікавлення в його дальшому існуванні. Українцям завжди можна пояснити, що відкриття університету у Львові неможливе так довго, як довго подібна вища школа в Києві не розпічне своєї діяльности. Розенберґ уважав, що перенесення професорів університету зі Львова до Києва є абсолютно небажане і просив Франка, щоб той його охоронив перед якимибудь українськими еміґрантами.

У бігу конференції Франк заявив, що він пішов галицьким українцям якнайдалі на руку, тобто в ділянці релігії запевнив їм у засаді всяку можливу свободу тим, що допустив найрізнородніші визнання і секти.

Розенберґ вияснив, що зрезиґнував з пляну створення української держави, щоб захоронитися перед російськими впливами. Населення окупованих теренів не може вже виповнити покладених на

нього завдань; треба було би самому нести труд його виховання. Розенберґ вважав, що це вже було безцільне.[10]

Арештування в Галичині українських націоналістів, які лучили свої політичні амбіції з оманними гітлерськими обіцянками, ясно доказало, що гітлерівці мали за єдину мету підбій українських земель нарівні з польськими.

На засіданні уряду 16 грудня 1941 р. Франк повідомив, що «українці на нашому» районі Галичини передусім не повинні винести враження, що ми могли б визнати в межах великонімецького Райху якусь власну українську «державність». Зрештою, Франк бачив розв'язку українського питання, подібно як польського, в тому, щоб українці «назавжди віддалися нам до розпорядження як робоча сила». У такий спосіб мала постати для них можливість розвитку, у відношенні до потреб того робочого народу, який повинен бути включений до організації великонімецького Райху. До того українці знаменито годилися як протиставлення до поляків. До того всього ще треба підкреслити, що округа Галичина є складовою частиною великонімецького Райху, а не якогось суспільства Великої України будь-якого роду, якщо навіть тільки духової. Рівночасно всяку спробу, щоб із Львова чи з тамошніх установ створити з бігом часу суроґат Києва, треба заздалегіль зовсім унеможливити. Усі уряди мусять також співпрацювати з армією у тому напрямку, щоб такі течії зовсім зникли. Франк також просив своїх співробітників, щоб вивішування українського прапора ступнево обмежити до мінімуму. Треба також спричинити остаточну ліквідацію українських організацій, якщо вони не є конечні.

«Понад усе повинна панувати наступна ідея: територія Генеральної Губернії буде наступною складовою частиною Европи, яка буде зовсім знімчена безпосередньо по повторному зґерманізуванню східніх теренів Райху».

Франк розвинув перед своїми слухачами візію майбутньої гітлерської епохи: «Будемо будувати великі автостради, які сьогодні перетинають наш край. Біля них постануть великі німецькі поселення. У вибраних стратегічних пунктах постануть великі військові центри, а навколо них широким поясом буде розвиватися німецьке життя. Якщо тоді будемо мати можливості виперти на схід чужий нарід, якого тут не будемо потребувати, тоді не буде таких великих труднощів щораз більше поселювати німецький елемент та щораз більше відсувати інакоплемінний елемент».

Потім Франк заявив, що «фюрер уповажнив його починати приготування у такому напрямі». Далі на сході постане колись район ґотів, а тоді з Генеральної Губернії можна буде зробити район вандалів».[11]

Якби в доповненні до вищої заяви, Франк заявив 11 березня 1942 р., що національну проблему в Генеральній Губернії треба роз-

глядати єдино під кутом зору її остаточного призначення для німецького населення. Значить, незалежно від часу, цілий край над Вислою, включно з Галичиною, треба буде очистити для німецького поселення. Очевидно, що це можливе тільки тоді, коли інші народи, поляки та українці, будуть відсунені з тих теренів. Все, що робиться з цим наміром, слушне; усе, що цьому противиться, помилкове. «Якщо би ми тепер мали мир, — виявєнював Франк, — становище було б набагато простіше з огляду на національність, ніж тепер, бо тоді ми могли б застосовувати згідно із свобідним визнанням національну політику...». У зв'язку з тим залишалася, згідно з Франком, самозрозуміла потреба певного маскування «нашого остаточного політичного рішення».

«Погано було б у нас в Генеральній Губернії, — вияснював Франк, — якщо співпраця поляків і українців стала б реальною справою і якщо ми втратили б назавжди стосований нами до певного ступня «вахляр політичних суперництв» між поляками та українцями».[12]

Франк завжди поручав своїм підлеглим використовувати українців, як противагу полякам. На з'їзді НСДАП (Націонал-соціялістичної німецької партії робітників) 15 серпня 1942 р. Франк говорив: «Мушу ствердити, що в інтересі німецької політики треба підтримати напружені відносини між поляками й українцями. Число 4,5 чи 5 мільйонів українців, який маємо в країні, є надзвичайно важливою противагою у відношенні до поляків. Тому я завжди старався їх тримати у настрою якогось задоволення під оглядом політичним, щоб перешкодити їхній злуці з поляками».[13]

Існують докази, що гітлерська поліція користала з науки Франка. На конференції в справах безпеки в Люблинській області 29 травня 1943 р. керівник поліції безпеки і оберґрупенфюрер Мюгле подав до відома, що поліція безпеки свідомо включилася до національної боротьби українців з поляками. У Грубешівському повіті українці отримали доволі сильну підтримку. Якщо дійшло б до неприємних інцидентів, Мюгле просив безпосередньо повідомляти про це керівників СС і поліції. Поліція безпеки рішена тоді інтервеніювати у таких випадках з повною суворістю. Прямується також до того, щоб українці заступали польських поліцаїв, які згинули.[14]

Це незаперечний доказ, яку нікчемну ролю відіграли гітлерівці в підбурюванні політичних національних суперечностей у Генеральній Губернії.

Беручи на увагу вище становище щодо польсько-українського питання, Франк затривожено завважив 9 грудня 1942 р., що внаслідок мильної поведінки на східніх землях, тут і там постав зв'язок між українцями і поляками. «Це серйозна турбота, яка спричинить значне погіршення нашої політичної ситуації в цій країні».[15]

В українській, як і в польській пресі, повинна зобов'язувати засада, що й одні й другі живуть в Генеральній Губернії, до того на території, на якій правлять німці і мусять достосовуватися до «наших обставин» (14 квітня 1942).[16]

Правдивим образом намірів гітлерівської політики щодо українців була заява львівського губернатора д-ра Вехтера (16 лютого 1944 р.), що гітлерський політичний курс щодо українців дуже замотаний. Гітлерське радіо в Кенігсберґу кінчало радіопередачі в українській мові гаслом «Слава Вільній Україні!» Якщо такий вислів крикнув би будь-який українець у Львові, був би арештований. Такий напрям в офіційнім німецькім курсі, був на думку Вехтера, настерпним.[17]

Хоч гітлерівці хитро вдавали приятелів українців в Галичині і ставили їх вище поляків, в дійсності вони не поділяли такої думки. В бігу конференції з Франком у головній квартирі 6 лютого 1944 р. Гітлер пригадав, що в давній Австрії «русини» представляли вправді погорджуваний і не дуже цінений народ, але в політиці радо були використовувані як протипольський елемент. На те Франк завважив, що на його думку рівень інтеліґенції українців не був дуже високий, якщо йшлося про фахове навчання. «Проте для нас, — казав Франк, — було тяжкою проблемою зупиняти розвиток поляків, освіта яких набагато більше відповідала европейським вимогам, а з другого боку виховувати польський керівний доріст». Гітлер це потвердив, кажучи, що безперечно поляки є дуже здібним народом.

Під час конференції з Гітлером у головній квартирі Франк чванився, що завдяки його перфідній політиці супроти українців, вдалося йому зорганізувати в Галичині добровольчу дивізію СС, з-поміж несвідомого й збаламученого елементу. Також твердив він, що українське населення працює у спокої.[18] Як далеко був Франк від правди і якою була дійсність на українській землі, уярмленій гітлерівцями, свідчить висланий до Франка в лютому 1943 р. меморіял д-ра Володимира Кубійовича, який став знаряддям обманливої гітлерівської політики. «Нелюдське трактування, дикий набір на примусові роботи, безпідставні арештування, а врешті масові розстріли належать до нерідких випадків» — стверджує меморіял.

Українці мусили прийти до переконання, — писав д-р Кубійович, — що німці не роблять жодної різниці між народами на Сході і однаково трактують, як приятелів, так і ворогів. Гітлерська влада застосовувала засаду збірної відповідальности до українського населення, подібно як до польського.

З документів, долучених до меморіялу, особливо із поіменних списків виходило, що гітлерівці розстрілювали разом з матерями навіть п'яти і трилітніх дітей, як також сімдесятилітніх старців. Разом з українськими селянами розстрілювано також польських селян.[19]

ЛІТЕРАТУРА:

1 "Tagebuch", 1940. II, Bl. 357.

2 ("Tagebuch"), Arbeitssitzungen 1940, II—XI, 6. 2. 1940. Bl. 3.

3 ("Tagebuch"), Abteilungsleitersitzungen 1939-40, 12. 4. 1940, Bl. 6.

4 ("Щоденник"), Засідання керівників відділів 1939/40, 12. 4. 1940, К. 6.

5 Як під 1.

6 Як під 4.

7 ("Tagebuch"), Arbeitssitzungen 1940, II—XI, 4. 3. 1940, Bl. 14.

8 Там же, 2. 3. 1940, BI 38, 40/41.

9 ("Щоденник"), Засідання керівників відділів 1939/40, 12. 9. 1940, К. 7-8.

10 "Tagebuch", 1941. IV, Bl. 929-930.

11 ("Tagebuch"), Regierungssitzungen 1941, X—XII, 16. 12. 1941, Bl. 77-80.

12 ('Tagebuch"), Regierungshauptabteilungsleitersitzungen 1942, 11. 3. 1942, Bl. 6-7.

13 "Щоденник", 1942/III, 15. 8. 1942, К. 867-868.

14 "Tagebuch", 1943. II:

Bl. 410

Sonnabend, den 29 Mai 1943

10[35] Beginn der Arbeitstagung im Sitzungssaal der Distriktsgebäudes.
Thema: Sicherheitsslage im Distrikt Lublin.

Bl. 411-412

(...) Der Kommandeur der Sicherheitspolizei SS-Obersturmbannführer Mühle bemerkt, dass sich die Sicherheitspolizei bewusst in den Volkstumskampf der Ukraine und Polen eingeschaltet habe. Man habe im Kreise Hrubieszow die Ukrainer weitgehend unterstützt. Wenn es zu unliebsamen Volfällen komme, so bitte er, dem SS- und Polizeiführer direkt darüber Bericht zu erstatten. Die Sicherheitspodizei sei durchaus gewillt, in solchen Fällen hart durchzugreifen. Man strebe auch an, dort, wo polnische Polizisten ausfielen, sie durch Ukrainer zu ersetzen. (...)

Bl. 426

Die nationalen Banden hielten sich zur Zeit zurück. Eine gewisse Unsicherheit in diesem politischen Lager sei wohl auf die Auseinandersetzungen von Sikorski mit Moskau zurück zuführen. So hätten dann die nationalen Verbände den Befehl gegeben, nichts zu unternehmen, bis die Lage geklärt sei. (...).

Die gefährlichste Gruppe sei momentan die kommunistische, die immer wieder Zuzug erhalte (...).

15 Там же, VII, прнп. 7.

16 "Tagebuch", 1942. I, Bl. 311.

17 "Tagebuch", II—VII, 16. 2. 1944, Bl. 1-3.

18 "Tagebuch", 1. 1. — 29. 2. 1944, 6. 2. 1944, Bl. 3-4.

19 IMT, XXVII, PS — 1526.

Мирон Заклинський

НА СТЕЖІ СТРІЛЕЦЬКІЙ 30 ГРУДНЯ 1914 РОКУ

Сотню Вітовського і Будзиновського приділено в другій половині грудня до дивізії (чи групи) полк. Гійома. Сотник Вітовський повів нас із Поляни до села Порошкова, до іншої дивізії та подорозі сказав нам: «Добре, що ми втекли від тих панів, що то великі пляни мають». Ми тішилися, бо великі пляни все скроплювалися на Стрільцях і до нічого не доводили.

Ми прийшли до села Порошкова і станули перед гарною хатою, де квартирував штаб. На вулиці стояло кілька старшин, оглядали нас і розмовляли з сотником. — Сотник пішов на хвилину до хати, опісля вийшов з хати якийсь достойник, мабуть командант групи Гійом, сотник закомандував: «Сотня вправо глянь!» —вклонився шаблею достойникові та склав звіт. Достойник відповів йому, як переповів нам згодом сотник, що, мовляв, наша слава скорше дійшла до нього, як ми, і він сподівається, що будемо якслід працювати. Так виглядав наш перехід до нової дивізії.

За кілька днів заквартирувались ми в селі Буковець. Туди прийшла також сотня Будзиновського. Це вже був розпочався тимчасовий відступ москалів. У Буківці пробули москалі всього кілька днів і вже частини тої дивізії прогнали їх.

Під кінець грудня сотник розіслав кілька стеж у різні сторони. Дві з них мали йти до найближчого села спільною дорогою і за селом розійтися, кожна своєю дорогою. Ту стежу, що я до неї належав, провадив старший десятник Гриць Іваненко, а другу вістуни Мінчак і Главач.

За якої три-чверти години зайшли ми в те село. Питаємо людей зараз із перших хат, чи немає в селі москалів. «Та нема» — кажуть люди — «вчора ще були, пограбували в нас бараболі і вчора від'їхали. А тут, по цих горах скрізь наше військо». Під час тої розмови приступив до Іваненка вістун Мітчак і порадив подивитися крізь далековид на одну близьку гору, бо там, мабуть, розставлена польова сторожа. Іваненко пізнав, що це московська польова сторожа. Ми пішли дальше, але вже значно обережніше, як були б ішли, коли б не знали, що москалі так близько і що місцевим селянам годі довіряти. Ідемо й бачимо, що узбіччям, яке спадало до дороги, може пів км. перед нами, їде вершник. Він не бачив нас, бо дерева і кущі заслоняли. Ми посідали за кущі по обох боках дороги. А він з'їхав на дорогу і простував у напрямі до нас. Ті з-поміж нас, що бачили його з-за кущів, почали стріляти. Він завернув коня і сховався за закрут дороги.

Годі нам було йти дальше в село. Іваненко повів нас на близький горб, зарослий кущами, звідки був добрий розгляд. Іваненко трохи відійшов, щоб з догіднішого місця розглянутися по околиці, а ми придивлялись до московської польової сторожі. Аж чуємо, Іваненко стріляє, думаємо, що це на ту московську сторожу і стріляємо собі ж туди. Вона

почала відстрілюватись, але кулі летіли кудись високо понад нас. Аж тут засвистіли кулі вже між нами. Одна вдарила в дерево близько нас і якийсь відломок дерева вдарив Мінчака по пальцях. Я стрілив раз, стараюся витягнути луску — і ані руш! Так заржавіла цівка серед снігу і мряки, що замок не годен витягнути луски. Ов, не добре пильную свого кріса в цих снігових і мрачних днях! Але оглядаюся — а Мінчака і більшости товаришів з нашої стежі вже нема. Аж тут як ушкварить поціл в пліт, що був коло нас, пліт затріщав, аж щось посипалося з нього. Ми в ноги. Я побіг узбіччям. Помітив, що вже горбок заслонив мене від польової сторожі, отже відпочиваю. Аж тут знову кулі біля мене «фю-фю». Відки ж вони летять? Але не було часу розглядатись і думати, бо кулі летіли густо і влучно. Втікаю в долину, стрічаю кількох товаришів і вертаємося разом тою ж дорогою, якою йшли на цю, так швидко перервану стежу. Решта побігла давно вже навпростець через гору.

Своє завдання ми виконали, Іваненко здав звіт сотникові, що те село й околиця в руках москалів.

Коли ми вернулися до Буківця, довідались від Іваненка, хто нас так влучно обстрілював. Він оглядав через далековид село, побачив біля одної хати їздця і двічі стрілив до нього. Тоді ми всі взялись обстрілювати пільну сторожу, а вона відстрілювалася. Рівночасно почали стріляти на нас їздці, що були сховані в селі. Це їхні кулі примусили нас до втечі.

Чи траплялися нашим стежам такі пригоди частіше — не знаю. Нашим обом стежам трапилося таке вперше. Але сотні Будзиновського трапилося було щось подібне в близькому селі Либухорі. Коли за кілька днів прийшли наші обидві сотні в те село, чотар Цяпка зараз відшукав і привів перед обох сотників ґазду, якому закинув, що затаїв перед ним приявність москалів у селі. Цяпка повірив був йому, що москалів у селі нема, ввійшов із стрільцями в село, а москалі повибігали з хат і стоділ та хотіли зловити їх. На щастя — наших стрільців було з чот. Цяпкою всього трьох, решта чекала на краю лісу. Тому й удалося їм без втрати добігти до своїх, хоча москалі довго бігли за ними і стріляли.

Чи і як покарали наші сотники того ґазду — не знаю. Думаю, що Вітовський не покарав його. лиш перестеріг перед смертельною небезпекою для нього, якщо він обманив би так австрійську, або мадярську частину.

ARKA Company
DEPARTMENT STORE
48 East 7th St. • New York 3, N. Y.
Phone: GRamercy 3-3550

Володимир Габа

В УКРАЇНСЬКОМУ ЮНАЦТВІ В ДАЛЕКУ ДОРОГУ...

Ще малим хлопцем я мріяв стати вояком. Коли я був у першій клясі в Журавці Долішній, радо приглядався вправам польського війська. Ходив я до польської школи й виховувався там в польському дусі, тому хотів я вступити до польської молодеґої організації «Гарцеже», але тому, що я був «ґрецко-католіцкеґо обжондку» мені заборонили до неї вступити.

Пізніше в 1940 р. вивгав я «воєнні уроки» в українській мові та навіть був кандидатом до ленінградської академії ім. Фрунзе. У рідній Судовій Вишні нагороджено мене було також медалею за відвагу, але вона мені не припала до серця, бо вже тоді я знав на пам'ять «Десять заповідей українського націоналіста».

Щойно 30 гервня 1941 р. став для мене радісним днем. Тоді зі Львова прийшли накази брати в руки зброю і боронити свою справу. Старші від мене юнаки носили кріси на плегах і синьожовті опаски на рукавах та лазили по розбитих совєтських танках. Проте мені дивно було, що наші «вояки» ходили без мундирів. Мабуть, прийдеться мені служити у війську без мундирів, — думав собі я. Але для них та «війна» скінгилася трагігно, й тільки темні ліси прийняли тих безіменних бійців, а я тим гасом пішов до Львова, де записався до технігно-ремісницої школи залізнигників.

У Львові мав я нагоду багити різне військо: німецьке, італійське, угорське та еспанське. Але все таки бажалось побагити своє українське військо й те сповнилось, як погали набирати добровільців до Української Дивізії. То трохи наганяло страху полякам, головно тим, що стали фольксдойгами, бо буде кому обороняти українців.

А у Львові тих фольксдойгів було найбільше з Зимної Води, й багато їх служило на залізниці та було пострахом для українського населення. Ніколи не забуду, як наші хлопці з Камінобродів, Мшани ги Цунева зводили тоді «порахунки» з тими залізнигниками.

Ми «мікруси» дуже добре знали Львів, головно залізнигну станцію, бо ми кожного дня їздили потягом до школи й верталися додому. Тому ми нераз ставали в пригоді українським робітникам, які втікали з роботи в Німеггині на Східню Україну, коли станція була обставлена німецькою польовою жандармерією. Ми наших робітників виводили на тягаровий двірець та саджали на потяги, які мгали на Київ.

Для мене четвертий перон був, як рідне подвір'я. Користаючи із квитка учня, я кожного ранку там висідав і кожного вечора там всідав до потягу серед півтисячної маси робітників, спекулянтів та Бог зна кого. Там також я заробляв трохи, помагаючи німцям нести їх клунки до вагонів.

Рік 1944 був повний жахливих несподіванок: напади партизанів, грабіжників та й заломлення східнього фронту. Кожний боявся за завтра й сам себе питав: «Що буде?» Такого страху досить було нам кільком «мікрусам» із Судової Вишні, тому ми рішилися брати зброю в руки та йти у світ. Старші із поміж нас могли іти до Дивізії, а ми молодші рішили зголоситися до українського дивізійного юнацтва.

У перший понеділок після Зелених Свят кількох нас зібралося на станції у Судовій Вишні, не кажучи нікому вдома, що ми задумали, та всіли на т. зв. «Краківський потяг». Ніхто нас особливо не супроводжав, хоч мене відпроваджував мій кузин зі Львова, який гостював у нас в той час. Я обняв його на прощання і сказав, що може ніколи ми вже не побачимось. Замість сліз, я побачив на його обличчі захоплення. «Ти йдеш може до Дивізії?» — він мене спитав. Я коротко відповів йому й попрямував до потягу. Хлопці стояли гуртом і вагалися. Я запримітив збоку кілька вагонів переїжджаючого потягу, який став набирати воду. Вони були прикрашені синьо-жовтим прапором та на них було написане «Через Львів до Києва». Я сказав до своїх товаришів: «Чи ми гірші за них?» — та показав на ці вагони. Це були дивізійники з поліційних полків. Цим ми додали собі відваги й всіли до спізненого «Краківського».

Між тими, що пішли за моїм прикладом, були мої товариші Осип Тиндик, Степан Лемець, Петро Лаба, та малий Степан Рак. Коли потяг вже мав рушати, дивимось біжить за нами Смейко Петро з Довгомостиськ. Він завжди любив спізнятися до школи і тепер також спізнився, але без надуми прилучився до нашого гуртка. Ця наша спільна постанова негайно нас ще тісніше пов'язала, що бачилося на кожного лиці.

До школи з нами їздив також один поляк, який хоронився під українською покришкою. Він, почувши,, куди ми вибираємося, просив, щоб і його прийняти до нашої «кумпанії». Ми, очевидно, не хотіли, бо він поляк, але врешті й його прийняли, але перед тим загрозили йому, що як він нас зрадить, то йому буде... Він хотів рвати свою виказку-«кенкарту», бо там була літера «П» і його зрадила б при наборі, але ми йому в цьому перешкодили, кажучи, що ще його не прийняли.

Потяг був спізнений на півтора години й ми прибули до Львова на год. 9.30 ранку. Негайно ми пішли військовим кроком

вулицями міста. По дорозі нас дехто із знайомих товаришів пізнав і казав, що зголосить дирекції школи, що ми пішли на «батярку». Але вони від нас гули звигайно львівську відповідь...

Ідемо попри костел Єлисавети, вулицею Леона Сапіги, потім серед каштанів на Потоцького й стаємо перед брамою, яку сторожать два українські вояки. Стаємо оподалік і приглядаємося їм. У нас збуджується гордість. Ні таки краще із крісом, як з пильником в руках. Набираємо відваги й ідемо до брами.

— Стій! Куди йдете? — впав запит від вартового.

— Як звигайно, туди, куди й ти, — відповів я спокійно.

— Погекайте хвилину, — відповів вартовий і впустив нас на подвір'я.

За хвилину коло нас з'явився високий старшина, з жовтим левиком на рукаві й запровадив нас до канцелярії. Нам стало душно, не так внаслідок тепла, як хвилювання. Усе тут відбувалося коротко, по-військовому. Короткі запити та реєстрація.

— Козаки, а не хлопаки ви є, — сказав до нас цей старшина й ми гули, як наші серця наповнялись гордістю.

Потім він нас представив якомусь німецькому старшині, який подав кожному руку й пробував щось говорити. Проте нігого путнього не виходило. Тоді він погав нас гастувати цигарками, але, ми малі й несміливі хлопці відмовлялися їх брати, хог багато серед нас уже курило. Потім він погастував нас шоколадою, яку кожний прийняв. Німець та український старшина вийшли на балькон і погали щось довго між собою говорити. Під гас їх розмови я мав більше гасу розглянутися і виглянув герез вікно. На подвір'ї сиділо може зі сто молодих юнаків, силою зловлених, а коло цих дітей товпилися їхні матері з клунками та скромними харгами, з надією, що може вдасться їм вирвати своїх дітей із цього незавидного становища.

Була пізня обідова година. Ми були голодні, бо ніхто з собою, крім «канапок», не мав багато харгів. Ми попросили піти ще до своїх рідних у Львові, щоб пообідати та з ними попрощатися. Німець, хог нерадо, все таки погодився, і ми розбрилися по львівських вулицях із перепустками, важними до 6-ої години.

Я трохи перекусив у своєї тети й скоро попрощався з нею і вийшов на місто. По дорозі зустрінув я вуйка, з яким також перекинувся кілька слів та попрощався. Мої ноги мене автоматигно повели до св. Юра. Хога була це пообідова пора, в соборі було багато людей, переважно старших жінок, які щиро молилися, гасто обливаюгися сльозами. Я також щиро помолився і повернувся на Потоцького.

Під будинком стояла готова до від'їзду машина, а біля неї товпилися матері й голосили за своїми дітьми. Ніхто на них не

звертав уваги й нас повсаджували на неї і завезли десь близько Кракеданів до темних касарень. Там ми отримали по одному військовому коцові й порції харгів. Потім нас привезли під Оперний театр, де долугили нас до групи юнаків, переважно з Самбірщини й Дрогобиггини. Це були майже всі гімназійні угні. Трохи стало веселіше на душі, коли при звуках оркестри ми машерували Городецькою вулицею до головного двірця. Зустрігні люди тільки сумно дивилися в наш бік, а жінки обтирали сльози з лиця. На станції було багато народу, прощали нас представники Українського Комітету.

Входимо військовим входом на станцію. По дорозі нашу групу, добре відому місцевим «банщуцам», зупиняють і перевіряють перепустки. Цим залізнигним поліцаям не хогеться вірити, що ще вгора вони нас ганяли по перонах, а сьогодні вони нам розступаються і роблять вільну дорогу. З них дехто таки попрощався з нами сердегно, бажаюги щастя. Всідаємо до поспішного потягу, що мгить на Краків, Бресляв, Берлін. Поки поїзд душив, багато було біля поїзду наших знайомих і рідних. Мій другий вуйко підбіг до вікна й хотів щось сказати на прощання, коли мене впізнав, але потяг уже рушив. У далеку дорогу. У невідоме...

З нашого вагону вилітала пісня, сумна й тужлива. Наповняла вона кожного груди тугою за рідним і, змішуюгися із монотонним стукотом коліс потягу, залишалася позаду, немов не хотіла залишати рідної землі.

Прощавай село моє рідне, прощавай Україно,
Прощавай саде зелененький, прощавай дівгино...
Співай, співай, соловейку в лузі на калині,
Не журися дівгинонько, козак на гужині...

ЗАМІСТЬ КНИЖКИ — «ҐІНЛЕҐЕН»!

Переїжджаюги герез рідні околиці, які я докладно знав, Городок Ягайлонський та Судову Вишню, ми махали постійно руками з вікон, щоб бодай в такий спосіб попрощатися з своїми рідними. Між Заріггям і Загородами постать жінки несла ліхтарню до рампи. Я у сумерку пізнав паню Ракову, приятельку моєї сім'ї. Тут Ясьо Демський також викинув свою «кеннкарту» із запискою до своїх батьків, куди він подівся. Можна легко собі уявити їхнє здивування, коли вони знайшли того листа.

Братія сиділа мовгки. Дехто їв свою консерву, а дехто таки тихо плакав. Ми не знали, куди нас везуть. Коли я спитався нашого старшого супровідника-дивізійника, куди їдемо, він відповів: «Сину, лягай на лікоть і відпогивай. Завтра будеш знати, де ти приїдеш». Мене гомусь огорнув страх. Мені здавалося, що

зараз наш потяг зірвуть у повітря польські партизани, які в тому гасі погали досить сильно діяти.

Під вегір другого дня ми приїхали до міста Тропав на Чехах. Пересіли ми на інший поїзд і після двогодинної їзди прибули врешті до нашого місця призначення — містечка Гульштин, крайс Ратібор.

Нас зустрів старший віком німецький СС обершарфюрер і крикнув: «Ахтунґ! Ді Українізе СС Зіґлінґе антретен! Ім Ґляйхшріт марш!» Між юнаками погулося: «Найто шлягок трапить! Як тут нас вигають?» Майже ніхто між нами по-німецьки не знає, а до нас говорять цією мовою. «Де ж українські старшини?» — питався дехто.

Нас негайно завели без церемонії до канцелярії касарень за містечком, де нас розділили на рої і готи та видали муштрову уніформу. Ми вишнівці якось потрапили до однієї кімнати й першу ніг ніхто не збирався йти спати. Братія гостилася, гим мала, та весело вигукувала: «На продаж «Львівські Вісті»! На продаж макаґіґі! Довго це не тривало, бо до нашої кімнати влетів старий обершарфюрер і з піною на устах зверещав: «Руге! — Тихо! Спати, бо перед вами день, якого ви ніколи не забудете»

І дійсно, ми не забули того першого дня вишколу. Хто на свисток не встав, того ведро зимної води збудило. Декого з коцами викинули підстаршини на підлогу. А пізніше військова муштра.

Перший тиждень був найважгий. Але за цей короткий гас помітна була велика зміна. Юнаки випростувалися, ноги автоматигно виконували накази — хлопці гартувалися. Ми співали багато національних пісень, але деякі були німцями заборонені, особливо повстанські, яких найбільше знали юнаки з Радехівщини. Наші підстаршини, головно німці з України, не дуже прихильно ставилися до нас «западніків». Дехто отримував пагки з дому, а до юнака Фуксі приїхала мати у відвідини. Тоді нас заставили усіх співати веселих пісень.

Ми також розважалися у грі в футбол, але після кількох змагань той спорт був заборонений, бо декілька юнаків закінгили матг з побитими ногами. Дехто з юнаків навіть навмисне підставляв ногу, щоб йому її потовкти, бо тоді він йшов до шпиталю і оминав тяжкої муштри.

Найгірше було те, що за похибки одного «офермі» мусіли терпіти усі, й це гасом неприємно відбивалося на такій «жертві». Важкі були марші у повному виряді, з газмасками на голові. До того ще треба було співати. Деякі хитруни підпихали собі камінці під газмаски, але хитрі підстаршини негайно їх впізнавали, бо

Українські юнаки при св. Вечері в 1946 в полоні.

голос їх при співі лунав зовсім інакше, як із газмаски. Під гас одного із таких маршів, кількох юнаків, які вибилися із сил, забрали карети швидкого поготівля.

У той гас привезли до нас нових юнаків, переважно зі Львівщини. Велика радість нас вишенців огорнула, коли ми зустріли ще шістьох наших товаришів зі школи. Вони нас ледве впізнали. Більшість між ними була насильно вивезена.

Вояцьке життя на вишколі нудне. Кожний старався якось собі його розвеселити. Відважніші навіть вилазили попід дроти до міста, щоб зустрітися із місцевими дівгатами. Коли когось з них спіймала жандармерія, то від тоді кілька днів сидів на хлібі й водигці, так що «романси» швидко повивівали цим хлопцям з голови.

Із I-ої готи один хлопець мав усього забагато й раз у люті вдарив німецького старшину в лице. Його негайно арештовано й мали його відвезти до карного полку. Але, на щастя, вищий старшина летунства тільки прогитав нам усім прилюдно «лекцію» й пояснив, що кожного гекає за таке свавілля. Цього юнака залишено між нами, але зате перенесено було того старшину із нашої гастини.

По якомусь гасі ми виявили, що між нами були й польські юнаки. Огевидно, ми обурилися й про це довідалася команда табору. Проте, ті польські хлопці дуже хотіли залишитися між нами. Німці врешті виділили їх на збірці, а від українців зажадали, щоб ми голосуванням вирішили їхню долю, ги мають вони з нами залишитися, ги будуть перенесені до інших гастин. Ми таки погодилися затримати їх між собою на загальне задоволення.

Юнаки одержують приділ харчів.

На кінець вишколу приїхав до наас з візитою з Берліна комендант усіх юнаків Нікель. Ми усі поїхали потягом до Тропав. Нам здавалося, що ми приїхали до Львова, бо багато будинків були прикрашені українськими прапорами та дивізійними левами. Крім наших прапорів були ще російські, естонські та усіх інших народів. Нас на станції привітала оркестра німецьких «Гітлерюґенд» і ми під її звуки помашерували під міську ратушу. Туди також прийшли юнаки з інших національностей з довколишніх таборів. Це був день нашої присяги. День був гарягий і багато дітей вмлівало. Нікель привітав усіх, але від українців нікого не було. Як нам казали з наших представників ніхто не міг приїхати герез бомбардування Львова, який фактигно вже був в большевицьких руках. По-українськи гитав промову якийсь старшина з Власовської Армії.

Після тієї церемонії ми відмаршували на велику спортову площу, де вже можна було трохи відідхнути. Там нас розподіляли до окремих гастин протилетунської оборони у різні міста: Лінц, Відень, Берлін і т. д.

Ми вишенці, крім одного юнака, якось втрималися у одній групі, яку признагили до Найзе-Стефансдорфу.

ОСТАННІ ДНІ ВІЙНИ

Перебування у бараках Стефансдорфу було для нас дійсним відпоґинком після рекрутського ґишколу. Крім вивґення типів літаків та легких вправ, ми ніґого більше не робили. У суботи й неділі ми виходили поза бараки й відшукували українців. Українські робітники у Найсе нас гостинно приймали, хоґа самі скромно жили. Часто нас на вулицях зупиняли німецькі старшини і розпитували, хто ми такі. Декому це військове діло таки «вдарило до голови», і вони купували по крамницях різні військові медалі й пагони й з ними робили собі фотографії у місцевого фотографа, оґевидно за тютюн ґи циґарки, бо він не хотів їх робити за гроші.

Східній фронт відступав і ми останній раз баґили рідні землі на німецьких воєнних новинах у кіні. Тут ми також останній раз отримали листи від рідних.

У кантині ми співали своїх народних пісень, а один юнак з Полтави грав на фортепіяні. Коли це поґули німецькі старшини, вони після кожної веґері заставляли нас співати. Тут також був перший між нами дезертир.

Богдан Стефанишин

ЛЕТИ НАША ПІСНЕ

Лети наша пісне вірлина,
високо під хмари злітай!
Надходить рішальна хвилина,
в руїні Вкраїна — наш край.
Дзвони в невгомонні дзвони,
запалюй холодні серця, —
хто жив, хай Вкраїну боронить,
що вся запалала в огнях!
Нема боязких, неохочих! —
Загроза упадку одна;
нас кличе Вкраїна на почин,
пірвати кайдани ярма.
Не сплямити чести дідів нам,
ні княжих, хоробрих віків!
Підемо на бій ми нерівний
із катом, що край нам засів.
Ми мусимо волю здобути,
зажити свобідним життям!
З грудей наших стануть редути
Залізо незборених брам.

Гайделяґер, грудень 1943. *Вишкільний табір Дивізії «Галичина»*

Евстахій Загачевський

НАСТУП ПАНЦИРІВ
(Друзям з-під Бродів)

Меркли зорі. Прямо на сході розпливалась темінь ночі, небо набірало мутно-блакитної барви. Зпереду посіріло поле, горизонт надалі був чорний. Ліс. Холод ранку.

Зірвався, стукнув об землю ногами, затер руки. Вояки сидячи спали, схиляючи голови на рамена, на коліна, або відкидаючи їх дозаду. Уста мали відчинені, лиця збілілі, неначе мертві. Стрілець Войнило прямо витягнувся на дні окопа. Стояла повна тиша. Навіть в недалекому селі затихли собаки, не відзивався ще півень.

Хорунжий Пришляк рушив окопом. Залога важкого кулемета трималася: стрілець Василь Федків, уродженець Підгіря, і два амуніційні, Любак і Тхір з Перемищини. Цей останній, очевидно, мусів привітати хорунжого дотепом — щось на тему свого прізвища. Хорунжий Тихоліз, сміючись, ляснув його по рамені.

Йшов і дивився на сплячих, немов би підбадьорений словами Тхора, в цій незавидній фронтовій дійсності, пригадував собі це все, що знав про кожного із них, що скріплювало у ньому віру і дружбу в цей гурт молодих юнаків, такої потрібної саме тут на передовій лінії фронту. Щоб хоч у цьому знайти противагу і хвилеве забуття неясної і грізної ситуації, яка заіснувала два дні тому і позирала тепер з передпілля.

Ось Лукасевич, співтовариш гімназійної лавки ще з-перед 1939 року, вічно чимсь зааферований, Осип Кінасевич з Любачівщини — веселий. трішки наївний, на свій молодий вік перейшов не одне, «нюхав» польську тюрму і перебував на Донбасі в 1940 році. Ось знову нахмурений, однак педант у кожному русі Притула Яків з Коломийщини, Евген Червінський хлопець-юнак мов мальований, студент Трач, Осипенко Микола, колишній червоноармієць, а тут знову два нерозлучні брати Мельниченки з Волиня, тепер щось нишпорять при своїй «офенрорі». Назустріч Тихолізові посилають привітну усмішку.

Хорунжий Тихоліз зупинився. Щось важке лягло йому на серце. Не міг вповні опанувати себе. Щось непокоїло його. Так, як перед роками, тоді, коли ще був звичайним стрільцем в одній з німецьких дивізій, що нестримно рвалися вперед в 1940 році. Так, але... тоді був він лише стрільцем і нічого більше його нецікавило, тільки його власне Я... А тепер?... Адже він відповідальний за ця горстку людей, яку йому доручили і які йому вірять. Чи може він своїм поведенням довести до того, щоб ці йому довірені люди перестали вірити в нього?... Він знає, що з бігом кількох тижнів і місяців перебування в передовій лінії вояки навчаться тримати «в ризах» почуття страху, відріжняти мелодії гранат, плач розривних знарядів, виття важких гарматніх стрілен. Вправне вухо вояка

знає докладно, які звуки приносять небезпеку. Хто пізнає цю музику війни — перестає «бити поклони знарядам».

Журбою хорунжого Тихоліза було, чи справді його вояки пізнали цю «мелодію війни» і чи не будуть «кланятися» там, де не треба, чи не завагаються в критичний момент, коли такий прийде.

Глянув на годинник: четверта тридцять. Мимохіть призадумався, чи не варто б розбудити усіх, однак не вспів.

Бо нагло ліс, який вже цілком позбувся світанкової імли і стелився чорним пасмом між сірою плахтою поля і сіро-блакитним небом, цей ліс, що від двох годин був сповитий тишею — гаркнув, саркнув цілою своєю широкістю, гаркнув і заревів, гаркнув і загудів.

Ревів і гудів. Як тоді на Донецьких степах в 1941 році, але тепер потужніше і ближче. Позривались із дна окопів вояки, вискочили, припали до крісів! Гук приглушував голос, дзенів тисячами дзвонів у скронях. Хорунжий Тихоліз з далековидом при очах — нічого, тільки ближче хвилясте поле збіжжя й картоплі, а дальше темінь таємничого лісу. І гул, гул...

Артилерія? Ні блисків, ні виття, ні вибухів. Тільки гул. Повідомити сотенного Берґера? Навіщо? Адже цей лоскіт збудив би померлого.

Гул — може мінут дві і нагло якби з-права почав тихнути, зате вухо зловило нові звуки, брязкіт заліза. Це рушили до атаки танки.

Танки! танки! — летить здушений крик крізь окопи. Далековид: лани збіжжя, чорний ліс, між ними рух, щось якби невидна рука установлювала прямокутні коробочки.

Один, два... чотири... — Але багато їх лізе — перекрикує Червінський виття моторів.

Ось одна і друга силуета в маскувальному однострої, з крісами, пригорблені.

— Не стріляти! — Тихолізові затинається голос. — Не стріляти, це вертають Воробець і Лящ з передових стійок.

До окопу, важко дишучи, ввалюються обидва. В очах таїться страх. Танки, танки! Тільки нерви тримати вкупі. Танки, прямо танки і нема на це ради. Хорунжий Тихоліз гарячково пригадує собі все, що його вчили на тему танкової атаки на старшинському вишколі, і те, що вже мав змогу пережити на східньому фронті. Тільки спокій. Не хвилюватися. Поперше, чи готові «офенрористи»? Припустити їх по змозі на віддаль, щоб кожний стріл був певний цілі.

Зусиллям Тихоліз обнижує голос. Чоло зрошує піт, затискує п'ястуки. — Не стріляти! Подам команду. —

Вже і без далековида можна розпізнати присадкуваті зариси танків Т-34. Гонять, як шалені! Дим за ними і в цій брудно сірій авреолі бачити можна їхні сплощені пащі з тоненькими дулами гармат.

Вояки дивізії при крісах, декількох із них приготовляють «Фавстпатрони», шукаючи приписової віддалі на заліччі. З напругою вдив-

ляються в передпілля. Декілька пар очей звернені на хорунжого Тихоліза. Числять на нього. В нім сбачають порятунок.

— Приціл сто п'ятдесять метрів. Вогонь на мою команду, сальвами. Подай дальше — хорунжий Тихоліз обтирає зрошене чоло. Дві «офенрорі», кілька «фавстпатронів» — обраховує в думках.

Скільки їх є? Треба рахувати їх. Звіт. Один, три, шість. Там в куряві ще кілька.

Перед очима дивізійників стають танки подовгастими. Бачуть їх як з-позаду валить дим, як мокрими платами летить на боки земля. Видовжуються, якби пересувалися на-право. Тихоліз зрозумів, це вони пробиваються до шоссе і вдарять на другу чоту. Полегша? Полегша і страх одночасно. Тепер страх; як дадуть собі раду вони, чи встояться цій масі заліза, котра жене на них. Далековид. Бачить жовтаву черту окопів. Двісті метрів, кілька кулеметних гнізд, нічого більше. Вони в долині і йому з його становища видно їх, як на долоні. Ось проблиски пострілів...' Є... дістав один, чорний густий дим окутав туловище потвори, стелиться землею. Але другі, вточуються на окопи, проскочили їх і женуть. До окопів під'їжджає друга хвиля залізних потвор. Якась силует в маскувальному одностро́ї вискочила з окопу, за нею ще кілька. Згорблені біжать, падають і остаються... Знову хтось вискочив з окопів... за ними нова хвиля танків... Новий вибух... дим густий-чорний заслонює вид.

Вояки чоти Тихоліза мовчать. Вже не споглядають на нього. Він відчуває це і знає, що думають — знає, що тепер черга на них.

Гул висить над землею — пане хорунжий! — Федьків вказав рукою на ліс. Глянув. Нова хвиля ворожих танків.

Тепер справді, якби цілий ліс рушив на них. Синявий дим заслонив чорне пасмо горизонту. Тепер вже їх напевно не мине. Добре, що хоч потічок перед їхніми становищами, коли зупиняться перед ним, дасть команду.

— Верещинський, збігайте до сотенного — кричить Тихоліз — довідайтесь, що з другою чотою.

— Пане хорунжий... самі бачите! — відповів викликаний дрижучим голосом.

— Не базікай... бігом.

Тихоліз звівся на пальці, сперся ліктями на сипкий пісок окопу. Гнали дальше в напрямку на право, але декілька звернулося в їхню сторону. Продираються крізь хащі, що розстелилися над потоком. Щоб тільки не «навалили» його вояки. Менше з цим, чи вдасться йому стримати цю навалу, все ж на хвилину припинить, а там надійде підмога!... А може викінчать його так, як другу чоту?... Але тепер, вже хіба там позаду знають... Він своє завдання виконає.

Як доповзнуть до потічка, не скоріше, дасть наказ стріляти. З трудом відкриває зір від передпілля. Кільканадцять шоломів над окопом, кріси, «фавстпатрони», пальці на спускових язичках, лиця в напружен-

ні. При кулеметі Федьків і Тхір, цьому останньому навіть і тепер не сходить усмішка з лиця. Бездумність, чи простодушний сміх?

Танки. Вже не тільки безформемні брили заліза, але вже можна розпізнати навіть найменші деталі, числа. Тихоліз держить гранату в руках, пальці побіліли від напруження. Цих чотири прямо на нас. До потічка! Не скоріше...

Ось вже перший добіг до потока, загальмовує немов би боявся води. Біля нього другий повертається укісно до них.

— Вогонь! Сальвами!

Окіп тріснув випалами. Засичіли «офенрори». Через пів секунди оглушливі вибухи, яскравість блиску і густий чорний дим. Загорівся цей, що проходив укісно, цей з-над потока, якби принаглений їхнім вогнем, рішився, скочив вперед, плюснула вода на боки, полетіло довкруги болото за ним решта два, вже не звільняючи, цілим розгоном.

— Вогонь! Вогонь!

Федків до безтями натискає рукоятку кулемета, строчить прямо в очодоли надбігаючій потворі. І тепер, на хвилину, коротшу від секунди, Тихоліз бачить, як рій сталевих куль значить чорними цяпочками зеленобурий панцир. Доскочив до окопу прямо на кулемет. Жовтий пісок немов мутна вода розсунувся, стінки окопу луснули, гул мотору і знову зрив вперед, пісок, вереск, далекий від гулу мотору, вірваний, друга стінка окопу розсунулась, важкий тулуб панцира проскочив.

— Гранатами! — здужав ще крикнути.

Другий танк наїхав на Червінського, заки цей мав змогу кинути гранату. Відхиленого із закиненою до заду рукою, придусив до стінки окопу.

Третій прямо на Тихоліза. Стрибнув на два кроки вліво, кинув відбезпечену гранату і впав на дно окопу. Тут-же перед ним, над берегом окопу слабенький вибух. І зараз на тлі неба квадрати гусениць, пісок, земля спрасована, перед танка загачує задню стінку окопа, знову куски землі, танковий «живіт», засмалений, обризганий болотом, якісь діри і зад, дихаючий спаленою оливою.

Десь з-права кілька вибухів гранат. Всі три ворожі танки перевалилися через окіп і погнали дальше.

Виплюваючи пісок, протираючи очі підніся. Передпілля окутане димом горіючого танка, цей самий вид в стороні другої чоти. З-позаду, три ворожі танки вже між будинками, поломані дерева, якісь трупи, розвалена хата. Танки пристають, стріляють, то знову крутяться на місці мов навіжені.

Три секунди бездумної надуми. З дна рову із розваленого становища вилізає на чвораках старший десятник Лучка. З трудом піднімається, з носа, з вух тонесеньким струмочком тече кров.

— О-о-о — бурмотить неголосно. Паде, задихуючися.

Знову хвиля притомности. Тихоліз доскакує до нього, пробує звести. Лучка відчиняє збілілі очі. Відчиняє уста. Струмок зчорнілої крови.

Вже по ньому — хрипить до Тихоліза десятник Кос.

Пустив Лучку і цей безсильно спустив голову між коліна та застиг у цій позі.

Федків і Тхір здавлені на мазь — хрипить Кос — Червінський, Волошин також...

Тихоліз дивиться на окіп. Що кілька метрів розторощена земля. З-під неї вистає дуло рушниці, якась ногавиця з черевиком, шолом, розчавлений як шкорупина яйця. Може двадцятеро оцілили, вилазять з заглибень окопу, повідчинювані роти, перекривлені шоломи, блудний зір. Двох легко ранених. Що тепер йому робити?... Позаду ворожі танки, а з-переду...

Почув, що на чоло виступив йому зимний піт. Дивиться на гурт вояків і нагло зрозумів усе...

— На становища! Ворожа піхота!...

Сам припав до другого уцілілого кулемета, шарпнув ручку зарядника. Залопотіла довга черга. Був найвищий вже час. Бродячи по коліна у воді потока, крізь дим горіючого танка продиралась ворожа розстрільня. Без команди вояки розпочали гарячкову пальбу з рушниць. Хорунжий Тихоліз передав кулемет десятникові Косові, глянув на своїх вояків, бачив зіпрілі лиця, на яких лягла втома, відчув ще раз на собі їхні питаючі погляди і перший раз у свому житті відчув весь тягар командування і відповідальність за цю горстку людей. Вірили йому, йшли за його приказом, аж опинилися в цих тенетах. І щож їм тепер сказати? Через хвилину почув себе малим, безсильним, недорослим до цієї ролі. І саме в цій його слабій хвилині заломання досягло його жало ворожої кулі. Гострий удар від шиї до рамена і неймовірна гаряч в цілому тілі. Потемніло в очах, безвладним рухом руки хотів впертися на стінку окопу, але вона сховзнулася і він впав долів. Довкруги все потемніло.

Двох вояків поволікло його у захистне місце. Без уваги на перев'язку рана сильно кривавила, так, що годі було стримати кров.

Десятник Кос обняв команду.

Через малу хвилину відчув недовірливий погляд своїх друзів-вояків. Зрозумів і відчув цей тягар — надмірний тягар. Пригриз до болю губи. Рука сильніше охопила рукоятку кулемета.

Ворог задержався, заляг і розпочав сильну стрільбу. Вояки дивізії відстрілювалися. Десятник Кос бачив, як навіть ранені не сходили із лінії. Ось його рідний брат Василь, цей вайлуватий, з дитячим обличчям, ліва рука обмотана бандажем, на якому великою плямою багряніє кров, підтримує кріс — стріляє раз-по-раз. Хотів заговорити до нього, однак знову піднялось кілька ворожих постатей — Кос привітав їх довгою чергою із кулемета. Крізь призму прицільника на кулеметі, бачить, що ворог звертає на право. Зрозумів, що хочуть їх окружити. Щоб ліпше спо-

стерігати і зорієнтуватися в ситуації Кос необачно звівся... Легкий удар, де саме? — в ухо? І все в очах підскочило, затанцювало. Впав.

— Івась, Івась, що з тобою...

«Хто ж це так верещить і чого?» З надзвичайним зусиллям відчинив очі. Пізнав брата: «Любить мене» — це була його остання думка.

Коли хорунжий Тихоліз опритомнів, думав, що вже смеркається. В затишші якоїсь ями, накритої галуззям було темно. Здивувало, що гамір битви ще триває.

— Добре, що ви очуняли, хорунжий — шепнув Остапенко, уродженець Одеси — збіжу подивитися, що діється... Може буду там потрібний, додав, немов оправдуючися.

Відсутність Остапенка здавалася Тихолізові вічністю. Довкруги стогнали ранені, запах сирої землі мішався з млісним запахом крови. А над тим усім панував скажений гамір битви, збільшуючися з кожною хвилиною, та нестерпний тягар, що угнітав скрані.

Прибіг Остапенко.

— Що діється? — спитав Тихоліз і дивувався, що слова його десь утікають і трудно їх зловити.

— Зле. Десятник Кос вбитий. Не знаю вже хто перебрав команду. Хлопці б'ються, як хто знає.

— Поможи, піду ближче них.

Спершися на рамені Остапенка, Тихоліз з'явився між вояками. Ті відстрілювалися вже з розпачу. Побачивши Тихоліза в їх очах з'явився якийсь слабонький промінчик надії.

Тихоліз, спершися на стінку окопу, глянув на передпілля. Бачив ворожі наступаючі лави, що в підбіжках прямували в напрямку їхніх становищ, інтенсивно обстрілюючи їх з кулеметів. — Зле, подумав він... нема ради, хоч хай ця горстка рятується. Глянув на кілька ближчих, так і вичитав з їхніх очей номий запит — «Що робити, кажи, дай приказ...» Большевицька піхота, стрічаючи спротив, окружувала їх, ще кілька хвилин, а буде запізно.

— Хлопці! гранатами і відступати — кричить здесперований Тихоліз і чує, як від цього крику кров витікає з рани. Потім, якось нагло і несподівано, скажений удар, подібний до першого. Як колода валиться лицем до землі.

Загуркотіли глухі вибухи гранат, затріскотіли скоріше і нагально випали крісів. Однак цього Тихоліз вже нечув. Підбіг до нього Остапенко, підніс його голову, але тіло безвладне летіло з рук. З уст текла кров і пухирці повітря, тріскали немов милянні баньки на губах. За хвилю і це перестало. Остапенко склав уважно тіло Тихоліза.

— Чого сторчиш... бачиш, що вбитий... відступаємо — уривано, перекрикуючи гул бою, кричить надбіглий Притула.

Остапенко рвучно звівся, підняв машинову пістолю хорунжого Тихоліза і подався за відступаючими друзями.

З-за лісу криваво сходило сонце.

Фотій Мелешко
майор

ПІВДЕННО-СХІДНЯ ГРУПА АРМІЇ УНР ТА ЇЇ КОМАНДИР ОТАМАН ЯНІВ

У своїх загальних спогадах я виділив відповідне місце й отаманові Янову, як командирові Південно-Східньої Групи Армії УНР на початку 1919 року. Мені все доводиться зазначати, що поки ті мої спогади побачать світ, то «роса очі виїсть». Як не один, то якийсь інший момент із нашої недавньої минувшини примушує мене щоразу знову братись за перо.

На цей раз спричинились до цього спогади Юрія Липи п. з «Галичани над морем» («Літопис Червоної Калини», ч. 3, 1936 р.). На мою думку, коли братися писати спогади, то треба пам'ятати, що до цього способу творчости не можна прикладати таких самих метод, як до писання віршів, оповідань та романів. Спогади становлять відтворення реальних подій. Їх треба писати не тільки комусь для розваги, а й для того, щоб сучасні й прийдешні історики могли використати їх, пишучи свої історичні праці. Про це варто пам'ятати, а тому в спогади треба вписувати тільки правду, яка б там вона не була: добра чи недобра, солодка чи гірка, суха чи романтична, звеличувальна чи понижувальна зачеплених осіб живих чи мертвих. Але ніколи не варто додавати до того своєї вигаданої романтики. А впадають люди в такий блуд найчастіше тоді, коли не знають належно тих осіб чи подій, про які беруться писати. Кажу це загально, не торкаючись окремих мемуаристів.

Щождо цікаво написаних спогадів Ю. Липи, коли б до них не було додано світлини Т. Янова*, то я міг би подумати, що це говориться про якогось Янова, якого я не знав, а тому, прочитаним, цілком задовольнився б. Але світлина Янова переконує мене, що Ю. Липа пише таки про того самого Янова, що й я мав нагоду його дуже добре знати.

Липа правдиво відмітив захоплення свого часу наддніпрянців галичанами. Було воно, і то в широких розмірах, на Наддніпрянській Україні. Чи завжди те захоплення йшло на загальну нашу

* Зі споминів Ю. Липи. — «Літопис Червоної Калини», ч. 3, 1936 р.

українську користь, то вже інша справа. Наддніпрянці колись вважали галичан за українців першого ґатунку. Галичани наддніпрянців за таких ніколи не мали, бо вони люди холодного, практичного розуму, а не чуттєвих сантиментів, які в наддніпрянців часто панують над розумом. Галичанам, скажімо, могли імпонувати наддніпрянські генерали, могли вони навіть стати в Галицькій армії начальними вождями, але ніколи їм не заімпонував би наддніпрянський старший десятник. І коли б він був наймудріший і найхоробріший, то галицькі українці дуже ним не захопились би. Усе б залишалися такими мудрими, що не дали б тому старшому десятникові під командування цілу окрему армію. Не тільки полковники, а й молодші старшини не стукали б перед тим старшим десятником закаблуками й не ставали б перед ним струнко, аж поки він до всіх своїх військових здійностей не добув би належно потрібного старшинського вишколу та відповідного чину. А ось старший десятник-галичанин Янів ріс в Одесі між наддніпрянцями, немов із води, як отой гоголівський ревізор... І то тільки тому, що галичанам беззастережно вірили.

Не буду торкатись того одеського періоду, коли Янів почав виявляти свої військові здібності, здобував над морем славу собі й Україні, бо тоді я його не знав. Хочу вірити, що п. Липа написав про нього правду. Певно, Янів таки щось робив, щоб комусь заімпонувати й дістатись на той високий пост, на якому мене доля з ним звела.

З чийого бажання, або з чиєї провини, Янова призначено на команданта Південно-Східньої Групи, тобто одної з трьох армій УНР, на початку 1919 р., я точно не знаю. Тільки чув, що це призначення він дістав від тодішнього військового міністра, ген. Грекова. А зроблено це було в надзвичайно критичний та відповідальний момент нашої боротьби за державність.

Недавно тільки перед тим зліквідували були Гетьманщину. Повстанням вимели півмільйонову німецьку армію. Здавалося тоді, що не знайдеться вже більше такої чужинецької сили, що здолала б знову заволодіти Україну.

Але відвічний наш ворог не спав. Московсько-монгольські та латишсько-китайські червоні орди насували на Україну. Нашу армію по перших боях охопив переполох. Військо незабаром вже навіть без помітного ворожого натиску сунуло в поїздах на захід. З кожним днем дедалі більше дезорганізувалось. Отаманія дійшла свого вершка. Суцільні події просто просились залізної руки, одної волі, зверхньої військової сили, авторитету, уміння підбирати та призна-

чати добрих командантів на командування окремими частинами. Тільки немилосердний вождь, що мав би перед собою одну найвищу мету — добро Батьківщини — міг би покінчити з отаманією, та із здеморалізованих, окремих, ні від кого незалежних, що нікому не хотіли підлягати, частин зробити боєздатну армію.

Але кому це тоді було в голові, коли згори до низу всі поклались і були засліплені французьким ультра-фіялковим промінням. Байки про те проміння стали загальною психозою, курячою сліпотою. Навіщо, мовляв, даремно з ворогом воювати, кров проливати, коли до Одеси вже прибули французькі пароплави, навантажені машинами, які пускають те сліпуче проміння... Показували навіть одні одним порожні вантажні поїзди, які ніби йшли до Одеси по ті машини...

— Ось ми незабаром большевикам покажемо — пустимо на нив ультра-фіялкове проміння, і всі вони посліпнуть!...

Байки залишались байками.

У такій психозі застав я на початку лютого на ст. Бірзулі ще незорганізований Херсонський корпус, до якого, коли закінчився Трудовий Конґрес, мене призначили на державного інспектора.*

Фронт тоді був ніби десь за Голтою, куди я незабаром і виїхав. Там я довідався, що ніхто не знає, де той фронт. Поїзди безперестанку приходили від Єлисавету-Помішної з окремими частинами, але переважно приїздили штаби з окремими отаманами зі «своїм власним» військовим майном. Довелось декілька днів чекати, поки таки фронт наблизився, чи «під'їхав» до Голти; воювали тоді тільки по лініях залізниць. З усієї безлічі окремих частин я побачив тільки одну, здатну до бою та в належному порядку — то бронепоїзд от. Козубського. Решта так поводилась, ніби вони не мали нічого спільного з війною.*

З Голти я повернувся назад до Бірзули. Штабу Херсонського корпусу та його команданта, полк. Асмоловського, я вже там не застав. Незформований корпус уже встигли розформувати. »аказом генерального штабу цей корпус, разом з іншими частинами мав перетворитись в окрему армію під назвою «Південно-Східня Група».

* Тоді ще інспектори не мали дуже широких прав. Тільки вже пізніше, за Головного інспектора Кедровського ті права поширено.

* Докладно всі події на ст. Голта я описав в загальних спогадах, де є також так званий Бірзульський період. Тепер у всі подробиці вдаватися не буду, бо поставив собі тільки певні завдання.

Головний інспектор, полк. Пількевич, призначив мене інспектором уже цієї нової формації. Я довідався, що командантом цієї групи — отаман Янів. Поки я не бачив його, то уявляв собі, що то має бути поважна, літня військова людина.

Одного вечора намірився я відрекомендуватися отаманові Янову. Зо мною забажали піти ще три члени Трудового Конгресу. Найповажнішою та літньою людиною між нами був агроном, голова Союзу Споживчо-Кредитових Єлисаветського Повіту Товариств, Т. Біланенко.** Отаман Янів прийняв нас у своєму сальон-вагоні (опісля все вихвалявся, що в цьому вагоні їздив гетьманський прем'єр Сологуб, а тепер він, Янів, у ньому їздить). Уже одна його миршавенька постать мене розчарувала. Хотілося бачити такого отамана, щоб при одному погляді на нього душа пробувала заглянути в п'яти... а тут? Молодий парубчак у зеленому однострої. І певно навмисне запустив борідку, щоб мати поважніший вигляд. Ми віддали належну пошану цьому отаманові й бажали почути від нього мудре військове слово. Малий, молодий — то ж іще не вада. Наполеон також був невисокий. Ті, що призначили Янова на такий високий пост, певно знали, що роблять? Ми сиділи, встромивши очі в отамана, а він ходить по сальоні й тріпає лівою рукою. Сказав нам, що ця рука в нього після поранення та вилікування терпне, і він мусить нею тріпати. (Про поранення в кульшу, як написав п. Липа, Янів ніколи не згадував). Зразу можна було помітити, що цей отаман уже з причини своєї молодости високої ранги та доброї військової підготови мати не може. Хіба може нам Бог післав генія?... Ну, побачимо. Говорив він чистою, простою галицькою говіркою. Інтелігенція не відповідала, більше як старшому десятникові. (Мені Янів ніколи не признався, яку він справді, крім отаманської, мав рангу). Говорив штучним баском і все бундючився. Не відмовився він, коли призначали його на цей високий та відповідальний пост певно тільки тому, що на військовому ділі не розумівся, а манії великости, цієї недуги, яка під час народних здвигів робиться пошестю, йому не бракувало.

Ми хотіли почути від Янова, як від команданта, як виглядає наша загально-військова справа та які надії, коли підемо вперед, а він нам говорить про себе, про свою особу. І вже зовсім не до речі зробив таку вставку:

— «Коли я ще вчився в семінарії, то взявся був за критику Ваґнера. І уявіть собі, прошу панів, мав великий успіх».

** Під кінець Ц. Ради був віцеміністром земельних справ. У 1919 році його замордували денікінці.

Я гадав, що за цими словами наступить якийсь речевий загального характеру висновок, а він: — «Вже тоді намічалось, що я стану великим чоловіком, знаменитістю. І от воно ся стало. Вірю, що ся підійму ще вище!...» Бракувало тільки сказати, що буде головним отаманом. До того ніби воно вже не дуже то й далеко було... Часи були тяжкі. Треба було говорити та радитись, як загальними силами вийти з трагічного становища, як реорганізувати рештки армії, як знову встановити дисципліну та боєздатність окремих частин, а тут маєте команданта, який говорить тільки про себе, про свою персону...

Тяжке ми винесли від нього враження. Старий Біланенко помотав сивою головою й сказав:

— «Невже не знайшлося відповіднішого старшини на команданта цієї групи? Як галичанин — він, може, і добрий патріот, не зрадить, але дуже молода людина. Не знаю, як ви при вашій палкості з ним помиритесь...»

Згодом, виконуючи свої обов'язки інспектора, я придивився до старшин у штабі цієї групи. Добрих старшин тут не бракувало, як взагалі тоді нам їх не бракувало, тільки треба було вміти їх використати. А ось помічником такого молодого отамана Янова, начальником оперативного відділу був полковник генштабу В. Змієнко. Проти свого безпосереднього начальника не виступав, бо поважав авторитет тих, чи того, хто Янова призначив на команданта. А мені він казав:

— «Із цим дурним Яновим нічого путнього не можна робити. Пробує до всього втручатись, не розуміючись у військовому ділі».

А скільки тих старшин терлось коло групового штабу без діла. Так, приміром, сотник М. Вербицький — людина дуже амбітна, але не поганий організатор і дуже хоробрий старшина. Полковник Аркас — син відомого історика. Кажуть, трохи фантаст, але командант групи напевно з нього був би ліпший, як з Янова. Дістав він тоді асигновку і, не мавши що робити при групі, поїхав кудись у запілля формувати кінноту.

Спочатку начальником штабу був полковник — росіянин — прізвища не пригадаю. Людина дуже чесна. Виконав він узяте на себе завдання —організував оперативний відділ — і попросився, щоб його звільнили як росіянина. На його місце прислали сотника ген. штабу Омельченка, синьожупанника. Людина дуже чесна й працьовита, інтеліґентна. На мою думку, він, може, найбільше тоді відповідав тому, щоб його призначити командантом тієї групи, а Янова поставити на місце відповідно до його здібности... Однак цей на-

чальник штабу, освічена та ввічлива людина, ставився до отамана Янова з таким респектом, як то й належиться ставитись у війську до свого начальника.

Ю. Липа написав: «Люди, що знали Янова, казали, що ніколи не бачили розгублености на його лиці...» Повіримо, що казали правду... Я знаю багато прикладів, що деякі старшни й вояки були дуже відважні до першого поранення, а по ньому ставали великими боягузами — значить, у них наставав психічний перелім... Можливо, що це саме сталося й з Яновим. Принаймні я вже пізнав його, як великого боягуза. Не пам'ятаю, щоб він хоч раз відважився поїхати бронепотягом на фронт, щоб подивитись, що там робиться, та підняти своєю присутністю бойовий настрій у козаків та старшин. А Головний отаман Петлюра частенько так робив. Були випадки, що навіть цар Микола II і той відвідував передові бойові лінії. А наш отаман Янів? Мій службовий обов'язок був придивлятись за життям та роботою старшин, а тому й за отаманом Яновим. Зі свого сальонвагона він найдальше ходив до вагона, в якому містивсь оперативний відділ, у складній махінації якого, як я придивився, він нічого не розумів. Щодня ходив на двірець до залі І-ої кляси на обід і назад до свого сальон-вагона. Оце й увесь рух аж до одного переполоху...

Кружляли чутки, що в нашому запіллі з'явилась большевицька банда Кіршула. Однієї ночі біля Бірзули почулись постріли. Зчинилася метушня. Гадалося, чи не наближається це той Кіршул (молдован). Штабовики вхопились за зброю. Однак стрілянина вщухла. Зразу з'ясувалося, що стріляла наша штабна застава, сполохана якимись підозрілими тінями. Про наслідок цього треба було доповісти от. Янову, але виявилося, що його в вагоні немає. Почали скрізь шукати, а він ніби крізь землю провалився, аж уранці знайшовся. Після цього випадку його авторитет в очах козаків та старшин цілком підупав. Кожний добре знав, що на такого команданта покладатися не можна.

Їздив я до свого безпосереднього начальника, головного інспектора, і доповідав йому, що діється в П. С. групі. Доводив йому, що не буде в ній ладу, поки зверхня командатура не прибере з неї от. Янова. Полк. Пількевич казав, що доповість про це Головному Отаманові.

От. Янова не прибрали, аж поки він сам себе не «прибрав»...

У сальоні його вагона висіла мапа України. Шпильками було відзначено, як тягнеться фронт.

«Я підготовляю велику офензиву. Як напру на большевиків, то так вони й полетять!..»

При цьому він махнув рукою, збив з мапи шпильки, і вони полетіли на підлогу. Оце й був один єдиний ефект з його «великої офензиви»... Більшого за повалення тих шпильок він не зробив та на більше не мав ані відваги, ані здібностей.

Між мною та от. Яновим почали виникати непорозуміння. Я встиг його «розкусити», перестав поважати, і ні в чому не попускав. А вершка дійшло непорозуміння через таку пригоду. До нашої групи входила частина під назвою «Кіш отамана Самокіша». Мені доповіли, що свавільства цього отаманчика переходять всякі межі. У своєму сальон-вагоні він тримає сумнівної якости жінок у хустинках сестер-жалібниць. Тих старшин, що не припадали йому до смаку, заарештовував, нібито як большевиків, і присилав до штабу для суду й кари... Вони мені й відкрити ввесь той жах, що творився в коші от. Самокіша. Той кіш, як виявилось, і існував тільки для доброго життя самого отамана Самокіша. Я домагався від от. Янова прибрати Самокіша, а його кіш розформувати. Янів мені на те відповів, що цього ніколи не зробить, що він Самокішеві більше вірить, як тим, що на нього набріхують. Стояв цей кіш, як належалося, у запіллі — на ст. Слобідка. Якось от. Самокіш захворів. Мені доповіли, що на своє лікування, а найголовніше при тому на дорогі вина, він витрачає неймовірну кількість скарбових грошей, а козаки й старшини живуть упроголодь.

Незабаром з'явилася ця «персона-ґрата» от. Самокіш на ст. Бірзулі. Приїхав своїм власним поїздом: один особовий вагон, а два вантажні. Я заглянув у ті вагони: в одному — четверо чудесних молодих коней, у другому — мішки цукру, борошна, вівса та ще різне добро. При маленькому цьому поїзді особиста охорона от. Самокіша. Паротяг під парами.

Запитую, куди намірились їхати.

— А пан отаман по недузі взяли відпуску й поїдуть у Галичину на відпочинок, — відповів один із охоронців.

— І то їдете зо усім отим майном?!..

— Авжеж — це власність пана отамана...

Біжу до от. Янова. Там застаю й самого мізерненького на зріст та вигляд оперетково пана «отамана» Самокіша. Набудючений, одягнений ніби для негайного виходу на сцену в одній із ролей історичної козацької п'єси. Дрібне обличчя з вусами запорозького отамана, при боці в срібній оправі занадто вже закарлючена шаблюка. Я зчепивсь із ним. Я хотів відібрати добро в його вагонах, а він не давав.

Довожу от. Янову, що коли кожний командант окремих частин при відпустці забажає забрати стільки державного майна, то в нас нічого не залишиться.

— Самокіша я негайно заарештую, а майно передам інтендантству.

— Ні, — крикнув Янів, — ви отамана Самокіша не заарештуєте! Я йому вірю, більше, ніж вам... Я дозволив йому те майно забрати!

— Ви не маєте права так розпоряджатися державним добром!... — вигукнув і я.

— Я маю право все зробити. Я тепер тут найвища влада!...

Це було тоді, коли Південно-Східня група втратила зв'язки з головною командатурою та владою. От. Янів цим не дуже журився й навіть радий був, що може погратися в «найвищу владу» в своїй одній особі.

— Коли ви, пане отамане, пробуєте гратись у диктатора, то я й вас заарештую.

— Ні, я вас заарештую!... Гальо, гальо!... — почав гукати Янів. В сальонних дверях показались його два молоді осаули. — Беріть його!... — велів їм Янів.

Я витяг з кишені револьвер і теж велів:

— Беріть оцього вашого отамана, я його арештую!...

Осаули стояли на місці, не виконуючи ні його, ні мого наказу. І навряд, чи знайшлося б на ст. Бірзулі тоді якась військова частина, яка могла б виконати принаймні без попередньої підготови наказ Янова про арешт мене, або мій наказ про арешт його.

Янів дуже скоро прохолов, усміхнувся, мов хлопчина, подав мені папіроску. Осаулові Брусенкові велів принести наш пляшку вина, щоб могли собі запити «мирову»... Почав уже просити мене, щоб я не зачіпав Самокіша. А нам, мовляв, нічого сваритись, бо ми обидва маємо великі права на славу... Фактично ж тут ні він, ні я не мали великих прав, а наша «слава»... нікого, розуміється, не цікавила. Отамани окремих частин також хотіли мати великі права та славу...

Коли я вийшов по «мировій» від от. Янова, то поїзда Самокіша не знайшов на тому місці, де він стояв — встиг від'їхати...

Становище наше з кожним днем гіршало. Військовий параліч і далі тримав у своїх обіймах нашу Південно-Східню Групу. Не було над нею одної сильної військової волі. Різні отамани організували собі незалежно окремі частини та бронепоїзди. А найбільше отаман

«Матері Січі» Божко* давався всім у знаки. Він абсолютно нікого не визнавав. Ті частини, на які натрапляв, «конфіскував», вливав у свою «Матір Січ» і таким чином її збільшував. Отаман Янів проти такого способу Божкової «організації» боявся навіть пальцем кивнути. Які ще йому справді частини, окрім бронопоїзду Козубського, підлягали, він певно й сам добре не знав.

Надії на французьке ультра-фіялкове проміння також уже встигли розвіятись. На ст. Бірзулі вже бачили французьку військову допомогу. Якось я поїхав з полковним Змієнком до Одеси, де тоді сиділо декільки членів нашої влади на чолі з її представником Сергієм Бачинським. Він нас дуже потішив, як незабаром виявилося, неправдою. Йому ніби все обіцяли дати тодішні зверхнені володарі Одеси — французи консул Енно та ген. д'Ансельм. Однак повертались ми назад з першою і, як потім виказалося, останньою «французькою допомогою» — бронепоїздом грецького війська, під командою француза, капітана Лянжерона. Їхали ми з цим здоровенним на зріст, із червоним шрамуватим обличчям французом, в одному купе особового поїзду. З ним усе маніжно розмовляв наш міністер Бачинський, добрий знавець французької мови. Він також забажав побувати на «фронті»... Капітан Лянжерон, від якого віяло фізичною силою, усе скаржився, що він уже дуже втомився війною, сім років воює, а перед світовою війною служив у Мароко. Перед ним стояла пляшка нашої «романівки», він повільно чарка за чаркою випивав за Европейським способом, не закушуючи. На ділі я побачив, що аж ця «православна» горілка справді його втомила — випив до дна з пляшки й заснув.

Ми з Одеси телеграфували на Бірзулу, щоб там наші підтяглись, зробили порядок і якслід зустріли великих гостей... І наші, розуміється, не дали собі, як кажуть, у кашу наплювати!... Сотня кінних козаків, декотрі в дивовижних одягах для ций гостей, умудрилась вишикуватись на довгому, досить підвищеному від землі пероні. Військова музика гримнула наш гимн, французьку марсельєзу та грецький гимн. Коли і як вони встигли грецький гимн вивчити — то вже знав тільки сам капельмайстер.

Пан «міністер» Бачинський зняв твердого «казанка» з голови й довго-довго викладав козакам про успіхи в закордонній політиці, про наших нових «союзників», оцих, що сюди приїхали на розглядини та ще там про всіляку всілячину. Потім усіх до останнього грець-

* Про цього отамана я писав окремо, що й було якось надруковано в кількох числах «Народньої Волі».

кого вояка покликали на гостину до залі I та II кляси на двірці. Коли я туди зайшов, то навіть мене здивувало наше вміння приймати чужоземних «високих» гостей. Недавно тут був такий бруд, що просто жах брав, а тепер, немов на щуче веління, все змінилося — підлога вимита, столи застелені білими скатертинами, прикрашені прапорцями, навіть і пальми звідкілясь з'явилися! Гостей попросили зайняти місця. На чолове місце посадили величезного капітана Лянжерона, з одного боку біля нього сів наш маленький отаман Янів — з другого — «міністер» Бачинський, який теж не міг похвалитись своїм зростом, а далі менші ранґами. Ну, і я тут недалеко... Раніш тут давали на обід таке паскудство, що в голодну горлянку ледве лізло, а тепер! Ого!... — Чужинці зразу могли побачити, що «земля наша велика й обильна, тільки порядку в ній нема...» Стаційні кухарі, як виявилося, були добрі знавці свого діла — можливо, капітан Люнжерон не так швидко знайшов би тоді такі добрі страви в рестараціях у Парижі. А питво? Чого коштувала тільки одна «настоящая русская водка», а вина які? Я знав, що наша земля обильна... але де цього питва стільки набралося тоді на ст. Бірзулі, то цього я вже сказати не можу. От тільки мені ніякого самому стало, коли я пригадав, як недавно скаржився ґруповий скарбник, що в скарбниці залишилося мало грошей, а цей «равт — сватання» — без правдивих наречених — може її зовсім спорожнити. Але покищо було весело. Підносили чарки, лунали оклики, поздоровлення, промови. Я тоді також був великий охотник до промов, але на цей раз мовчав — говорити правду не варто, а підбріхувати та вихваляти оцих гостей — здається, ще було рано. А втім дуже докладно це робив двома мовами пан «міністер». Шкода, що він іще не знав грецької мови, а то були б і оті маленькі, смугляві, у новеньких, англійської військової барви, одностроях нахапались компліментів, мов май груш... Гриміла музика, лунали співи двома мовами — українською та грецькою. Широке обличчя кап. Лянжерона наливалось розіграною добрим алькоголем кров'ю, сяло веселощами, мов дурний місяць при сході пізньої осени. Він дивувався, як же це воно так — російські добровольці в Одесі розносили чутки між французами, що українці — бандити, гірші від большевиків, а вони ось тут йому, тільки французькому капітанові, влаштували таку почесть, якої він ніколи не зазнавав і навряд, чи коли вдруге зазнає. Обіцяв цього не забути...

Однак по кожному найбільшому святі приходить будний день. Прийшов він і на цей раз. Кап. Лянжерон післав греків на їхньому бронепоїзді на фронт, щоб вони понюхали большевицького пороху... А сам залишився на Бірзулі. Нашими військовими справами він зо-

всім не цікавився. Учора ж переконався, що українці люди добрі й певно дадуть себе обібрати до нитки... Бігав поміж вантажними вагонами йй вишукував їх із борошном та цукром. Почав давати розпорядження, щоб ті вагони в'язали в одну валку й відправляли в Одесу, бо, мовляв, вони, французи, взяли на себе зобов'язання годувати одеську людність. До мене прибіг за порадою переляканий інтендант групи полк. Вильчинський. Казав, що він і так мало має борошна та цукру, а той француз і те хоче забрати. А наш «міністер» йому допомагає й намовляє його віддати. Бачинський казав, що треба французам показати, що ми багаті, тоді успішно піде робота. Я порадив, що міг: виставити варту коло тих вагонів і наказати, щоб вона без його інтендантського дозволу нікому нічого не давала, а самому сховатися. Полк. Вильчинський так і зробив. По довшій торговлі та слізному проханню нашого «славного міністра» таки було відпущено для прогодування «мами» Одеси вагон борошна та вагон цукру.

При цій «операції» французького капітана Лянжерона наш командант Янів дотримувався «невтралітету»... Не дав ніякого розпорядження, а особисто навіть носа не показав із свого сальон-вагона.

Грецький бронепоїзд летів із фронту з неймовірною швидкістю. Навіть проскочив станцію й ледве зупинився далі, на простій лінії в напрямку Одеси. Від грецьких малих вояків віяло великим переполохом. Виявилося, що на фронті, як то воно й належало, вони потрапили під большевицький гарматний обстріл. Те то й піддало охоти машиністові пустити паротяг назад повною швидкістю.

Похапцем причеплено до цього бронепоїзду той подарунок — згадані два вагони — і він зразу подався на Одесу, забравши назад і нашого «міністра». Козаки випроводжали цих «милих гостей» свистом, їдкими жартами та сміхом. На цей раз пошкодували, що большевики мали невправних гарматників, що не могли вцілити в той «союзний» бронепоїзд.

Пан «міністер» Бачинський запевняв нас, що цей бронепоїзд приїхав на розвідку, а за ним прийде нам на допомогу цілий корпус грецького війська, яке справді було напоготові в Одесі. Однак минали дні за днями, а та допомога не підходила. Наше становище гіршало з кожним днем. Усі потрібні запаси вичерпувалися, групова скарбниця спорожнилася, ранених не мали куди класти й чим лікувати, до Одеси, з волі французів, їх не приймали. Нависала неминуча катастрофа. Зв'язків з головною командатурою та владою не було. Надіятись на от. Янова, що він виведе своїм «генієм» у критичну хвилину з цього становища — марна справа. Встиг уже ство-

ритися тоді, як я й полк. Змієнко були в Одесі, «Ревком» на чолі з от. Волохом, який почав провадити переговори з большевиками про перемиря. Однак, пощастило вчасно членів того «Ревкому» й самого Волоха заарештувати. По зазначеному раніш бенкеті в сальоні Янового вагона відбувся допит — радше нарада з заарештованими. Члени «Ревкому», а найперше побитий віспою, оброслий рідкою русявою бородою, з приплесканим носом, у кудлатій шапці, у кожушку — у цілості постать правдивого дикуна, от. Волох, голова того «Ревкому» виправдувався. Він доводив, що «Ревком» засновано тільки для того, щоб повести переговори з большевиками, і тим припинити їх наступ та виграти час... Поки, мовляв, не зв'яжемось знову зі своєю владою та не підійде довгоочікувана антантська допомога. Тим часом оту першу допомогу, як виявилося, нікчемну та фіктивну побачили, а тому ревкомці цілком перелякались і від свого вчинку відпекувались. Їх звільнено й наказано виконувати свої обов'язки. Між іншим, у ту «крамничку» встиг за моєї відсутности вскочити й один із моїх двох помічників, поруч. Лесик. По голівці я його за те не погладив, а він у відплату мені «звільнився» від своїх обов'язків і втік. Був же він досить освіченою людиною, свідомий українець, але дисципліни — Бог дасть. Революція встигла освічених і неосвічених, свідомих і несвідомих, військових і невійськових — позбавити цієї прикмети.

TRIDENT REAL ESTATE LTD.

2196 Bloor Str. West — Toronto 9, Ont. — Tel.: 766-3451

У всіх справах купна і продажі звертайтесь з повним довірям до **Василя Бибика.**

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ

ЦЕ БРАТСЬКА УКРАЇНСЬКА ОБЕЗПЕЧЕНЕВА УСТАНОВА В АМЕРИЦІ й КАНАДІ.

Має понад 24,000 членів та понад 9,000,000.00 майна.

Забезпечіть собі безжурну старість, складаючи свої ощадності в УРСоюзі.

440 Wyoming Ave., Scraton, Pa., USA

1402 Dundas St. W., Toronto 3, Ontario, Canada — 531-2142

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ...

ХТО ЗАВИНИВ?

Містимо цього листа видатного старшини УГА на його виключну відповідальність, без ніяких змін.
Ред.

У "Вістях Комбатанта" ч. 3, стор. 6, 7, 8, Торонто-Нью-Йорк 1969 р., появилась редакційна стаття **"Тріюмф і катастрофа"** про здобуття Києва 31-го серпня 1919 р. Стаття починається авторитетним ствердженням, що було тріюмфом й що катастрофою, а саме: "Здобуття Києва з'єднаними українськими арміями 31-го серпня 1919 р. було найбільшою перемогою новітньої української реґулярної збройної сили. — Зречення з Києва в корись Денікінської т. зв. Добровольчої армії і відступ з нього був найбільшою і найтраґедійнішою у своїх наслідках воєнною і політичною поразкою, що започаткувала ланцюг невдач, закінчений повною катастрофою. Світлий сам собою Зимовий похід від 6/12. 1919 — 6/5. 1920 р. і повторний марш до Києва 10/6. 1920 р. вже разом із польським військом, це були вже тільки епізоди, які не зуміли припинити бігу подій, тобто здержати катастрофу".

І хто ж цю найбільшу і найтраґічнішу у своїх наслідках катастрофу спричинив? Зі змісту статті виходить, що головним виновником був ген. Антін Кравс з галичанами. Якщо так, то чому ж тоді того головного виновника з галичанами не потягнено до відповідальности й не віддано під польовий воєнний суд?

В дальшому — ця сама стаття ніби злагіднює провину ген. Кравса словами: 1) Поруч з помилкою, щодо останнього наказу Штабу Гол. Отамана перед вмаршем до Києва, не додано бодай одного речення, що у випадку непередбаченого розвитку подій і операцій, рішення має прийняти командування групи ген. Кравса. 2) Зроблено ще перед тим основну помилку, що взагалі вислано у наступ проти Києва III-ній галицький корпус з вояками, що не знали міста й околиці. 3) В цитованій "Історії українського війська" слушно згадується про "галицькі бриґади неознайомлені з тереном". 4) Навіть Запоріжці, які, рятуючи честь війська і Києва, здерли були денікінський прапор з балькону Київської Думи, також не знали географії Києва. — Щодо цеї 4-ої точки, то правдою є, що Запоріжці не знали географії Києва, як і рівнож правдою є, що ці ж самі Запоріжці зі свого поверховного і фальшивого розуміння патріотизму, — здерли російський прапор з балькону Київської Думи. Цим самовільним вчинком Запоріжці здискваліфікували себе і свою команду, — як дисципліноване військо та провинились проти субординації, тобто не підпорядкувались вищій команді свого безпосереднього зверхника, ген. Антона Кравса, як і найвищого зверхника й суверена, тобто Штабу Головного Отамана Петлюри і Уряду УНР, які разом і в порозумінні видали для обох наших армій, наддніпрянської і галицької, директиву — "Належить безумовно не вдаватись в ворожу акцію з денікінцями" (гл. Літопис Української Революції, том II, книга 4, стор. 9, 10 і 11).

Тому цей самовільний вчин Запоріжців з російським прапором підгородською Думою в Києві належить хіба осуджувати, а не його ґльорифікувати! **Осип Станимір, сотн. УГА**
Торонто, 1 березня 1970.

ГОЛОВНА РАДА ОРДЕНА ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА АРМІЇ УНР

ЗВЕРНЕННЯ

Орденська Рада Ордена Залізного Хреста Армії УНА на засіданиі 8-го лнстопада 1969 р. заплянувала видати альбом учасинків Зимового Походу у 50-річчя цього Славного Походу Армії УНР.

Видання альбому передбачалось коштом самих учаснаків Зимового Походу, але постали трудноші з фінансованням видання, яке прнпадало би виключно на самих учасиикків.

Тому 6-го січня 1970 р. на засіданні Головної Ради Ордеиа Залізного Хреста ухвалено: замість альбома видатн ювілейнний альманах-збірник спогадів про Зимовий Похід 6. XII. 1919 — 6. V. 1920.

Тому альманах залишиться иаступнням поколіиням, як тривкий спогад про цей героїчний чин Армії УНР.

В альманасі будуть уміщені фотопортретн: Командарма, командирів дивізій і окремнх частин, старшин і вояків.

До редакційної колегії належить: ген.-пор. Мнхайло Крат — Лицар Ордена Залізного Хреста і почесний член Орденської Ради, полк. В. Задояний та майор д-р Ф. Мелешко — Лицарі Ордена Залізного Хреста.

Мовний редактор — проф. В. Чапленко.

Для придбання фонду иа видання цього Альмаиаху Ордеиська Рада ласкаво звертається до всіх украіиських комбатантських і громадських організацій, як рівнож і до громадяиства про пожертви. А Лицарів Ордена Залізного Хреста просить надсилати свої спогади по Зимовий Похід.

Статті, спогади, фотознимки і ріжні матеріяли про Зимовий Похід, а також і пожертви слати на адресу секретаря-скарбника:

Iwan Wynnyk, 5282 Post Road, New York, N. Y. 1071, U.S.A.

одиочас повідомляємо, що відзначення згаданого ювілею відбулося в суботу, 9-го тавия 1970 р. в Саут Бавнд Бруку, Н. Дж., особливе Святкування з такою рограмою:

Гоодина 11:00 ранку в Церкві-Пам'ятнику торжественна Служба Божа в намірениі Украіиського Народу, а відтак иа могилі сл. пам. генерал-полковника Олександра Загродського Паиахнда по поляглнх і померлих Лицарях Ордена Залізного Хреста. Того ж дия о год. 2:00 по полудні в залі Сестрицтва при Церкві-Пам'ятнику відбулася Ювілейна Академія.

ГОЛОВНА РАДА
Ордена Залізного Хреста Армії УНР

КООРДИНАЦІЙНА РАДА КОМБАТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗСА

Комісія плекання військової традиції та тяглости збройної боротьби відбула своє конституююче засідання 26-го листопада 1969 р. з ось яким порядком нарад:

Відкриття, Вибір Управи, Пляи праці, Вільні внески і запити.

Засідання відкрив, вітаючи приявних та проводив ним побр. Іван Козак (ОбВУА). Крім нього були приявні побратими: Лев Футала (Т-во б. Вояків УПА ім. ген.-хор. Тараса Чупринки), Роман Дражньовський (Б-во кол. Вояків І УД УНА) та Микола Турецький (СВУР). Інші члени Комісії виправдали свою неприявність. Управу Комісії обрано в ось такому складі: д-р І. Козак — голова, д-р Р. Дражньовський — секретар—. Пляи праці: плекання військової традиції і тяглости збройної боротьби не тільки серед кол. вояків, але головно серед молоді.

До осягнення цієї мети користуватися наступними засобами: 1) Встановити принаймні 2 вояцькі святкування, обов'язкові для всіх членських організацій, а саме: Свято Зброї, яке слід відзначувати в день або в околиці церковного свята Покрови та Зеленосвяточні Поминки по борцях за волю України. Це святкування слід відбувати біля Могили-Пам'ятника в Ґлен Спей, Н. Й., та біля інших подібних пам'ятників, як Бавнд Брук, Н. Дж., Еленвілл, Н. Й., тощо. Їх слід відсвятковувати як всенародні святкування з діяльною участю молоді, згуртованої в молодечих організаціях.

2) Нав'язати і утримувати тісний зв'язок з молодечими організаціями та відбувати спільно з ними імпрези, сходини, доповіді.

3) Нав'язати і удержувати такий же зв'язок з українсько-американськими Ветеранськими Організаціями.

4) Подбати через Шкільну Раду УККА, щоб у всіх школах українознавства при навчанні історії була присвячувана особлива увага періодам визвольної боротьби України всіх часів, а зокрема боротьбі нашого часу.

5) При національних святкуваннях користуватися збірними деклямаціями молоді та монтажами, що відносяться до визвольної боротьби.

6) Влаштовувати виставки експонатів, що мають відношення до збройної боротьби та подбати, щоб ці виставки обов'язково відвідували члени молодечих організацій та учні шкіл українознавства.

7) Подбати, щоб всі учасники визвольної боротьби, які досі ще не написали спогадів зі своєї участи в цій боротьбі, зробили це, негаючись.

8) Виготовити однородний церемоніял для вояцьких похоронів з прапорами, червоною китайкою і сурмачем.

9) Виготовити постанови про вживання організаційних прапорів.

10) Виготовити зразок однородного нагробника для померлих кол. вояків.

Після потвердження цього пляну праці Управою Координаційної Ради подати його у вигляді доручення до відома всім членським організаціям Координаційної Ради та перевірювати його виконання.

Іван Козак — голова

Будьте ПЕРЕДплатником,
а не ПІСЛЯплатником
Вістей Комбатанта!

Д-Р І. КОЗАК ДОПОВІДАВ У ВІЙСЬКОВОМУ ІНСТИТУТІ НТШ

Нью-Йорк. — В суботу, 31 березня ц. р. відбулася в Українському Військовому Історичному Інституті при НТШ — чергова Наукова Конференція, яку відкрив сотн. З. Стефанів. Доповідь на тему "Організація етапу Української Галицької Армії" виголосив сотн. д-р І. Козак. Прелеґент обговорив завдання та організацію етапу, що підлягав Команді Запілля і Команді Етапу Армії (званої по переході за Збруч — Етапною Командою). До завдань етапу належали: мобілізація та вишкіл вояків, інтендантура, обози, технічна, телефонічна, санітарна, ветеринарійна служба, залізничий зв'язок, преса, полеве духівництво, судівництво і пошта та полева жандармерія. Прелеґент подав з черги подробиці організації полевої жандармерії, яку переіменовано по переході за Збруч на польову сторожу. В її організації брав прелеґент визначну участь. По доповіді розвинулась жива дискусія.

Лос Анджелес

ВИБІР НОВОЇ УПРАВИ

На Загальних Зборах Відділу 23-го листопада 1969 р. (за участю 17-ох членів) переобрано керівні органи Відділу, до яких увійшли представники всіх кол. українських військових формацій і американської армії. Двом Всечесн. Отцям, кол. українським старшинам, уділено почесні титули "Військових Капелянів ОбВУА, Відділ Лос Анджелес".

Управу Відділу поширено до 7-ох членів (замість 4-ох).

Управа: Сотн. д-р А. Вусик — голова, SFC. інж. Б. Микитин — заст. гол., стр. інж. Я. Білинський — секретар, хор. Ю. Федик — скарбник, capt. д-р Б. Орлин, serg. Т. Данчевський і дес. І. Мельник — члени.

Контрольна Комісія: чет. д-р С. Кизима — голова, мйр. М. Старовійт і дес. М. Шовковий — члени.

Військові Капеляни: архимандрит Олекса Довгаль, сотн., отець Йосиф Чайковський, хор.

Нюарк, Н. Дж.

НОВІ КЕРІВНІ ОРГАНИ ВІДДІЛУ І ЗЕЛЕНОСВЯТОЧНА ПАНАХИДА

11 квітня 1970, в залі Чорноморської Січі в Ньюарку відбулися Загальні Збори Відділу ОбВУА, які відкрив голова Мирон Стебельський, вітаючи 24-ох приявних членів Товариства і гостей. Згадавши про смерть покійного члена, радника Михайла Гарасевича, прохав вшанувати його пам'ять, що теж вони виконали повстанням з місць і однохвилинною мовчанкою.

Вибрано одноголосно президію зборів в складі: д-ра Р. Криштальського, А. Хомової і В. Мартинця. Після відчитання протоколу з попередніх загальних зборів і після вибору Номінаційної Комісії звітували члени уступаючої Управи. Після дискусії над звітами, в якій забирали голос зібрані члени, іменем Контрольної Комісії д-р Голіната́й відчитав протокол з переведеної провірки діловодства Відділу, подаючи, що майно товариства виносить 1,043 дол. і 4 цт. та зросло за звітовий рік на дол. 294 і 25 центів. Крім цього Товариство має цертифікат Народного Дому на 100 дол. і цертифікат Чорноморської Січі на 100 дол. Книговодство ведено своєчасно, ділово і старанно. Абсолюторію з признанням уділено одноголосно.

Після перерви обрано на внесення Номінаційної Комісії таких членів но-

вої Управи Відділу: Мирон Стебельський — голова, Антін Змий — 1-ший заступник голови, Михайло Лозинський — 2-гий заступник голови, д-р Осип Утриско — секретар, Василь Кузик — касир, А. Хомова — референтка СО, Юрій Кігічак — імпрезовий референт, Орест Лисинецький, Володимир Щпирка і Ю. Кігічак — хоружі. До Контрольної Комісії вибрані. д-р Р. Криштальський, Михайло Шавала і Іван Пастух, до Товариського Суду ввійшли: Зенон Стефанів, Теодор Ґелемей і д-р Лев Голінатий, якого вибрано рівнож делеґатом до місцевого Відділу УККА. Управа брала участь у різних національних імпрезах в Ньюарку і з своїм прапором виступала на Панахидах і Богослужбах.

Згідно з правильником Комітету Співпраці місцевих комбатантських організацій в Ньюарку на засіданні згаданого Комітету 23 квітня 1970 р., в якому взяли участь всі три комбатантські організації, усталено черґу для перебрання в цьому році проводу діяльности згаданого Комітету Співпраці в руки Відділу ОбВУА в Ньюарку. Рівнож згідно з рішенням згаданого Комітету Співпраці в дні 23 квітня 1970 р. було обов'язком всіх членів комбатантських організацій в Ньюарку взяти участь на визначеній в суботу, 16 травня 1970, вечором у зеленосвяточній Панахиді за поляглих Героїв в парохіяльній церкві в Ньюарку. Перед початком Панахиди ввійшли двійками комбатанти до церкви з символічним вінком з маків і лавгового листя. Згадану Панахиду відправив Всч. о. Іваночко при гарному співі чоловічого хору під управою проф. М. Добоша. Після Панахиди о. Іваночко виголосив змістовну проповідь. Рівнож було обов'язком всіх комбатантських організацій в Ньюарку взяти участь при переведенні збірки під церквою в неділю, 17 травня 1970.

О. У.

**
*

У 2-му числі "Вістей Комбатанта" у посмертній згадці про сотника УГА Михайла Гарасевича (стор. 62) помилково пропущено, що над його свіжою могилою першим промовляв від Відділу ОбВУА в Ньюарку, Н. Дж., д-р Осип Утриско.

ВІДНОВЛЮЙТЕ ПЕРЕДПЛАТУ!

«БУДУЧНІСТЬ»

КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

140 Бетирст Ст., Торонто, Онтаріо

Тел.: 366-9863 або 366-4547

● Приймаємо особисто й поштою ощадності та проводимо чекові обороти. ● Уділяємо мортґеджові та особисті позички на догідні сплати. ● Видаємо «моні ордери» і «травел чеки» Американ Експрес.

КООРДИНАЦІЙНА РАДА УКРАЇНСЬКИХ КОМБАТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗСА

13 червня 1970 відбулось в Українському Народному Домі в Ню Йорку чергове засідання Координаційної Ради Українських Комбатантських Організацій в ЗСА під головуванням д-ра Володимира Ґалана. Секретар Координаційної Ради дир. І. Поритко відчитав протокол попереднього засідання Ради з 8 листопада мин. року. У свому звіті І. Поритко ствердив, що остаточно устійнено зв'язки з діючими Координаційними Радами УКО в Арґентині та в Англії. В Західній Німеччині й у Франції число наших комбатантів значно зменшилося, але цей факт, на жаль, не причинився до санації тамошніх відносин в українському комбатантському світі: тамошні організації розсварені і трудно переконати їх про конечність об'єднання для спільної дії. В Канаді ніби прийшло було внаслідку заходів Б. Панчука до об'єднання, але воно не діє. З Австралії тамошній СУБ взагалі не відповідає.

Доповідач інформує, що Суспільна Служба Комбатантів, яка охопила вже також Союз ветеранів українського резистансу, Товариство кол. вояків УПА і Вільне Козацтво, отримала з останньої збірки кругло 15.000 дол., з чого видаткувала на допомоги кол. воякам кругло 10.000 дол. З поодиноких наших комбатантських організацій зібрали: ОбВУА — 9.775.00, Братство кол. вояків І УД УНА — 3.632.00, Братство УСС — 822.00, Об'єднання кол. вояків УПА — 601.00, СВУР — 169.00. Т-во кол. вояків УПА ще не брало участи в останній Листопадовій збірці. Рішено, щоб в майбутньому не проголошувати окремих сум, зібраних окремими організаціями, а подавати суму всіх зібраних грошей.

З 4-ох Комісій Координаційної Ради тільки Архівальна Комісія дотепер не уконституувалась і не подала звіту. Рішено просити д-ра Ст. Ріпецького, щоб перевів цю справу.

Тому, що Секретаріят Світового Конґресу Вільних Українців запланував створення при собі Комісії Комбатантів, рішено, що ту Комісію становитимуть: голова Координаційної Ради д-р В. Ґалан, секреар І. Поритко, представник з Арґентини Богдан Яхно, представник з Англії д-р Роман Фостун і з Канади полк. В. Липовецький.

На запит приявного представника Союзу ветеранів українського резистансу І. Поліщука — І. Кедрин, Ю. Лопатинський і П. Постолюк з'ясували, що спомини й статті можуть поміщувати у "Вістях Комбатанта" усі колишні військовики (та й не військовики), незалежно від приналежности до системи ОбВУА чи будь-якої комбатантської організації. Зате, коли будь-котра комбатантська організація, в даному випадку СВУР (чи Т-во кол. вояків УПА ім. Р. Чупрники) хоче проголошувати в журналі "ВК" свої комунікати й інші організаційні інформації, напр. про свої сходини, доповіді і т. п., в окремих своїх організаційних рубриках, то вони мусять вплатити 100.00 річного внеску до спільного видавничого фонду.

***

Після переведення у дружній атмосфері обміну думок — засідання закрито.

БРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ І. УД УНА

Братство кол. Вояків 1-шої Української Дивізії
Української Національної Армії,
Головна Управа — Торонто, Канада, липень 1970 р.

ОБІЖНИК

1. ЧАС, МІСЦЕ І ПРОГРАМА 3-го ДЕЛЕҐАТСЬКОГО З'ЇЗДУ.

Рішенням Пленуму Головної Управи з 20 грудня 1969 р., 3-тий Делеґатський З'їзд Братства відбудеться — 3 і 4 жовтня 1970 р., на Пластовій Оселі "Новий Сокіл" біля Бофало, ЗСА. Початок З'їзду в суботу, о год. 12-тій вполудне.

ПОРЯДОК НАРАД ДЕЛЕҐАТСЬКОГО З'ЇЗДУ

1. Відкриття Делеґатського З'їзду.
2. Вибір Президії З'їзду.
3. Відчитання і прийняття порядку нарад.
4. Вибір Номінаційної Комісії.
5. Затвердження Комісій: Мандатної, Статутової і Резолюційної.
6. Відчитання і затвердження протоколу з попереднього Делеґатського З'їзду Братства.
7. Звіти Керівних Органів Головної Управи Братства.
8. Дискусія над звітами Головної Управи Братства.
9. Звіт Мандатної Комісії.
10. Звіт Контрольної Комісії та уділення абсолюторії уступаючій Головній Управі.
11. Звіт Номінаційної Комісії та вибір Головної Управи, Контрольної Комісії, Товариського Суду.
12. Звіт Статутової Комісії, зміни та доповнення до статуту.
13. План праці: а) 3 короткі реферати,
    б) дискусія, внески.
14. Звіт Резолюційної Комісії і прийняття резолюцій.
15. Закриття Делеґатського З'їзду.

2. ЗВІТИ

Пригадуємо і просимо усіх членів Головної Управи, її комісій, Товариського Суду, Контрольної Комісії, Крайової Управи, редакції та адміністрації журналів "Вісті Комбатанта" і "Вісті" — переслати свої звіти не пізніше 31 серпня 1970 р. Звіти будуть друковані і тому повинні бути змістовні і короткі.

3. ДЕЛЕҐАТИ.

Статут про делеґатів постановляє слідуюче:

Участь у Делеґатському З'їзді з правом рішального голосу мають обрані Крайовими Управами Братства делеґати, члени Президії Головної Управи і члени Контольної Комісії. Всі інші члени Братства мають право дорадчого

голосу. Делеґатів обирають пленуми Крайових Управ за ключем: від 25 членів в Крайовій Управі Братства — один делеґат. Один делеґат припадає теж на лишки більші ніж 15 членів. Делеґатом може бути вибраний кожний член Братства. З уваги на технічні трудноощі участи делеґатів в Делеґатському З'їзді з-поза терену Північної Америки, допускається передання прав делеґата — членові Братства, який перебуває на терені дії Делеґатського З'їзду. Такого свойого заступника обирає тоді делеґат в порозумінні із своєю Крайовою Управою. Про вибраний делеґатський склад та передання делеґатських мандатів, Крайові Управи повідомляють своєчасно Головну Управу Братства на письмі, за підписами голови та секретаря Крайової Управи Братства.

Імена і прізвища делеґатів Кайових Упав на 3-тій Делеґатський З'їзд, та їхніх заступників треба зголосити секретареві Головної Управи не пізніше 31 серпня 1970 р.

Рішення про покриття коштів доїзду і побуту на Делеґатському З'їзді залишаємо за Крайовими Управами.

Побажане, щоб Крайові Управи з поза північноамериканських теренів, які не зможуть вислати своїх делеґатів, вислали побажання і внески на З'їзд письмово, через своїх уповноважених делеґатів на терені З'їзду.

Кошт реєстрації делаґата — 10 дол. від голосу.

4. СТАТУТОВА КОМІСІЯ

Життя в організації вимагає періодичної перевідки його реґуляторастатуту. Рекомендуємо Крайовим Упавам ЗСА, Канади і Німеччини назначити по одному членові з делеґатів до Статутової Комісії. Статутова Комісія ґрунтовно перестудіює статут, перегляне проєкти, які вже вплинули до Президії Головної Управи та приготовиться до своїх внесків на З'їзд. Імена членів до Статутової Комісії просимо подати до 31 серпня 1970 р.

5. МАНДАТНА І РЕЗОЛЮЦІЙНА КОМІСІЇ.

До Мандатної Комісії пропонуємо Крайові Управи ЗСА, Канади та Арґентини, а до Резолюційної Комісії Крайові Управи ЗСА, Канади та Австралії. Обі Комісії приготовлять свої внески на Делеґатський З'їзд.

6. СПОМИНИ ШЕФА ШТАБУ І. УД УНА.

Друк книжки шефа штабу Української Дивізії майора Гайке "Українська Дивізія Галичина" (Історія формування і боєвих дій) добігає кінця. Кошти книжки високі. Докладне зіставлення буде поголошене у звіті Гол. Управи. Пригадуємо рішення про те, що Крайові Управи ЗСА і Канади зобов'язанні закупити у передплаті готівкою по 1000 примірників. Ціна книжки в продажі 10 дол. Крайові Управи інших країн, з причини різної обмінної вартості гроша устійнять ціну книжки на їхньому терені безпосередньо з Головною Управою.

7. ФІНАНСОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. Всі фінансові зобов'язання до Головної Управи повинні бути вирівнані до 31 серпня 1970 р.

За Головну Управу:

Д-р М. Малецький — голова | В. Гузар — секретар

КАНАДА МАЄ НОВУ КРАЄВУ УПРАВУ

(На марґінесі делеґатського з'їзду)

23 травня 1970 р. відбувся в Торонті XI делеґатськнй краєвий з'їзд Братства колншніх вояків 1-шої Днвізії Української Національної Армії в Канаді. З'їздом проводила обрана презндія в складі: сот. Б. Підгайнний — голова, В. Горбатюк — заступнник головн, К. Фіцик і Б. Дусанівськнй — секретарі З'їзду. З'їзд пройшов в дружній атмосфері і був замітнний тнм, що вже давно не брало безпосередньо в з'їзді стількн делеґатів з далеких станиць як тнм разом. Цей факт і актнвиа участь делеґатів в дуже річевій днскусії вказує на це, що заінтересування справами Братства серед членства зросло і круг охочнх братн актнвну участь в його діяльності побільшнвся.

Не було "траднційннх" резнґнацій і непрниимань функцій і Краєву Управу обрано одноголосно в такому складі: Інж. Б. Підгайннй — голова, В. Гузар — першнй заступннк головн, адв. П. Саварнн — заст. головн, Едмонтон, О. Загорода — заст. голови, Вінніпеґ, Е. Костюк — заст. головн, Монтреаль, сот. Ст. Гуляк — заст. головн, Торонто, С. Климців — секретар, О. Мудрий — фінансовнй референт, мґр. Б. Кальба — допомоговий референт, мґр. В. Вернга — пресовнй референт, В. Пальчук — оргаиізаційиий референт, І. Падик — заст. організаційного рефеента, Б. Бігус, А. Швець і М. Кучер — членн Управн. До Контрольної Комісії обрано Р. Чолкана на голову, а В. Бнбнка і М. Мельнника як членів. Товарнськнй суд очолнв о. д-р Е. Камінськнй. Членами суду є Я. Цвікілевнч і С. Максимюк. Всі трн з Едмоитоиу. З чнсленннх гостей на з'їзді слід вчнслнтн Почесиого голову Краєвої Управн — полк. П. Силенка, голову Головної Управн д-ра М. Малецького, голову Краєвої Управн на ЗСА — Б. Лисяка і голову Браднн-Лев — д-ра Р. Дражньовського.

З нагодн делеґатського з'їзду влаштувала торонтонська Станнця, яку очолює і вміло провадить вже від років сот. Ст. Гуляк, "днвізійннй вечір", якнй складався з двох частнн: бенкету, на якому малн слово новообраннй голова сот. Б. Підгайннй, полк. П. Силенко, сот. М. Малецькнй, пор. Б. Лнсяк і стар. десятннк Р. Дражньовськнй. Розвагова частнна складалася із вдалої гуморескн, яку напнсав і прочнтав хор. Р. Колісинк і забавн з танцямн, яка трнвала далеко поза північ.

Зі змісту всіх промов а особлнво з програмового слова новообраного головн, сот. Б. Підгайного внходило, що слід очікуватн поснлеиої діяльностн Братства не лнше в Канаді але й в іиших країнах. Братство 1-шої Днвізії УНА перед усім хоче зайияти внразну позицію лицем до воюючого Краю і до нашої молоді тут і там. А щоб це осягиутн, особливу увагу прнсвятнться скріпленню Організації, організаційиому оформленні тнх колншніх члеиів дивізії, які ще не належать до Братства, збіркн відповідиих фондів потрібних для цієї роботн тощо. (Продовжеиня иа сторіиці 87)

СТАНИЦЯ: ТАНДЕР БЕЙ, ОНТ.

РІЧНІ ЗБОРИ

Зборн відбулнся 7-го грудня 1969 р., о год. 6 вечора, в прнміщенні Вест Готелю, започатковані спільною вечерою.

Прнявні: Отець Ю. Габрусевнч, Р. Проців, І. Боднарчук, М. Прнстайко, М. Квнч, М. Савчук, В. Кондрат, В.

Лащук, І. Олексюк, М. Криса, Б. Стахів, Н. Румець, О. Хаидои, Г. Ханас, І. Яремчук, О. Кузів, І. Федорчук і Д. Баковський. Гостем иа зборах був д-р Б. Мигаль.

1. Збори відкрив голова Р. Проців о год. 7.15 по спільній вечері, а протокол з остаииіх зборів відчитав секретар М. Криса. Протокол прнинято без зауваг.

Голова Станиці Р. Проців обширио й змістовио обговорив діяльність за мииулий рік. Він у першій мірі відмітив святкуваиия Ювілею 25-ліття створеиня 1-ої УД УНА величавим і гарним беикетом та вндаииям пропам'ятиої програми.

Звіти здавали: скарбиик Станиці В. Лащук про фіиаисовий стан каси, а секретар М. Криса коротким звітом повідомив збори про діяльність Управи та про кореспоидеицію.

Голова Коитрольиої Комісії М. Савчук коротко згадав про доцільність відиовлеиия діяльности иашої Стаиииці.

Контрольиа Комісія перевірила книговодство й зиайдеио усе в порядку. Голова Коитрольиої Комісії висловив прнзиаиия фіиаисовому референтові за зразкове ведеиия каси Він зробив внесок уділити абсолюторію уступаючій Управі, яку збори одиоголосио приняли.

Звіт Ювілейиого Комітету для відзиачеиия 25-ліття творения Дивізії здав голова Комітету М. Савчук. Він зробив підсумки пророблеиої в мииулому році праці иашою малою Стаиицею і висловив иадію, що при піддержці члеиів можиа буде й дальше успішио працювати.

О. дек. Ю. Габрусевич згадав, що відновлеиия життя Стаиици приносить йому велике задоволення.

В дискусії иад звітами забирали голос: В. Коидрат — пропонував перевибрати мииулорічну Управу. І. Федорчук — у справі прнєдиаиня в члеии Стаиици всіх дивізійииків на цьому тереиі. На його думку, не треба зразу звертати увагу на вплачування члеиських вкладок, важне, щоби всі дивізійники були з нами.

На пропозицію Б. Стахова й за піддержкою М. Савчука головою Станиці обраио Романа Проціва.

На виесок І. Бодиарчука й О. Кузіва заступииком головн Станиці вибрано Богдана Стахова.

Усіх члеиів Управн вибрано поодиноко, в висліді чого иова Управа складається із слідуючих членів: Даинло Баиовський, секретар, Грнгорій Ханас, фіиаисовий референт, О. Кузів, О. Заидои та І. Яремчук — вільні члени.

На внесок І. Яремчука та В. Кондрата до Коитрольиої Комісії вибрано одиоголосио: Голова — М. Савчук, члеии — І. Федорчук і М. Квич.

Новообраний голова Станиці Р. Проців подякував зборам за довір'я та попросив д-ра Б. Мигаля до слова.

Д-р Б. Мигаль зложив ґратуляції члеиам та Управі Станиці за пророблеиу працю та бажав успіхів на будуче. Йому до вподоби була приємиа атмосфера зборів.

Збори закрив голова Р. Проців о год. 8.30 вечора.

КОЛЯДА

Українським Інвалідам на Різдво 1970 Станиці Братства кол. Вояків І УД УНА в Тандер Бей

По 20 дол.: д-р Б. Мигаль, по 10 дол.: М. Квич, М. Пристайко, по 5 дол.: Д. Баковський, М. Дудівка, Ю. Головчак, Проців Р., П. Пшекичиий,

Я. Олексіюк, В. Романншин,, І. Савіцькнй, М. Савчук, Б. Стахів, Г. Ханас, І. Федорчук, І. Яремчук. По 4 дол.: Д. Хоптій; по 3 дол.: С. Пісоцькнй, М. Румець, М. Скіп. По 2 дол.: І. Боднарчук, М. Крнса, О. Кузів, П. Мнхайлншин, Т. Стебнницькнй, О. Хандон; по 1 дол.: В. Конрад, О. Москаль, С. Сеньків. Разом: 133 долярн.

Краєва Управа Братсва складає щнру подяку усім тнм, які зложнли свою коляду на так благородну ціль, а Управі Станнці у Тандер Бей за її ініціятнву. Щнре спаснбі.

СТАНИЦЯ НЮАРК, Н. ДЖ.

Станнця Братства кол. вояків І-ої УД УНА у Нюарку начисляє біля 100 членів і після перевибору нової управн на 1970 рік на чолі із майором Іваном Тарнавським, почала переводнтн у жнття свої плянн.

До нової Управн ввійшлн ще:

місто голова Мнхайло Слободян;

протоколярнні секретар — Юрій Кнсілевськнй;

кореспонденційннй секретар — Йоснп Рейнаровнч;

скарбннк — Володнмнр Мазар;

організаційннй референт — Петро Семеннюк;

культ.-освітній референт — Богдан Дацьківськнй та вільннй член — Василль Пелехатнй.

До контрольної комісії увійшлн:

Петро Буняк, Богдан Курнляк, Роман Кочержук та прапороносці у складі: Володнмнр Білозір, Володнмнр Мазар і Петро Семенів.

У неділю 5-го квітня хор, якнй є прн Станнці, разом із Ансамблем Бандурнстів із її керівннком Володнмнром Юркевнчем відвідав українську громаду у Ню-Брунсвік з прнводу спільного свячеиого, із своїм концертом. Там нас тепло зутрілн місцеві дивізійннкн, які є члеиамн нашої Станнці, що раділи нашим прніздом. Місцевнй парох о. крилошанин Василь Танчак щнро нам дякував в імені своєї громади за внведення програмн. Він же ж і батько упавшого в бою сина-дивізійннка.

**
*

3-го травня у иеділю члени нашої Станнці вніхалн до Бавнд-Бруку на цвинтар, де включнлися до церковної процесії, беручи участь із своїм прапором иа збірній панахиді в честь поляглнх за волю Українн. Опісля вівідали мн могнли померлих днвізійннків, які є там поховані із панахидамн, а саме: преосвященного Олександра, Віктора Сигапова, суддю днвізії Степана Стефановнча, Святослава Ящушка та його батька, Оснпа Подоляка, Байбарака, Пантелеймона Шугана, як також брата нашого достойного генерала Павла Шандрука.

Як рік річно, так і цього року наш хор взяв участь у зелено-святочннх помннках у Ґлен Спей у неділю 14-го червня. Траднційно хор прн нашій Станнці відспівав Службу Божу у церкві на Верховині, як також панахнду біля могнлн-пам'ятннка. Члеин нашої Станнці як давніше, так і тепер взялн чнсельну участь у цій імпрезі у своїх комбатантських одностроях.

Управа Станнці Братства в Нюарку заклнкає сусідні Станнці до дальшої актнвности у цнх нашнх комбатантськнх помннках, продовжуючн траднцію здвнгів на могнлн нашнх борців.

Йоснф Рейнаровнч
Кореспонденційннй референт

СТАНИЦЯ МОНТРЕАЛЬ

Відзначення 25-літнього Ювілею створення 1-ої Української Дивізії УНА та героїчного бою під Бродами.

Заходом Управи Станиці Братства кол. вояків І УД УНА у Монтреалі, під патронатом місцевого В-лу КУК та почесним патронатом генерал-полковника П. Шандрука, в неділю, 28 вересня 1969 р., відсвятковано дві незабутні річниці, а саме 25-ліття створення 1-ої Української Дивізії УНА та 25-ту річницю героїчного бою Дивізії під Бродами.

При цій нагоді посвячено прапор Станиці Братства Дивізійників у Монтреалі.

Самі святкування почалися о год. 9-ій ранку Службою Божою, котру відслужив кол. УССтрілець, як також і Дивізійник о. радник С. Коляиківський, в наміренні Українського Народу, у греко-католицькій церкві Успення Божої Матері на Розмонті.

Зараз після Служби Божої була відслужена Панахида за Друзів Дивізійників, упавших у боях під Бродами.

До церкви на Панахиду повільним вояцьким кроком вмаршовує більш сотні колишніх Дивізійників в Почоті почесного голови Крайової Управи Братства Дивізійників, полковника Силенка, представника Головної Управи Братства Дивізійників сотника Бойцуна та голови Крайової Управи Братства Дивізійників, пор. Гузара.

На чолі походу пишалися два синьо-жовті прапори із Дивізійними емблемами, прапор Станиці Братства Дивізійників у Торонті та новонабутий прапор Станиці у Монтреалі. Посередині двох прапорів дивізійних ішов червоно-чорний прапор Станиці Т-ва УПА у Монтреалі. В часі відспівания жалібного "Вічная пам'ять" Дивізійники поставою на струнко та похиленням прапорів віддали пошану упавшим під Бродами Побратимам-Друзям.

Того самого дня о год. 3-тій пополудні в залі згаданої церкви продовжувалися святкування, а саме: відбулося посвячення прапора Станиці Братства Дивізійників у Монтреалі, якого довершили о. радник С. Коляиківський та о. В. Бриндзівський. Під час посвячення прапор держали куми в особах: п. О. Негребецький — військо УНРеспубліки, п. К. Радкевич, УСС, п. Е. Восилишин, УГАрмія, п. Б. Панчук, Український Канадський Легіон, п. Бутко, УПА і сотн. п. Бойцун — Головна Управа Братства Дивізійників.

Після акту посвячення згаданий прапор почесний голова Кр. Управи Братства полк. Силенко передав голові Крайової Управи Братства пор. В. Гузареві, знова пор. Гузар передав голові Станиці Братства у Монтреалі Е. Костюкові, котрий вручив прапор прапорщикові Л. Сливинському, провів присягу.

Сам акт передачі пропора зробив урочисте зворушливе враження на присутніх глядачів. Прапорщик Сливинський, в асисті двох хорунжих О. Цяпи і В. Шульгана, вложивши прапор на держак, під звуки чотирьох барабанників промаршували посередині заповненої гістьми залі. Більше сотні колишніх Дивізійників, зформувавши шпалір, на команду "Струнко" віддали почесть прапорові.

По закінченні дефіляди з прапорами усі присутні відспівали "Гей у лузі червона калина". Після того о. радник С. Коляиківський коротким привітальним словом офіційно відкриває Свято, а керування програмою Свята передає у руки Е. Костюка, який

представив головнhй стіл гостей, після чого поклнкав секретаря Станнці В. Горбатюка до відчнтання лнстн присутніх делеатів від різнкх організацій.

Прнвітавши делеґатів, господар Свята Е. Костюк поклнкав до прнвітального слова голову місцевого Відділу КУК Т. Цехмістра, а головну доповідь внголоснв представник Головної Управи Братства готнкк Р. Бойцун, про ціль та перебіг творення Днвізії.

Після доповіді панна О. Шульган віддеклямувала "на вічну пам'ять для Вас" пера Є. Сиіленкова.

Слідуючою точкою був внступ панни А. Чорнодольської (лірнчне сопрано), котра відспівала: пісню про "Кнів", слова О. Ющенка, музнка Я. Ярославенка, пісню "Сон", сл. О. Маковея, муз. Я. Ярославенка та народню пісню "Ой піду я межн горн", муз. А. Кос-Анатольського, за що прнсутні нагородилн нашу талановнту співачку бурею аплавзів...

Слідуючою точкою була доповідь Крайової Управн Братства пор. В. Гузара, присвячена упавшим під Бродамн друзям Днвізійннкам. Наступну точку, деклямацію "Борцям героям" — М. Вереса, внконав О. Свобода, снн Дивізійника.

Бандурнст-Днвізійннк п. В. Мота своїм прекраснhм барнтоном у супроводі бандурн відспівав пісню "Як давно", слова О. Підсуха, муз. Гр. Китастого, як також стрілецьку пісню "Ой нагнувся дуб внсокнй" та марш "Днвізії Галнчнна", слова Б. Стефанншина, муз. Я. Гордія.

На закінчення мистецької частнни відбувся Бенкет, що його розпочав молитвою о. В. Брниявськнй. Після молнтвн на заклик господаря Свята прнсутні піднялн тост на честь Українського Народу та другнй тост на здоров'я ген.-полковинка Павла Шандрука.

Під час Бенкету було кілька промов.

Кінчаючн ці рядкн, було б крнвдою не скластн щнрої подяки всім, хто допомагав Управі у зреалізуванні цього Свята, та всім прнявнhм за їхню участь, яка звелнчала те гарне свято.

В. Горбатюк
секретар Станнці Братства
у Монтреалі

СТАНИЦЯ: ЕДМОНТОН, АЛТА.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ

Дня 19 квітня 1970 р. Станнця відбула свої річні загальні зборн в Пластовому Домі. Зборн відкрнв голова Станнці адвокат Петро Саварнн після чого обрано пресідинка зборів — сотн. Юрія Чорнодолю та секретаря п. Романа Дрнннча.

За діловнй рік Станиці звітувалн: секретар — Мнхайло Кучер, скарбннк — Ярослав Цвікілевнч та голова станнці — Петро Саварнн.

Діловнй 1969 рік визначався пожвавленою діялністю Станнці.

Управа едмотонської станнці днвізійннків зі своїм чеиством підтрнмує вояцькі традиції, жертвує на різні національно-громадські цілі, а також бере жваву участь у громадському жнтті Едмонтону.

Станиця відзначнла 25-річчя Брідської бнтвн полевою Службою Божою, яку відправнв колишній начальннй капелян днвізії, генерал-хорунжий о. мнтрат Василь Лаба. Члени станнці взялн участь, із прапором, у Панахидах за упокій душ покійннх УС-Сів Андрія Соробея і Антона Цнңцаря, побратнма-дивізійника о. М. Білика, у святі героїв, у Панахидах за упокій душ Степана Бандерн і Та-

раса Шухевича-Чуприики. Взяла участь стаииця теж у помииальній вечірці в пам'ять геи. Миколи Капустянського і в концерті з иагоди 20-річчя місцевого осередку СУМ.

Влаштовано вже традиційну забаву вечериици. Дивізійиики викоиували службу впорядчиків иа декількох великих концертах і зібраииях української громади.

Представиики дивізії ходили до о. митата В. Лаби привітати його з дием його патроиа св. Василія.

Голова стаииці Петро Саварии, місто-голова КУ Братства, їздив до стаииці дивізійиикв у Калґарі з доповіддю з иагоди 25-річчя дивізії, а едмоитоиські отці дивізійиики иа чолі з о. митратом В. Лабою теж їздили туди иа роковиии 25-річчя битви під Бродами.

Зі звіту скарбиика учасиики зборів довідалися, що в касі є 191.43 дол. Бл. 1,500.00 дол. стаиицяжертвувала иа такі цілі, як иаписаиия історії дивізії, утримуваиия вояцьких могил, альмаиах Зимового Походу, курси українознавства, вкладка до КУК, писаика для геи. П. Шаидрука, святочні побажаиия у вояцькому журиалі і дивізійиі киижкові видаиия. Коли взяти під увагу, що в стаииці є тільки сотия члеиів, то це свідчить про їх жертвеииість.

На цей рік вибрано таку управу: о. митрат Василь Лаба — почесний голова, Петро Саварии — голова, Михайло Кучер — заступиик, Ромаи Дрииич — секретар, Ярослав Цвікілевич — скарбиик, Ярема Бабій — помічиик скарбиика, Михайло Свистуи, Аитін Зазуляк, Іваи Доросевич — члеии управи, Контрольна комісія: о. Ромаи Гаикевич, Любомир Цимбалістий і Микола Зубрицький, Товариський суд: іиж. Юрій Чориодоля, адв. Ярослав Росляк і Петро Бойків. Кольпортером преси і киижок лишився Ромаи Чучмаи. До оргаиізаційиого комітету перевибраиі: Мирои Левицький, Дмитро Радьо і Іваи Воркуи.

Перевибраиий голова П. Саварин подякував в імеиі всіх вибраиих за довір'я, а рівиочасио привітав иових члеиів: пп. Михайла Міидзу, д-ра Ярослава Оиуферка, Степаиа Войтова, іиж. Василя Горбая, Стефаиа Шибіцького, Михайла Бурбелу і М. Дмишка.

На делегата на крайовий з'їзд дивізійииків 23 травия вибраио заступиика голови Михайла Кучера. Теж ухвалеио включитися в акцію жертвуваиия иа т. зв. геиеральський фонд.

Із розвагової ділянки запляиовано влаштувати пікиік дивізійииків у літі, а восеии (10 жовтия) — вечериниці.

CHRISTIE DRUGS STORE

451 Christie St. — Toronto 4, Ont. — Tel.: 536-8151

Власник: мгр. В. Федорів.

Alu-Wood Windows & Doors Co.

Алюмінові вікна і двері

3195 Lenworth Dr., Cooksville, Ontario

СТАНИЦЯ: ТОРОНТО

Загальні збори

22 березня відбулися 19-ті Загальні збори, на які зібралося коло 70 членів Станиці. Збори провадила президія у складі: сот. Б. Підгайний — голова, Т. Качмарчук — заступник, А. Коморовський та І. Пацик — секретарі.

Із звітувань скарбника Я. Слободяна, секретаря М. Піцюри, заст. голови В. Вериги, представника до КУК Б. Жарського та представника до Суспільної Служби І. Кушіренка присутні довідалися, що Станиця працювала на всіх ділянках громадського життя. Крім своєї організаційної діяльности, як видавання обіжників, влаштовування ширших сходин, проведення колядн для українських інвалідів, вшанування полеглих під Бродами тощо, Станиця брала участь у всіх загальноукраїнських імпрезах релігійного чи політичного характеру, як Свято державности, Свято 1 листопада, річниця смерти Ст. Бандери і Р. Шухевича-Чупринки і т. п. Братство підтримує ідею українського патріярхату й має своїх представників у Комітеті за патріярхат. Із своїх скромних фондів Станиця допомагає українським інвалідам в Европі та потребуючим друзям-членам Станиці, як також дає пожертви на українські харитативні й культурні установи. Між своїми членами Станиця провела збірку на Видавничий фонд Головної Управи — на видання праці кол. начальника штабу Дивізії майора Гайке "Українська Дивізія "Галичина", історія формування і бойових дій (1943-1945), яка є в друку. Кількадесять членів Станиці заплатило передплату на книжку. Інші члени й дивізійники можуть книжку замовляти в Крайовій Управі або в адміністрації "Вістей Комбатанта" (Ціна $10).

Стрілецький гурток під проводом Ю. Вільшинського відбув кілька змагань та влаштував змагання між молодіжними організаціями Пласт і СУМ за перехідну чашу.

**
*

Нову управу вибрано в наступному складі: сот. Ст. Гуляк — голова, члени — сот. Б. Підгайний, А. Чорний, М. Піцюра, Я. Слободян, П. Кудла, І. Кушіренко, М. Шафранюк, М. Рудзік, М. Засідко, І. Церковник, В. Габа, П. Колісник і пані Л. Чолкан. Представники до КУК: Я. Ботюк і Б. Жаровський. Представники до Фундації ім. Шевченка: С. Климків і Гнайда.

В разі потреби за солідною обслугою звертайтесь

до

УКРАЇНСЬКОГО ПОХОРОННОГО ЗАВЕДЕННЯ
J. CARDINAL & SON

366 Bathurst Street, Toronto, Ontario — Tel.: 368-8655
92 Annette Street, Toronto, Ontario — Tel.: 762-8141

КАНАДА МАЄ НОВУ КРАЄВУ УПРАВУ (Продовження із стор. 80-ої)

В дискусії над резолюціями, З'їзд висловився одноголосно за помісністю Української Католицької Церкви і завершенням Її патріяршим устроєм. Братство рішене зробити в цій справі все, що в його силі, щоб попетри слушні домагання наших Владик і мирян.

Уважаючи видавничу діяльність Братства як конечну і дуже корисну для проведення в діло намічених плянів, Краєва Управа Канади висказує признання Головній Управі, а особливо її голові, сот. М. Малецькому, який остаточно довів до видання спомнинів майора Гайке, колишнього шефа штабу дивізії. Книжка ця, яку видає Братство а фірмує наша найвища наукова установа — Наукове Т-во ім. Шевченка, буде цінним твором в скарбинцю історії наших визвольних змагань. Книжка буде надіслана поодиноким станицям до розпродажі. Краєва Управа на Канаду взяла на себе обов'язок розпродати найменше тисячу примірників. Кожний хто був у Дивізії схоче її мати. Там він знайде і себе і своїх друзів. Він довідається з неї про позакулісові речі, про які він не мав змоги знати як вояк. Він побачить вірний образ як дивізія творилася, які сили були за і проти, він вивчить властиву політику німців по відношені до України. Він пригадає собі картини з боїв, з окруження під Бродами, прориви та ще раз буде переживати світлі і сумні моменти дивізії, буде перемагати, щоб вкінці з честю програти по тій стороні збройних сил, з якими він пішов в найкращій інтенції боротися за свої відвічні права.

Краєва Управа Братства І. УД УНА Канади. Зліва до права: О. Мудрий, касир, С. Климків, секретар, Б. Підгайний, голова, С. Гуляк, член, В. Гузар, місто-голова; другий ряд: В. Бибик, Контр. Ком., І. Падик, член, Р. Чолкан, Контр. Ком., В. Веригa, пресовий референт, Б. Бігус, член, В. Пальчук, член, Б. Кальба, допомоговий референт, М. Мельник, Контр. Комісія.

ОБ'ЄДНАННЯ Б. ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛ. БРИТАНІЇ
ЗІБРАННЯ Й ВИДАННЯ МАТЕРІЯЛІВ ПРО ТАБОРИ ВОЄННОПОЛОНЕНИХ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Від закінчення другої світової війни промннуло двадцять п'ять років. За цей час опубліковано величезне число видань спогадного характеру й накручено десятки фільмів про фронтову боротьбу та побут різнонаціональних вояків у таборах військовополонених.

Кожна шануюча себе нація пильно дбає про те, щоб кров її воїнів, як поляглих у боях, так і живучих, не пішла в забуття, а збагатила історичні аннали цієї нації, перейшла до її національно-історичної скарбниці. Адже ж на докладно записаних історичних подіях і фактах, на спомннах військовиків будуть виховуватися грядучі покоління.

Однією з реґулярних військових частин, які виплонила українська нація в часі другої світової війни, була І УД УНА. Від липня 1944 року по 8-ме травня 1945 року вояки Дивізії стояли в затяжній фронтовій боротьбі, після закінчення мілітарних операцій і війни взагалі були інтерновані в Італії, а від травня 1947 року до вересня 1948 року перебували на статусі воєннополонених у Великій Британії.

І власне цією останньою стадією існування І УД УНА вирішила зайнятися Головна Управа ОбВУ, будучи свідомою потреби й обов'язку — видати пам'яткову книгу-альбом.

Таке завдання не належить до легких, бо команди, як це було в Ріміні, котра очолювала б усі табори, координувала їхню працю та зберігала архів таборової діяльности, у Великій Британії не існувало. Кожний табір полонених творив цілковито окрему частину з українським командантом на чолі, він жив своїм власним, нічим не зв'язаним з іншими таборами полонених, життям. І зовсім зрозумілим буде факт, що, приступивши до зібрання матеріялів, необхідних для видання довідки про дні полону, ми зустрілися з повною відсутністю будь-яких даних, так би мовити, централізованого порядку.

Зате є багатющий матеріял, що його мають у себе колишні отці капеляни, лікарі, старшини, підстаршини та вояки. В їхніх бібліотечках чи приватних альбомах напевно зберігаються досі примірники різних таборових публікацій — газеток, листків, — фотографії і що найцінніше — в їхніх головах живуть ще незатерті часом спомини. Тому від їхньої співпраці залежатиме успіх чи невдача вищезгаданого задуму.

Отці духовні — колишні вояки, бувші українські команданти таборів, їхні заступники та культурно-освітні референти, старшини, підстаршини й вояки І УД УНА — звертаємося до Вас із закликом відгукнутися на наш поклик і подбати всесторонньо про те, щоб цікава та багатогранна діяльність кожного табору українських військовополонених була належно відмічена й записана.

Головна Управа ОбВУ цілком свідома того, що не кожний має хист до писання споминів. Але ж їх можна писати по-різному, навіть у формі коротшого чи довшого листа так, як пишеться до рідні чи своїх приятелів. Опишуйте все —

веселі і прикрі події в таборах воєнно-полонених у Великій Британії, долучуйте до них фотографії, вирізки із преси, примірники таборових видань тощо. Хай не буде ані одного колишнього полоненого члена І УД УНА, який не причинився б до видання вищезгаданої книги-альбому. Спільною муравлиною працею доконаймо задуму, гідного дивізійника, а прийдешні покоління будуть горді за нас і вдячні нам за наш чин.

Ваші спомини стануть крицевим пам'ятником останнього етапу І-ої Української Дивізії Української Національної Армії. Тому не відкладайте з писанням споминів чи зібранням потрібних матеріялів. Просимо надсилати до Секретаріяту Головної Управи ОбВУ свої спомини, світлини та різні матеріяли з побуту в таборах воєнно-полонених. Усі вони після використання будуть повернені власникам.

Лондон, 1970 рік.

За Головну Управу ОбВУ:

Сотник М. Білий-Карпинець — голова **Д-р С. М. Фостун** — секретар

Адреса Секретаріяту ОбВУ:

Association of Ukrainian Former Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London, W. 2.

ЗАПИТНИЙ ЛИСТОК

(Загальні вказівки для зібрання матеріялів)

1. На якому кораблі відбулася подорож (назва корабля) та назва порту, до якого цей корабель причалив у Великій Британії.

2. До яких військових формацій у Дивізії належали подорожуючі на цьому кораблі дивізійники?

3. Скільки дивізійників було на кораблі?

4. Хто був командантом транспорту й перекладачем з української строни?

5. Описати пригоди під час подорожі й залучити фотографії з неї, подаючи військові ступені, ймення і прізвища зображених на фотографіях (наприклад, перший ряд зліва направо, другий ряд зліва направо й т. д.).

6. Які були на кораблі харчі? Чи багато дивізійників занедужало на морську хворобу?

7. Дата прибуття до Великої Британії.

8. До якого табору переїхали з порту? Подати рід транспорту (потяги, автобуси, автомашини, пішки), загальне число воєнно-полонених у таборі та його назву й адресу із зазначенням, чи був це табір переходовий, чи для постійного перебування.

9. Описати докладно околицю, в якій знаходився табір, називаючи при цьому сусідні з ним села, містечка чи міста, й зовнішній вигляд цього табору (дротяні огорожі, рід бараків, квітники-городці в нутрі його тощо).

10. Чи була в таборі церковця-каплиця?

11. Чи був театральний барак?

12. Чи був барак відведений на світлицю-читальню?

13. Чи при таборі була спортивна площа?

14. Чи існувала в таборі бібліотека? Якщо так, то якими мовами мала книжки?

15. Якої національности були воєннополонені в таборі перед вашим прибуттям?

16. Подати ім'я і прізвище британського коменданта табору та число стаціонованої у ньому британської залоги.

17. Подати ім'я і прізвище українського коменданта табору, а також імена і прізвища тих комендантів, які слідували після нього, зазначуючи при цьому їхні військові ранґи.

18. Хто був заступником українського коменданта табору?

19. Хто був культурно-освітнім референтом табору?

20. Подати, хто був перекладачем, спортивним референтом, дириґентом хору, керівником драматичного гуртка, редактором таборової газети (зазначити її назву), головним кухарем таборової кухні, працівником кантини, керівником таборової канцелярії, комендантом таборової поліції і взагалі згадати всіх осіб, які очолювали різні секції таборового життя.

21. Чи існував у таборі санітарний пункт? Якщо так, то хто був лікарем?

22. Чи відправлялися в таборі Богослуження, чи в англійській церкві? Коли так, то яких обрядів і як часто?

23. Чи обслуговував табір український капелян (хто?) чи англійський священик?

24. Подати ім'я і прізвище кожного дивізійника, померлого в таборі, із зазначенням точної адреси кладовища, де їх похоронено, а також залучити фотографії.

25. Чи була в таборі кантина? Якщо так, то що в ній можна було купити?

26. Чи одержували таборові гроші та скільки тижнево? Чи одержували звичайні гроші і скільки тижнево?

27. Яке було харчування в таборі?

28. Який одяг одержували воєннополонені та в який спосіб старалися покращити його? (Наприклад, фарбували на інші кольори, допасовували його при допомозі таборових кравців, усували латки із блюзок тощо).

29. Яке було співжиття між британською комендатурою та охороною табору й воєннополоненими?

30. Де працювали полонені? (на фермах, летунських майданах, у каменярнях і т. п.).

31. Подати рід транспорту до праці та скільки годин тижнево працювали полонені?

32. Яке було ставлення цивільного населення, а особливо працедавців до полонених?

33. Чим займалися таборовики після закінчення праці? Якщо відбували прогулянки поза табором, то на яку віддаль мали дозвіл віддалятися від нього?

34. Чи були скарги на таборовиків у місцевій англомовній пресі? Чи були позитивні коментарі? Залучити вирізки з газет.

35. Як відсвятковувалися наші традиційні свята — Різдво, Великдень, Зелені Свята тощо?

36. Чи влаштовувалися імпрези, ревії, академії та з яких нагод? Залучити фотографії, називаючи найактивніших організаторів та виконавців цих імпрез.

37. Чи відбувалися спортивні змагання? (футбольні, боксерські, відбиванкові, шахові й т. д.).

38. Чи існували в таборі майстерні різьбарських виробів?

39. Чи були курси англійської мови?

40. Які українські й англійські газети кольпортувалися?

41. Чи запрошувалося на таборові імпрези цивільне населення?

42. Чи відвідували табір видатні українські особистості? (Архиєпископ Бучко, сотник Панчук тощо).

43. Як виглядало співжиття між таборянами різних політичних поглядів та віровизнань?

44. Чи траплялися випадки переведення таборовиків до інших таборів? Якщо так, подати точну адресу й кількість переведених полонених.

45. До яких лікарень відсилалися важкохворі?

46. Чи репатріювалися таборовики до Німеччини? Коли так, то чому, коли та в якій кількості?

47. Подати точну дату звільнення з полону та вказати куди перейшли жити і працювати дивізійники?

Примітка. Всі залучені (переслані) фотографії, примірники таборових видань, вирізки зі своєї та чужої преси й інші матеріяли Головна Управа ОбВУ після використання зобов'язується негайно повернути власникам.

Лондон, 1970 рік.

Головна Управа ОбВУ

Адреса Секретаріяту ОбВУ:

Association of Ukrainian Former Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London, W. 2.

ЗАМІСТЬ КВІТІВ

Замість квітів на могилу Побратима УСС **сл. п. Василя Грицини**, померлого 5 березня ц. р. в Гартфорді, Конн., зложили на **Дар Українському Воєнному Інвалідові** по 10.00 дол. інж. Осип Бандера і Евстахій Гомотюк.

Сл. п. Василь Грицина, кол. учасник внзвольної боротьби, на Рідних Землях адвокат — громадський діяч, в ЗСА довголітній член Управи Відділу УККА в Гартфорді, щиро відданий громадській праці в багатьох наших товариствах, а головно був ревним збирачем Дару Українським Воєнним Інвалідам. — Сл. п. Василь Грицина був всіма люблений і шанований. Вічна Йому пам'ять!

УКРАЇНСЬКЕ ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО (УВК)

ПОВІДОМЛЕННЯ

Генеральної Управи Українського Вільного Козацтва (УВК)

З огляду на численні запитання та деякі неправдиві відомості про організацію УВК, що походять з необ'єктивно подаваних джерел, Генеральна Управа УВК вважає за обов'язок подати до загального відома слідуючі інформації й вияснення.

1. УВК постало в 1917 році спонтанно без наказу за часів новітнього ренесансу боротьби за українську державну ідею. Це було відродженням українського національно - традиційного парамілітарного руху.

Це відродився той український мілітаризм Княжої Київської Держави, що спас Україну-Русь від загибелі під навалою монголів та інших азійських племен зі Сходу.

Це було відродження того руху мілітаризму часів Козацько-Гетьманської Держави, без якого припинилось би існування України, бо без козаччини її б загарбали татари й турки з Півдня або поляки зі Заходу.

В 1917-му ж році це було відродження руху українського мілітаризму і руху творення добровільних збройних сил для боротьби проти ще існуючого останнього займанця української землі — москалів з Півночі та для боротьби з анархією та большевизмом на місцях.

3. Провід Української Центральної З'їзді в Чигирині в жовтні 1917 року, на якому було заступлено 60.000 організованих козаків, обрано на першого Військового Отамана УВК генерала Павла Скоропадського, тоді Командира 1-го Українського корпусу, а на Наказного Отамана і Генерального Писаря УВК полковника Івана Полтавця-Остряницю. Тоді ж обрано Генеральну Козацьку Раду з місцем для її постою в Білій Церкві.

3. Провід Української Центральної Ради в Києві утворив в тому ж році при Секретаріяті Внутрішніх Справ, на чолі якого був Володимир Винниченко, окремий Департамент Вільного Козацтва, призначивши Комісаром того департаменту Петра Певного, та затвердив первісний статут УВК, проєкт якого опрацював д-р І. Луценко. По тому статуту УВК означалося, як "Товариство для фізичного і духового розвитку своїх членів, боротьби з дезертирством та охорони спокою, життя і майна громадян", а місцеві відділи УВК підпорядковано комісарам міліції або головам народніх управ.

4. Коли Військовий Отаман УВК генерал Павло Скоропадський став Гетьманом України, то він Універсалом 16 жовтня 1918 року проголосив українське козацтво станом і підпорядкував його організацію ресорту Військового Міністерства. Тоді до козацького стану стихійно вписалось зразу ж понад 150.000 родин.

Від того часу Українське козацтво стало традиційною добровільною частиною Українського Війська.

5. З приходом до влади Директорії УНР, Вільне Козацтво далі продовжувало існувати і брало участь в боротьбі проти ворога. Тоді до Українського Війська входила дивізія Вільного Козацтва під назвою "Запорозька Січ".

6. Після перерви в 1921 році збройної боротьби Армії УНР проти Москви, УВК відродилось на еміґрації.

Тут наведемо імена визначніших і заслужених його отаманів.

На козацькому З'їзді в Мюнхені обрано на Військового Отамана полковника Івана Полтавця-Остряницю, які функції він виконував до 1932 року.

В 1932 році на Козацькому З'їзді на Волині на Військового Отамана обрано полк. Івана Бірчака-Волошина, що згинув на полі слави в боротьбі проти ворогів України у Волинських лісах в 1942 році.

Від 1942-го до 1944-го року обов'язки Військового Отамана УВК перебрав на себе і виконував згідно ухвали Генеральної Управи УВК кол. Командарм Армії УНР і Начальний Вождь УГА генерал-полковник Михайло Омелянович-Павленко.

В роках 1944-1945 Військовим Отаманом УВК був генерал-хорунжий Павло Терещенко аж до своєї смерти 17 квітня 1945 р.

В році 1946 Велика Козацька Рада обрала на голову Генеральної Управи УВК (Заступником Отамана) генерал-хорунжого УВК Івана Цапка, а Надзвичайна Велика Козацька Рада в 1947 році поновно обрала його на те становище.

Після критичних організаційних труднощів і перешкод в наслідок ворожих впливів та в зв'язку з масовим виїздом української еміґрації за океан, обов'язки Військового Отамана УВК, згідно постанови Генеральної Управи в 1952 році та на підставі "Правильника УВК", перебрав Голова Президії Великої Козацької Ради та Голова Генеральної Управи генерал-хорунжий УВК проф. Іван Цапко. Він переніс ідею і організацію УВК за океан.

В роках 1965-66 з його наказу, з причини тяжкої недуги, Наказним Отаманом УВК був полковник УВК інж. Антін Кущинський.

По видужанні ген.-хор. УВК Іван Цапко далі був Військовим Отаманом УВК .аж до своєї смерти 10 вересня 1967 року.

Від того часу обов'язки Військового Отаамна виконує його Заступник генерал-хорунжий УВК інж. Віктор Дяченко.

Тепер підготовляється скликання чинників УВК на нову каденцію та для рішень інших важливих організаційних справ.

Почесними Отаманами УВК за весь час його існування були: Голова Української Центральної Ради проф. Михайло Грушевський, Головний Отаман Військ УНР Симон Петлюра, Президент УНР в екзилі Андрій Лівицький і генерал-бунчужний УВК, кол. Кошовий Українського Козацтва Слобідського Коша Іван Омелянович-Павленко.

Почесними козаками-членами УВК був Його Преосвященство Єпископ Вікарій Владики Митрополита Української Православної Церкви з ЗСА — Олександер Новицький, кол. капеляни 1-ої Укр. Дивізії Укр. Національної Армії; Генеральний Вікарій Едмонтонської Української Греко-Католицької Епархії Всесв. і Впреосв. о. Митрат проф. д-р Василь Лаба — ген.-хор. Армії УНР і УВК і кол. Начальний Капелян УГА і 1-ої Укр. Див. УНА, генерал-полковник Андрій Вовк, генерал-полковник Олександер Загродський — голова Орденської Ради Ордену Залізного Хреста, Генерального Штабу генерал-полковник Павло Шандрук — кол. Командир Української

Національної Армії за другої світової війни.

7. В 1946 р. відбулася Велика Козацька Рада, що схвалила організаційний статут — "Правильник УВК", який було доповнено і уточнено на Великій Козацькій Раді року 1948-го.

8. Дня 20 жовтня 1947 р. Президент УНР в екзилі Андрій Лівицький затвердив "Положення (статут) Хреста Українського Козацтва", "Положення про Гонорові Ради для підвищення в рангах і званнях" членів УВК та "Порівняльну таблицю рангів УВК".

9. УВК брало активну участь в збройній Визвольній Боротьбі України в своїх окремих формаціях або в складі інших частин Українського Війська за часів 1917-1921 років, то є за Української Центральної Ради, за Гетьманської Держави і за Директорії УНР. Коли ж Українська Армія з боєм відійшла за кордон України, то з нею вийшла значна частина членів УВК. Решта ж УВК, що залишилась в Україні, продовжувала боротьбу з ворогом в різних повстанських загонах. Також і за другої світової війни члени УВК боролися в частинах Карпатської Січі, Української Повстанської Армії і Української Національної Армії.

10. Отже, УВК є станова парамілітарна громадська, а не політична чи партійна організація.

Члени УВК можуть належати до різних політичних партій чи угруповань не ворожих ідеї Української Самостійної Соборної Державности, але УВК в цілому не служить якійсь одній партії, а працює для ідеї Української Держави, не зважаючи на форму тієї державности, крім, розуміється, комуністичної

Вважаємо, що про форму устрою і влади в звільненій від займанця Україні рішатиме український народ на Рідних Землях у вільнообраному Соймі, чи способом вільного й таємного всенароднього референдуму.

11. Головною й основною метою УВК на чужині є **створення кадрів козацтва**, що не давали б забувати про українську традиційну козацьку ідею, що "ми браття козацького роду", що козацтво має боронити й боротись за Волю України фізичну й духовну, а не за владу в ній і взаємну боротьбу внутрішню.

Козацтво є еманацією (ізіллянням) української нації і проблема його існування є вічна, як і існування самої нації. Тому козацтво належить всій нації, а не якійсь її частині.

Членами УВК можуть бути і не колишні вояки, як то було і на початках постання УВК. Цим забезпечено переємність традиції парамілітарної козаччини і безперервність цієї організації і її Козацької Ідеї.

12. Тому Генеральна Управа УВК лояльно ставиться до всіх українських самостійницьких угрупувань, які на СКВУ в грудні 1967 року, яке представляло собою наче парлаемнт вільних українців, виявили взаємну толеранцію, так імпонуючу українській патріотичній душі, що в тому бачить промінь об'єднання українських сил в боротьбі за найголовнішу, спільну для всіх українців-державників мету: звільнення України від окупації та від фізичного й культурно-духовного знищення нашого народу.

Дано за порогами Батьківщини Року Божого 1968-го в місяці березні.

Генеральна Управа Українського Вільного Козацтва

ТІ, ЩО ВІДІЙШЛИ...

Дня 6-го травня 1970 року помер у Дітройті після довгої і тяжкої недуги, інж. Евген Пиндус, колишній учасник наших Визвольних Змагань,, — кол. воін УСС і воін УГА.

Покійний народився 18-го вересня 1900 року у селі Владичин, Тернопільської області, де його батько був

Інж. ЕВГЕН ПИНДУС
1900—1970

священником. Уже сімнадцятьлітнім хлопцем вступає як доброволець до УСС, де переходить артилерійський вишкіл. Учасник численних боїв УСС і УГА в "чотирокутнику смерти", покійний Евген повертається по закінченні Визвольних Змагань до краю, та студіює у Львові на українському тайному університеті. В два роки пізніше переїжджає до вільного міста Данціґ, де студіює на німецькій політехніці, яку закінчує диплььомом інженера-механіка. Повернувши на Західну Україну, покійний Евген працює в українській кооперації, а саме у повітовому Союзі Кооператив у Станиславові. Дальші етапи праці покійного Евгена, це Акційна Спілка Левинського, а опісля українська фабрика цикорії "Луна" у Львові.

З приходом німців до Львова 1941 року, покійний Евген працює інженером у заряді міста Львова, та в коротці переходить на працю до львівської політехніки, де викладає на лісовому факультеті в Дублянах математику і машинознавство.

З постання І-ої Дивізії інж. Пиндус голоситься як доброволець до дивізії, та покликаний Військовою Управою, входить у її склад як заступник шефа канцелярії Військової Управи І УД УНА.

По закінченні Другої Світової Війни інж. Е. Пиндус працює при відділі Суспільної Опіки ЗУАДК-у у Німеччині аж до свого виїзду до Англії у 1947-му році. Переїхавши з Англії до ЗСА, покійний Евген дістає працю як інженер у фірмі будови мостів у Гарісбурґу (Па).

**
*

Похорони інж. Е. Пиндуса відбулися дня 9-го травня ц. р. з церкви Непорочного Зачаття на цвинтар Олива Гора у Дітройті.

Над могилою пращали покійного Евгена від станиці УСС-ів у Дітройті старшина УСС Іван Коцур, та генерал-поручник Михайло Крат від І УД УНА.

Р. К.

ЮРІЙ-ЛЕВ ЛІЩИНСЬКИЙ

Дня 5-го липня 1970 року на протикомуністичному фронті у Вєтнамі поляг у бою на 36-му році свого життя старший сержант спеціяльних парашутних частин Американської Армії і спадун-інструктор вишкільного центру парашутистів.

Тіло Покійного Юрія-Лева перевезено з Вєтнаму до Філядельфії й похоронено на місцевому цвинтарі із належними військовими почестями.

Покійний був сином відомого старшини І Української Дивізії та учасника боїв під Бродами сотн. Михайла Ліщинського, який і зараз є активним членом Братства й виконує різні функції в Головній Управі та Краєвій Управі Америки.

Головна Управа Братства та Редакція "Вістей Комбатанта" висловлюють своє найглибше співчуття Батькам, Дружині, Дітям та цілій Родині по такій важкій утраті сина, мужа і батька.

Головна Управа Братства
Редакція "Вістей Комбатанта"

Д-р ЄВГЕН ЩУРОВСЬКИЙ

1884—1969

В Дрездені, Східна Німеччина, дня 22 листопада 1969 року відійшов із цього світу кол. сотник УСС та УГА, а опісля відомий адвокат у Винниках біля Львова та суспільно-громадський діяч, д-р Євген Щуровський. Останньо перед виходом із рідних земель був нотарем у місті Долина, Галичина. Із приходом московсько-большевицької навали в часі другої Світової війни покійний виїхав на чужину та перебував весь час аж до своєї смерти у місті Дрезден у Саксонії. Тут він проживав разом із своїм братам Володимиром, який помер пів року скорше і згадка про нього також була у "Вістях Комбатанта" (гл. ч. 6, 1969, ст. 115).

Тлінні останки Покійного похоронено на Дрезденському кладовищі поруч його брата, далеко від рідної землі, за яку він разом із братом брав участь у Визвольній Боротьбі 1917—1920 роках.

Покійний залишив у глибокому смтку дружину Євгенію з дому Небиловець. Хай німецька земля буде Йому легкою.

Вічна Йому Пам'ять.

Н. Н.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

Англія	1:10.0	0:5:0		ЗСА	5.00 дол.	1.00
Австрія	100 австр. шіл.	20		Канада	5.00 дол.	1.00
Аргентіна	670 пез.	120		Німеччина	20 н. м.	3.50

CONTENTS

U.S.A.: $1.00
Canada: $1.00

R. CHOLKAN CO. LTD.

Real Estate Brockers and General Insurance

527 Bloor St. W. (near Bathurst St.)	Toronto, Ont.	532-4404
2232 Bloor St. W. (near Runnymede Rd.)	Toronto, Ont.	767-5454
660 Wilson Ave. (near Dufferin)	Toronto, Ontario	636-1501
10 Collier Street	BARRIE, ONTARIO	728-4401
217 King Street	ST. CATHARINES, ONTARIO	682-6628